Tiszatáj

A MAGYAR ÍRÓK SZÖVETSÉGE SZEGEDI CSOPORTJA FOLYÓIRATA

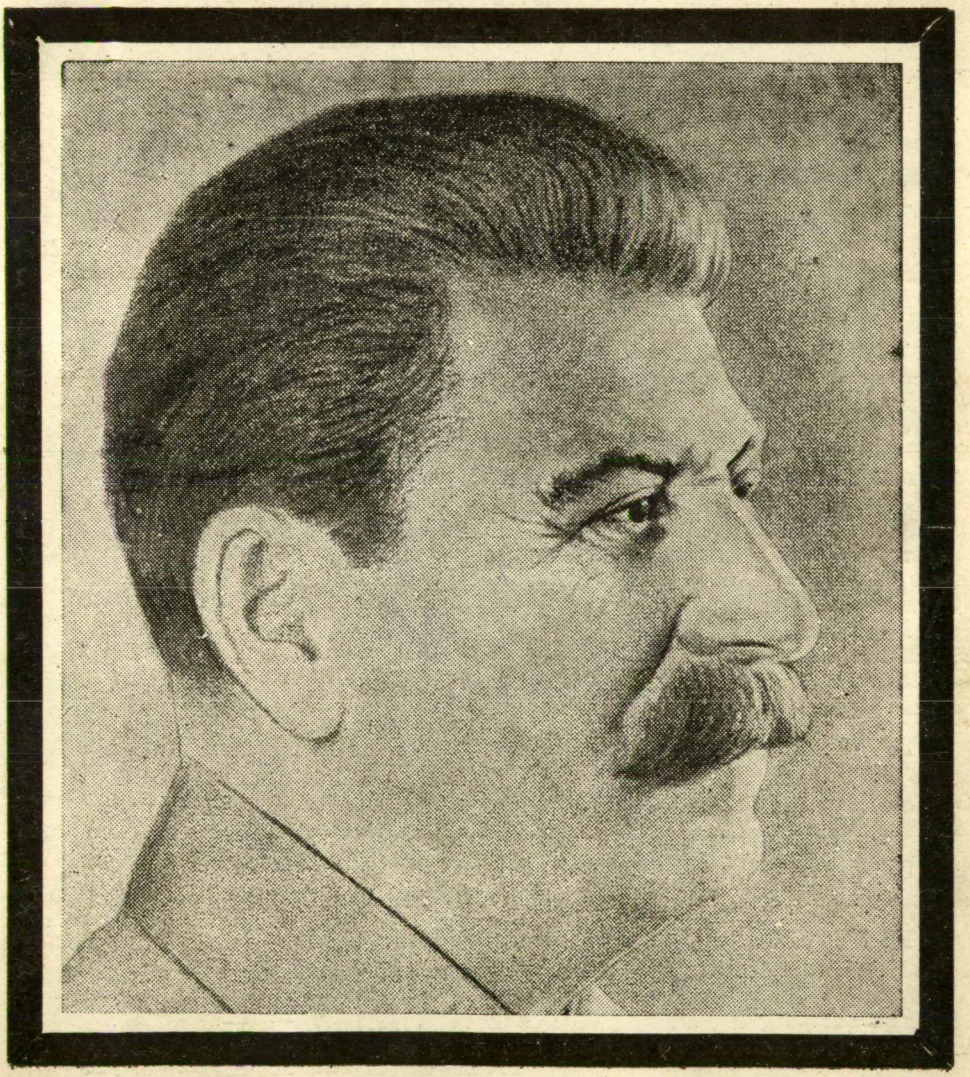

TISZATÁJ · 7. ÉVFOLYAM · 1 SZÁM · 1—64 OLDAL · SZEGED, 1953 MÁRCIUS

Tiszatáj

A MAGYAR ÍRÓK SZÖVETSÉGE SZEGEDI CSOPORTJA FOLYÓIRATA

Felelős szerkesztő: KÉKESDI GYULA

Szerkesztőbizottság titkára: LŐDI FERENC

Szerkesztőbizottság:

BARÓTI DEZSŐ, KÉKESDI GYULA, NAGY SÁNDOR, SOMFAI LÁSZLÓ

A kiadásért felel: DÉNES LEÓ

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Szeged, Takaréktár-u. 8.

Postacsekkszámla: 603,533.

MEGJELENIK NEGYEDÉVENKÉNT

Előfizetési díj egy évre 12.— Ft, félévre 6.— Ft

1953. VII. évfolyam, 1. szám

TARTALOM

oldal

Kerékgyártó Elemér: J. V. Sztálin — — — — — — — — — — 1
Lődi Ferenc: Sztálin elvtárs (vers) — — — — — — — — — — 3
Mihail Iszakovszkij: Békeszózat (vers), Ford. Szily Ernő — — — — 4
Marcel Breslasu: Az anyákhoz és tanítókhoz (vers). Ford. Boldog Balázs 4
Lődi Ferenc: Rákosi (vers) — — — — — — — — — — — 5
Szemjon Babajevszkij (elbeszélés). Ford. Pataki Szilveszter — — 6
Borsodi Gyula: Ónodon... (vers) — — — — — — — — — — 20
András Sándor: Nem felejtem (vers) — — — — — — — — — — 21
Sári István: Tito katonái (elbeszélés) — — — — — — — — — 23
Dér Endre: Sasok hazája (vers) — — — — — — — — — — 25
Mészáros Katalin: Emlék-törekedék (vers) — — — — — — — — 26
Tarján István: A savószemű ember (elbeszélés) — — — — — — 27
Memo Meto: Századunk harsonája (vers). Ford. Dér Endre — — — 35
Petrovácz István: Távolból (vers) — — — — — — — — — — 36
Lődi Ferenc: Altató (vers) — — — — — — — — — — — 36
Lődi Ferenc: Szeretlek (vers) — — — — — — — — — — — 37
Farkas Margit: Kacagó ország (mese) — — — — — — — — — 39
Farkas Margit: Játékkaviesok (mese) — — — — — — — — — 40

HALADÓ HAGYOMÁNYAINK

Geréb György: Komensky Ámos János a magyar kulturális fejlődés előfeltételeiről — — — — — — — — — — — — — 42
Scheiber Sándor: Kálmány Lajos két kiadatlan levele — — — — — 46

SZÍNHÁZ

Ökrös László: Két bemutató a Szegedi Nemzeti Színházban — — — 48

KÖNYVEK

A szovjet költészet antológiája (Diószegi András) — — — — — — 53
József Attila életműve (Péter László) — — — — — — — — — 57
Lődi Ferenc: Szeged (Ertsey Péter és Somfai László) — — — — — 62
A Magyar Írók Szövetsége Szegedi Csoportja és a „Tiszatáj" szerkesztőségének pályázati felhívása — — — — — — — — — — 64

Magyar Munkásmozgalmi Intézet könyvtára
Leltár napló: Lsz.: ~~198~~ 177
VI. B csoport: szám.

J. V. SZTÁLIN

Meghalt.

Meghalt a nagy tanító, vezér és barát, itthagyott bennünket, felszabadítónk, mesterünk. Eltávozott tőlünk, aki mindig velünk volt harcunkban a szabad, jobb, új világért, aki a harci utat mutatott és felfegyverzett bennünket éles fegyverekkel, akinek köszönhetjük Rákosi elvtársat és a forradalmi pártot. Az Ő neve oly drága volt nekünk. Azt írtuk új városunk homlokára. Az új vasmű, az izzó nagykohó, új egyetemek, textilkombinát, hidak; utak, a földeken dübörgő sztálinyecek az Ő nevét idézik.

Mély megrendüléssel fogadtuk a hírt. Az utcákon fekete lobogók, fényképein gyászfátylak, a szemekben bánat. Korunk legnagyobb emberét vesztettük el Benne, az egész haladó emberiség nagy vezérét, a béke legfőbb őrét. Az Ő neve zászló volt minden békeszerető, becsületes ember számára a világ minden táján, harci lobogó a felszabadulásért küzdő milliónak, világító fáklya a munkásosztály élenjáró, harcos pártjainak. Ezért gyászolják szerte a világon. Ezért mondta Mario Bisogniere római gyümölcsárus: „Úgy érzem, mintha az apám halt volna meg." Ezért szüntették be a munkát és emlékeztek meg Róla Ivry munkásai és Franciaország más üzemeinek dolgozói. Ezért borítják el virággal szobrát a külföldi szovjet nagykövetségeken és azért érkeznek részvéttáviratok tíz- és tízezrei a nagy szovjet néphez, a szovjet kormányhoz, a Szovjetunió Kommunista Pártjának Központi Bizottságához a világ minden részéből. Ravatalánál a gyászoló szovjet néppel együtt gondolatban ott áll az egész nemzetközi munkásmozgalom, az egész haladó emberiség.

Korunk lángelméje hunyt ki, a legnagyobb tudós, aki szellemének messzeragyogó fényével bevilágította az emberiség jövőjének útját, a mi utunkat is. Korunk legnagyobb harcosa dőlt ki a sorból, aki ezen a ragyogó, de veszélyteli úton az osztályellenség dühödt támadásai közben biztos kézzel, a legélesebb fegyverekkel vívta a harcot az előrehaladásért, s vezette, fegyverezte fel a munkásosztályt, a dolgozókat az egyedüli tudományos elmélettel és az új társadalom felépítéséért folyó harc mély tapasztalataival.

Lenin és Sztálin vitték tovább Marx és Engels nagy hagyatékát, vezették a munkásosztály forradalmi harcát felszabadulásáért, fejlesztették tovább a marxizmus elméletét. Leninnel együtt Ő alkotta, nevelte és edzette acélossá a kommunisták pártját, lelkesítette és vezette harcba az orosz proletariátust, Oroszország elnyomott népeit és vívta ki a világ első proletárforradalmát, alapította meg a világ első szocialista államát. Lenin halhatatlan ügyét folytatva, a szocializmus világtörténelmi győzelmére vezette a szovjet népet. A nagy szovjet nép az Ő vezetésével verte le a fasizmust és mentette meg az emberiséget a barbárságtól, a leigázástól. Sztálin elvtárs fegyverezte fel a pártot és a szovjet népet a kommunizmus építésének nagy és világos programmjával, mutatta meg a mi ragyogó jövőnket is.

Szilárdan, elszánt kitartással állt az első lépésektől kezdve szive utolsó dobbanásáig azon a nehéz poszton, a kommunista párt és a szovjet állam élén, ahová a munkásosztály, a dolgozó nép állította Őt. Az emberiség nagy ügyének élharcosa lett, mert messze kimagaslott a mi nemzedékünkből, mint

síkság fölé a sziklabérc emelkedik, amely a síkságból emelkedett ki és azon nyugszik. Egész tevékenységének alapját az képezte, hogy soha nem szakadt el a tömegektől, amelyek mérhetetlenül bíztak Benne, tisztelték és szerették. Az élre emelték Őt, mert meggyőződtek róla, hogy hús a húsukból és vér a vérükből, aki felismerte a tömegek lé érdekeit, aki mélyen hitt a tömegek alkotóképességében, és tudatos életének minden percét arra szentelte, hogy a teljes felszabadulásért harcba vigye az elnyomottakat és mozgósítsa őket az emberiség legragyogóbb álma: a kommunizmus felépítésére.

Valóban óriás volt, igazi vezér, aki betöltötte azt a törvényt, hogy a felszabadulásért és magasabbrendű társadalomért harcbainduló tömegeket csak az vezetheti, aki ismeri e harc törvényeit és az elnyomott osztályok érdekében alkalmazni is képes a társadalmi harc törvényeit. Sztálin elvtárs, a társadalom nagy mérnöke, betöltötte azt a törvényt is, hogy csak az viheti előre az emberiség ügyét, aki ismeri a társadalomfejlődés törvényeit, és így uralma alá vetheti őket. A társadalmi szabadságért csak az küzdhet eredményesen, aki maga is szabad ember. Sztálin elvtárs legújabb, utolsó zseniális művében, végrendeletében, amelyet többi nagyszerű alkotásaival együtt örökül hagyott ránk, megtanít bennünket arra, hogy mit értsünk szabadságon, feltárja, hogy hogyan válhatunk teljesen szabadokká. Engelst idézi, aki a szabadságot „felismert szükségszerűségnek" nevezi. Ez azt jelenti, — magyarázza meg Sztálin elvtárs — „hogy az emberek, miután megismerték az objektív törvényeket (a „szükségszerűséget"), teljesen tudatosan alkalmazzák őket a társadalom érdekében." Szabad ember volt Sztálin elvtárs, teljesen tudatos ember, első a szabad emberek közt, és a mi nagy tanítónk azt akarja, hogy mi is, az egész jövendő emberiség, szabadok legyünk.

Sztálin elvtárs eltávozott tőlünk, de mégis velünk marad. Örökbe hagyta ránk harcos életének gazdag tapasztalatait: zseniális műveit, és hatalmas alkotásait: a halhatatlan pártot és a legyőzhetetlen szovjet államot. Olyan példát állított elénk, amely valóban méltó a követésre. Az alkotó munkára, a harcra lelkesítésnek olyan módszereit, amelyek tévedhetetlen biztonsággal vezetnek győzelemre. Ez a hagyaték arra kötelez bennünket, hogy fáradhatatlanul tanulmányozzuk és mindig mélyebbre hatoljunk be mélységeibe. Sztálin elvtárs élete, példája arra kötelez, hogy igyekezzünk minden erőnket megfeszítve, legjobb képességeink szerint előre vinni az Ő nagy ügyét, közös nagy ügyünket, az új társadalom felépítését. Sztálin elvtárs tanításainak szellemében, az Ő harcos példája nyomán kell nevelnünk az egész dolgozó népet hősi helytállásra a mindennapi munkában, bátor kiállásra minden nehézséggel szemben.

Sztálin elvtársat, a barátot, a tanítót, a vezért gyászolja népünk. Gyászolja, mert mint Sztálin elvtárs legjobb magyar tanítványa, Rákosi elvtárs írja: „A magyar nép Sztálinban nemcsak a kőszáli sast látja, de a dolgozók mély, egészséges ösztönével megérezte és meglátta a kőszáli sas, a korszakot formáló vezérférfiú alakja mögött a melegszívű, hús-vér embert. Megérezte és szívébe zárta az ezer gonddal küzdő dolgozók megértő barátját, az elnyomott nők felszabadítóját, az ifjúság előtt a jövő kapuját szélesre táró, mindnyájunkhoz emberileg is közelálló Sztálin apánkat." A nagy tanító, vezér és barát eltávozott, de itt vannak tanítványai, elvársai, akik megvédik és folytatják azt, amit Ő hagyott örökül. Sztálin elvtárs hadserege, tábora megszámlálhatatlan és legyőzhetetlen. Zárjuk még szorosabbra sorainkat és tömörüljünk még jobban nagy pártunk, Sztálin elvtárs hű tanítványa, Rákosi elvtárs köré. Kovácsoljuk még szorosabbá, széttéphetetlenné azt az egységet, amely bennünket a nagy szovjet néphez, a hatalmas Szovjetunió vezette béketáborhoz, a nemzetközi munkásmozgalomhoz fűz. Emeljük magasra a halhatatlan Sztálin zászlaját és alatta szoros egységbe tömörülve elszántan, éberen harcoljunk a külső és belső ellenség ellen, dolgozzunk a szocializmus újabb győzelmeiért hazánkban, küzdjünk a béke ügyének diadaláért az egész világon.

Kerékgyártó Elemér

LŐDI FERENC

Sztálin elvtárs...

Meghalt. A hír már szárnyrakelt. A bánat
ökölberántja két kezünk — halál,
korán vontál szemére örök álmot
a kommunizmus nagy lángjainál.
Meghalt — dübörg a szó, csak újra, újra
s végig száguld a szíven — nem lehet!
Jövő korok fáklyáit hát ki gyújtja,
ha Ő kiállt a sorból, emberek?
Kevés a szó, csak gügyögés a hangom,
— hazug költő, ki most témát keres,
nem többet annál, hogy tollat ragadjon —
a fájdalom, mint a vér, széterez.
Mióta ember él és küzd a földön,
a népek ajkán nem élt senki még,
ahogy Ő élt rövidke emberöltőn:
hatalmas kor, neked adta szivét!
Meghalt... Az ész csak lassan, lassan érti,
hogy volt és nincs — nehéz a gondolat.
Ész és szív erőit összeméri
s a kétkedés sokáig nem lohad.
Anyag, anyag minden, mit megtapintok,
való az élet és a hír igaz.
A gondban, mint vízen a sajka, ringok,
újság-zizzen s a betű megriaszt.
Akit nem láttam soha — mégis érzem,
hogy értem is élt — a férfi halott...
Azok tudnak sírni e veszteségen,
akik szabadok, mint mi, magyarok,
s akik remélik, hiszik, hogy a hajnal
vörösen, frissen fölkel, fölragyog
hatalmas, végső, roppant diadallal:
az elnyomott nép sorra harcba fog!
Sztálin, Sztálin, Tőled tanultunk élni,
— kimért az út, mit jelöltél nekünk.
Esküszünk, hogy e kor a célt eléri;
a szabadság lett fényes fegyverünk!
Korán örülnek, akik most örülnek,
— dacos, nagy hitre Lenin példakép...
A harcban-élők köréd tömörülnek,
kovácsolt penge, színacél a nép!

Nem búcsúzunk, csak tested szünt meg élni,
a mű tovább él, s benne élsz velünk.
Ha újat, s nagyot akarunk majd lépni,
Sztálin elvtárs, mindég megkérdezünk.

MIHAIL ISZAKOVSZKIJ

Békeszózat

Még lövészárkok tátongnak a tájon —
Őrzik háborús viharok nyomát.
Nem szárították fel Európában
Könnyeiket még az édesanyák.

A súlyos vétkek nem mosódtak még el,
Holtak emléke a szivekben ég.
Poros útakon kopogtatva lépdel
Mankólábain sok-sok nyomorék.

Ám, a világnak még sincsen nyugalma,
Gyártják, gyüjtik a hadianyagot:
Éjjel és nappal rablóhadjáratra
Készülődnek már a gyujtogatók.

Fenyegetőznek — az atomjuk föléget
Virágos kertet, várost és falut.
Katakombákba kergetik a népet:
Étlen és szomjan hadd pusztuljon ott.

Azt! akarják — a haszonért versenyzők:
Srófolhassanak minden üzleten,
Hogy Amerikát szolgálja minden föld
S minden nép az ő rabjukká legyen.

Azt szeretnék... Ám, él másfajta nép itt!
Bátor hitük meg nem ingatható.
Bármilyen fegyver csapását kivédik
S a félemlítés — hiábavaló.

Haza, nevedért ontotta ki vérét
S győzött az orvul támadók felett.
Béke, igazság, szabadság ügyéért
S mert a dolgozók hű barátja lett.

Amit ő akar, jogosan akarja:
Vessen, arasson, rakhasson falat.
Az ő hazája — Szovjetek hatalma,
Mely a békének támasza marad.

S újra, most, a teremtő napokban,
Népem, szavadnak visszhangja terem.
A háborúnak egyre hangosabban
Azt válaszolja a föld népe: „Nem! —

Nem űzhet minket barbárok pénzéhe.
Dicstelen harcban haljanak meg ők.
Nekünk béke kell, tartós, harcos béke,
Melyért kiállni van elég erőnk!"

És én hiszem, hogy az idő nem késik:
A béke gyilkos üldözőivel
Népek haragja — végestelen-végig,
Mint dühödt vihar, majd úgy számol el!

Fordította: Szily Ernő

MARCEL BRESLASU

Az anyákhoz és tanítókhoz

Anyák!
Gügyögje gyermeketek
Az „anya" és „kenyér"
Szavak előtt
a béke nevét!

Tanítók!
Tanítsátok az ifjúságnak
A „kötelesség" és „igazságosság"
Szavaival együtt
a béke nevét!

Emberek!
Véssétek életörömmel
Telt szivetekbe
A halálfélelem helyett
a béke nevét!

Fordította: Boldog Balázs

LŐDI FERENC

Rákosi

Beszédes esték lángja Ő
s kedves vendég a vacsoránál.
Reggel velünk munkába jő,
s a nehezétől soha meg nem hátrál.

Tapasztalt munkás, hű barát,
országos gondunk meg-megosztja.
— Tizenkilencben buktunk nagy csatát,
s az úri rend a börtönben kínozta.

Sok nagy csatát vesztett a nép,
a századok mind vérben áztak.
Magyar a hajnalt úgy nem várta még,
mint negyvenötben — nyíltak épp a hársak.

S Ő is jött, jött a sorban ott
a katonákkal, a Szovjet Sereggel.
Hazajött hozzánk, mai magyarok,
s megtelt az élet büszke értelemmel.

Én nem tudom, mikor emelt
az emberség szintjére engem.
Szavára népem menetelt,
és bűn lett volna nem a sorban mennem.

Apámtól tudtam, hogy ki Ő,
— a katonája volt tizenkilencben,
s ha harcukat idézi föl,
meleg fény csillan a derűs szemekben.

Korán ismerte, s erre büszke.
— Az ismeretség szeretetté mélyült.
Egy este lassan így betűzte:
„Az Ő szemével századokat mérünk!“

Apánk, tanítónk, mesterünk,
— mondtam rá gyorsan szívdobogva —
napfényre hozta nemzetünk,
hogy elvezesse még dicsőbb korokba.

Tanulni harcos éltét
nem szűnünk nap mint nap tanulni újra.
Nekünk ma élő példakép,
de leckénket már gyermekünk tanulja.

SZEMJON BABAJEVSZKIJ

Fuvarosok

Az egyik este gabonásszekerek fordultak be a sztyeppéről a sztanyicára[1]. Itt szándékoztak az éjtszakát tölteni. Az első fuvaros, Tutarinov Vaszka, ott ült a vezérökör nyakában a jármon és ide-oda ringatózva azon gondolkodott, hogyan lehetne holnap még világosan beérni a városba. Nem is annyira maga miatt volt gondban Vaszka, hiszen ő nem fog elaludni, a fiúk is hozzászoktak már a korai felkeléshez, — de hát azok a lányok! Vaszka véleménye szerint a lányok nagyon álmos teremtések. Miattuk eddig is mindig csak jóval napfelkelte után tudtak útnak indulni. — Aztán meg itt van ez a Mityenka is, a kisöccse! Mitya, valahányszor meghallotta a kerekek nyikorgását, mindig kiszaladt a házból, kurta, alig köldökig érő ingecskéjében és a szekér mellett futva könyörgött, hogy vigyék magukkal a városba. Vaszka persze megfenyegette őt ostorával, Mitya bömbölt is emiatt, de a szekértől egy lépést sem tágított... „Mi lesz még mindebből" — aggodalmaskodott Vaszka. „Hisz ez az álomszuszék Mitya is kialussza már magát akkorára, amikor a mieink még mindig csak a másik oldalukra fordulnak".

Amikor az apjuk még nem volt odahaza, rá sem hederített Mitya könnyeire, s csak igen néha esett meg a szive rajta. Ilyenkor aztán elkocsikáztatta az utca végéig. Mitya ilyen alkalmakkor a gabonarakomány tetején trónolt, Vaszka meg az inge ujjával megtörölgette könnyes szemét és így szólt hozzá:

— Mitrusz, te még olyan kicsi vagy, hogy elvesznél ott az elevátornál. Tudod-e, hogy ott mindenféle gőzödök futkosnak? Az valami borzasztó ám!

Ilyenkor könnyek szöktek Mitya szürke szemecskéjébe, szepegve folyton csak ezt hajtogatta:

— Én is a jármon akarok ülni.

Vaszka erre is megtalálta a megfelelő választ:

— De mi lesz veled, ha leesel? Szégyent hozol a fuvarosokra! Türtőztesd még magad egy kicsit, Mitrusz! Majd, ha nagyobb leszel, meg aztán az eszed is a helyén lesz és az orrod alja is felszárad, meglásd, te is fuvaros leszel!

Mityenka csak sirdogált továbbra is, de engedelmesen leszállt a szekérről. Még sokáig állt ott az utca közepén és könnyes szemekkel nézett a szekerek után...

Most, hogy apjuk visszatért a háborúból, Mitya az ő segítségével minden akaratát keresztülviszi... „A lányoknak is a szekereken kell aludniok" — döntött magában Vaszka, miközben az egyik ökör görcsös, meleg szarvába fogódzott, — „Hajnalban kiadom a komandót, befogjuk az ökröket és már gyerünk is. Mitya sem ébred még fel akkorára, még csak a kutyák sem neszelnek meg semmit"...

Már jó sötét volt, amikor a szekérkaraván behajtott az udvarra. Vaszka kifogta az ökröket, a jármok nagy robajjal csapódtak a földre. Az ökrök elé egy nyaláb friss füvet vetett, s aztán az ismert füttyjellel összehívta a kocsisokat.

— No, találjátok csak ki, mi jutott az eszembe!... Hangja öblössen csengett.

— Hogy kihajtjuk az ökröket az itatóhoz, — vette fel a szót Szerjózska, miközben filckalapját igazgatta a fején.

— Nem találtad ki.

— De én tudom, — kiáltotta közbe Szonyja, a kocsirúdon ülve. — Kását főzünk!

— No, ezt ugyan jól kitaláltad, — mondta sértődötten Vaszka. — Nem kint vagyunk a földeken.., Ki fog neked kását főzni a sztanyicán?

— Hát én kitalálom, Vaszka, — szólt közbe Zinácska. — Már mindent tudok előre.

— Nocsak ki vele, te mindentudó!

— Mityát akarod elhozni velünk a városba. Kitaláltam?

— Egyikőtök sem tud semmit, — morgott Vaszka. — Biz' én valami egészen új dolgot eszeltem ki: ma éjjel a lányok is a szekereken fognak aludni... Ugye, micsoda újítás!

[1] Kozák falu, kozák mezőváros.

— Hát ez igazán nagyon jó! — kiáltott fel hirtelen örömében Varja, miközben a szekér oldalára telepedett. — Jaj, de finom lesz!

— Igen, nagyon finom, — szólt Zinácska sértődötten. Neked finom, a te anyád nem haragszik érte... De engemet az anyám nem enged el.

— Mi az, hogy az anyád nem enged el, — vágott közbe Szerjózsa és térdéhez huppantotta a kalapját. — Mondd meg neki, hogy az első fuvaros, Tutarinov Vaszilij Nyikityics parancsolta.

— Így kell neki megmondani, — szólt beleegyezőleg Vaszka és büszkén hordozta végig tekintetét a lányokon. — Fegyelem aztán van nálunk, annyi szent! Mondd meg az anyádnak, hogy már hajnalban indulunk is. Már unom, hogy órákig szaladgáljak utánatok költögetni. Zina, Varja, Szonyja ugorjatok gyorsan haza, hozzátok a párnátokat meg a takarótokat, aztán helyezkedjetek el a szekereken csak úgy, pusztai módra... Ti pedig, fiúk, itassátok meg az ökröket!

Amikor a lányok már elmentek az ágyneműért, a fiúk meg lehajtották az ökröket a folyóhoz, Vaszka még egy darabig a szekér mellett maradt állva, mintegy mély gondolatokba merülve. Azután minden sietség nélkül végigvizsgálta a kerekeket meg a jármokat, majd a vállára akasztotta az ostort és elindult az irodába. Jóideig beszélgetett ott a kolhozelnökkel, büszkén jelentette neki, hogy most négy mázsával több gabonát raktak fel, mint a mult alkalommal, meg, hogy a szekerek pirkadáskor már indulnak is ki a sztanyicáról. Megkérdezte, lehet-e a kolhozban bögölyök ellen olajat kapni. Tekintete beszélgetés közben szigorú volt, szürke szemében komolyság ült.

— Jó gazda lesz belőled, Vaszilkó, — dícsérte meg az elnök Tutarinovot. — Máris olyan vagy, mint egy valódi fuvaros.

— Ismerős dolgok ezek már nekem, bátyám, — felelt Vaszka kissé önelégülten. — Ugyan mondja majd meg a raktárosnak, hogy hozzon vagy két liter olajat az ökrök számára. No, de már megyek is, falok én is valamit vacsorára.

Vaszka örült a sikeres beszélgetésnek meg a már régen várt és végre megkapott dícséretnek. Most jó hangulatban, fütyürészve ballagott hazafelé. Az utcán összetalálkozott Zinácskával is (Zinácska éppen velük szemben lakott és már visszafelé tartott, hóna alatt a pokrócba göngyölt párnával).

— Megszidott-e anyád? — kérdezte tőle Vaszka.

— Még vissza sem jött a sztyeppéről, — válaszolta Zinácska és egészen közel lépett Vaszkához, örökké mosolygó szemével ránézett a fiúra és így folytatta: — Tudom ám, Vaszka, miért parancsoltad meg a lányoknak, hogy ők is a szekereken aludjanak!

— Te mindig tudsz mindent, de soha semmit sem értesz.

— Pedig most tudom! Ha akarod, megmondom!

— Mondd csak, ugyan mit tehetnék én az ellen, ha neked beszélhetnéked van?

— Mityától félsz! Igaz? Haha, kitaláltam?

Vaszka ostorával a garádra csapott egyet.

— Egy cseppet sem igaz, — mormogta a fogai között Vaszka, s közben rá sem pillantott Zinácskára. — Egyszerűen csak arról van szó, hogy nem akarok a forró napon menni az ökrökkel. Tulajdoképpen fuvarosok volnánk vagy mi, aztán mégis csak akkor indulunk el, amikor a nap már tüzel. Mindez pedig miattatok van, ti álomszuszékok...

— Vaszka, — folytatta Zinácska kedvesen. — Vigyük már Mityát is magunkkal! Hadd szokjék egy kicsit az ilyesmihez! Olyan jó kis pofa, és annyira szeretne már ő is a jármon ülni egyszer! Úgy fáj a szívem miatta!...

— Milyen hamar megesik a szíved! Majd aztán te fogod dajkálni, mi? — kérdezte Vaszka kissé rosszmájúan. — Tudod, milyen meleg van az úton. Hol majd vizet akar, hol meg a feje fájdul meg. Mitya még egészen gyámoltalan kis emberke.

— Majd én ügyelek rá, — Zinácsska hallatlanul boldog volt, hogy Mityenkáról beszélhetett, akit már olyan régóta szeretett volna a városban kocsikáztatni. — Én nagyon értek ám a gyerekhez! No, beleegyezzel?

— Ilyesmit ne is kérj! — utasította el Vaszka kereken Zinácska kérését. Csak baj lesz vele az úton! Nem érünk rá senkit sem ajnározni, mi gabonát szállítunk! Menj csak és feküdj le idejében..., korán felkeltelek...

Vaszka ismét végigvágott ostorával a garádon és se jobbra, se balra nem tekintve, egyenesen a házuk felé tartott.

A házban még égett az asztal fölé akasztott petróleumlámpa. Apja éppen a dinnyét szeletelte. Katonai egyenruhájában ült az asztal mellett. Hogy megfiatalodott így kiborotválkozva! A dinnyéből sötétvörös csíkok szaladtak szét az asztalon. Anyja éppen a tejet szűrte. Mitya aludt már. Vaszka csak úgy féloldalt az öccsére pislantott, aki mezítelenül hevert a kiságyon. „Már alszik a betyár, — gondolta magában Vaszka, — ravasz Mitrusz, nem akarja elaludni az indulást... Akár ravaszkodsz, akár nem, most mégis elalszod...,

— No, fuvaros, ülj le vacsorázni, — szólt neki az apja. Már régen vártunk...

— Jaj, édesapám, nekem rengeteg ám a dolgom, — mondta Vaszka nem minden öntudat nélkül, miközben letelepedett az asztal mellé. — Hol olajat kell szereznem, hogy az ökrök vékonyát bekenhessem, mert különben halálracsipdesik őket a legyek... Kár volna értük! Hol meg kocsikenőcs kell...

— Korán szándékoztok indulni?— kérdezte most az anyja, miközben tejet öntött egy tálba. — Megint elalszotok majd. Ha megkértétek volna Mityenkát, ő biztosan felébresztene benneteket!

— Magunktól is felébredünk, — dörmögte bosszúsan Vaszka és iddogálni kezdte a tejet

— Ti mindnyájan olyan álomszuszékok vagytok.

— Nem mindnyájan, csak a lányok.

— Fontos dologról akarok veled szót váltani. Vaszka, — szólt most az apja, mikor befejezték a vacsorát és Vaszka már a szekerekhez készülődött. — Vidd magaddal Mityát is! Hadd lásson egy kis világot!.., Szegénykém sírva aludt el...,

— Nem kirándulásra megyünk mi, édesapám, — felelt vissza Vaszka, amikor már a küszöbön állt. Idegességében egyik kezéből a másikba rakosgatta az ostornyelet. — Hogy nem érti meg ezt édesapám?! Gabonát szállítunk mi...

— Én, fiacskám, mindent megértek, de Mitya borzasztóan szeretne már egy kicsit a jármon himbálózni. — Apja most felkelt az asztaltól, végigment egyszer a szobán, s azután Mityára tekintve így folytatta. — Biztosan az útról álmodik, szegénykém!...

— Csak hadd álmodjék... Úgyse viszem magammal! Nem akarok szégyentvallani.

— Hát akkor mit tegyek? — sóhajtott az apja és odalépett egész közel a fia mellé. — Fiacskám, a dolog úgy áll, — és most egész komolyra vált a hangja, — hogy jogod van nem elvinni Mityát. Hiszen gyerkőc még és nyugodtan ülhet otthon az anyja pendelyén, de akkor meg engem hagysz a csávában.

— Miért? — hunyorított Vaszka.

— Hát csak úgy... Én már megígértem Mityának... És ha most nem viszed magaddal, mit gondol majd rólam?

— Semmit sem fog gondolni?

— De fog. Különben, ítéld meg magad! Az apja alig, hogy hazajött a háborúból, gárdista, meg kitüntetései is vannak, de a szavát nem állja.

— Ilyesmit fog Mitya gondolni? — csodálkozott Vaszka. Odanézett Mityára és csendesen elmosolyodott. — Nincs ennek még annyi esze!

— De van annak, — szólt az apja némi keserűséggel a hangjában. — Éppen ettől tartok. Végigküzdöttem az egész háborút, tekintélyemet mindig sikerült megtartanom, de itthon?... Istenem, mennyi kalamajka?!

— Hát mennyi bajom van ezzel a kis kölyökkel?! — Vaszka elkeseredetten nézett apjára. — Nincs nekem arra időm, hogy egész úton őt dajkáljam. Apám tudja, hogy én vagyok a csoportelső!

— De mért kellene éppen neked dajkálnod? — avatkozott most bele az anyja is. — Zinácska már rég el akarta vinni a maga szekerén. Ügyeljen rá ő!

Erre Vaszka nem tudott semmit se mondani. Egyideig még a küszöbön topogott, azután kinyitotta az ajtót és távozóban csak ennyit mondott csendesen.

— Majd megmondom Zinácskának, hogy vegye magához... a maga felelősségére!

Zinácska szétteregette a pokrócot, rátette a párnát és lefeküdt, szélesre tárva karját. A búza puhán süppedt be a feje alatt. Úgy tünt neki, mintha nem is a szekéren aludna, hanem valami hintaágyon... Az éjtszaka fojtó volt. A forró levegőben milliónyi szúnyog döngicsélt, behatoltak az ökrök orrlyikaiba, amitől úgy prüszköltek, mint a lovak.

— Andrejka, Vaszka ökreinek is adtál füvet? — kérdezte Szerjózska valahol a közelben.

Vaszka ökrei már el is pihentek, — válaszolta Andrejka.

Aztán csendes lett minden. Tisztán lehetett hallani, amint a szarvasbogarak tompán odakoppantak a tető széléhez, vagy amint egy bagoly elsuhant a fejük felett és aztán még sokáig csapdosott szárnyaival a fa levelei között. „Vaszka még nem jött vissza, — gondolta magában Zinácska. Biztosan Mityenkával gyült meg a baja!"

A csillagokra tekintve, maga előtt látta Vaszka fényes-barnára égett arcát, dús, középen összenőtt szemöldökét, örökké kócos üstökét, amely a naptól vörösre égett... Miközben így maga elé képzelte Vaszkát, eszébejutott a tél is meg a koresolyázás is. Ekkor még nem találta Vaszkát különbnek a többinél. De most a nyáron, hirtelen megnőtt Vaszka, megkomolyodott, s úgy el tudott beszélgetni a felnőttekkel. Tizenkét pár ökröt bíztak rá...: Noha, az utolsó szekéren Kornyej bácsi ült. Zinácska mégis tudta, hogy nem ő a vezető, hanem Tutarinov Vaszka. A fuvarosok becsülték Vaszkát és engedelmeskedtek neki. Zinácska meg egyenesen hőst látott benne. Úgy szeretett volna mindig vele lenni és látni, mit tárgyal a mázsálókkal, meg a jármon ülve, mint ad parancsot az indulásra. De bosszúságára mindig úgy fordult a dolog, hogy az ő szekere a menet végére került, Kornyej bácsi szekere elé; Vaszka után pedig vagy Szonyja, vagy pedig Varja következett... Mindig azon törte a fejét, miben járhatna Vaszka kedvébe. Egyszer is leszaladt a gyümölcsösbe és szedett neki egy csomó kajszibarackot meg almát. Úgy hozta el az egészet szoknyácskája ölében Vaszkának.

— Úgy elvásta már a fogam a sok gyümölcs, — mindössze ennyi volt rá Vaszka válasza. Közben kivett egy almát és úgy felhajította, mint a labdát szokás. — Tedd csak a szekérre, majd jó lesz az úton!

Már ennyi elég volt ahhoz, hogy csak úgy fojtogassa az öröm. Boldogan szórta az almát a búzára, s aztán futott haza... Most Vaszka kisöccsét akarta elvinni az elevátorhoz. Ahogy Mityenkára gondolt, meghallotta Vaszka hangját, és elmosolyodott. „Megjött, de Mityenkát nem hozta magával", — gondolta és fel sem emelte a fejét.

Vaszka ekkor már Kornyej bácsival tárgyalt.

— A raktáros elhozta az olajat, Kornyej bácsi?

— El. Ott van egy kotlával.

— Nagyon helyes. Ugyan akassza már fel a szekér alá... Az úton majd ezzel kíméljük az ökröket a legyektől...

Vaszka most odalépett ahhoz a szekérhez, amelyiken Zinácska feküdt. A kerék mellett megállt, s egyideig egyhelyben topogott. Zinácska pedig lehunyta a szemét és úgy tett, mintha aludna, de behunyt szemmel is látta Vaszkát, érezte, amint kezével megfogta a saroglya szélet és az arcába nézett.

— No, a mindentudó is elaludt, — mormogta csendesen.

Zinácska érezte, hogy mindkét orcája csak úgy tüzel. Alig tudta visszafojtani a nevetését. Amikor Vaszka távozni készült, már nem tudta magát tovább tartani, és halkan, mintegy álmában, elnevette magát.

— Ni, milyen vidám, még álmában is nevet, — szólt Vaszka, megértve, hogy Zinácskának eszeágában sincs aludni.

— Miért nem alszol?

— Hát te?

— Én-e? Hozzám aztán ne hasonlítsd magad, én akár öt éjjel se aludjak egyfolytában!

— Hát lehet itt aludni? — szólt Zinácska most már komolyan. — Nézem az eget, a csillagok keringenek, a kocsi pedig szinte ringatózik... Hogy van ez, Vaszka?

— Ezt aztán jól kieszelted, — szólt mosolyogva Vaszka, — negyven pud gabonával ringatózik... Nagyon sokat képzelegsz... Ne képzelődj annyit, hanem hunyd be a szemed és ne gondolj semmire!...

Vaszkának, most hitelen eszébejutott Mityenka. Elszomorodott és egyik kezéből a másikba kezdte szórogatni a gabonát.

— Jó is, hogy még nem alszol, — mondta és bekapott egy pár kövér szemet, de rögtön ki is köpte. — Mitruszt el kell hozni a szekérre. Reggel csak baj lenne vele...

— Igazán?! — kiáltott fel meglepetten Zinácska és egyben le is ugrott a szekérről. — Hát beleegyeztél?

— Nem nagyon, — mormogta bosszankodva Vaszka. — Apámat sajnálom csak; gárdista, hat kitüntetése van, ez a Mityenka meg olyan akaratos, taknyos kölyök... Csak baj van vele.

Zinácska ebből már egy szót sem hallott. Már futott is, könnyedén ugrálva át a szekérrudakon.

Vaszka megigazította ingét az öve alatt, tenyerével végigsimított haján és elnevette magát. „Úgy fut, mint a szél" — gondolta magában. Úgy tünt neki, hogy van valami lényeges különbség Zinácska meg Szonyja és Varja között, de hogy mi, azt pontosan maga sem tudta. Ezen tűnődött, míg a tovafutó Zinácska után nézett... Azután eszébejutott az apjával folytatott beszélgetés és megkönnyebülten lélekzett fel. Kisvártatva így szólt:

— Hadd bábáskodjék azzal a Mityával!... A lányoknak az ilyesmi úgy a kezükre áll. Ilyen dolgokban ők mesterek...

Magával elégedetten lépett oda Kornyej bácsihoz. Az öreg egy halom friss füvön heverészett fekete, csimbókos kalapjával a fején; pipáját a markában szorongatva, hatalmas füstnyalábokat eregetett a levegőbe. Vaszka mellé telepedett, lábát maga alá húzta.

— Maga sem tud aludni, Kornyej bácsi? — kérdezte Vaszka az öreget. Kornyej bácsi láthatóan morcos volt és szófukar. Egyideig szipákolt, azután szemére húzta a kalapját, a fejét meg még mélyebbre konyítva csendesen megszólalt:

— Fiacskám, én úgy alszom, akár a tyúkok. Ha kell, állva is tudok aludni, mint a ló.

— Én is így vagyok valahogy az alvással, — élénkült fel Vaszka és közelebb húzódott az öreghez. — Maga már idős, Kornyej bácsi, de én még fiatal vagyok, aztán mégis... nem is tudom, hogy vagyok vele: ez már nekem vagy szokásom, vagy természetem... Nézze, már minden fuvarosunk alszik, de én...

— Hát igen, korán kell indulni, szólt kis idő mulva az öreg kelletlenül, miközben újabb hatalmas füstfelhőt pöffentett a levegőbe. — Hol van még a Fiastyúk, alig mászott még fel a fák tetejéig. Fiatal az idő...

— Mindegy az, én kibirom, hogy akár reggelig se aludjak.

— Tudjuk, hogy jó paraszti vér csörgedezik az ereidben... Öregapád kezében is csak úgy égett a munka, te is jó gazdája leszel a csoportnak, — dícsérte Vaszkát az öreg. — Ha megnősz, kolhozelnök leszel.

— Már most is megállnám a helyem, de korra még kicsi vagyok...

Az öreg elhallgatott, úgy tett, mint aki nagyon el van foglalva a pipájával. Vaszka meg úgy fogadta a dícséretet, mint ami dukál neki. Most be akarta bizonyítani, hogy ő már tud gondoskodni a gazdaságról, azért hozzáértően megkérdezte az öregtől:

— El vagyunk mi látva élelemmel, Kornyej bácsi?

— Már hogyne volnánk?... Van nekünk elég elemózsiánk...

— Milyen élelmiszerünk van?

— Különféle. Uj krumpli. Podlizsán. Egy jókora darab szalonna. Dinyét majd útközben veszünk fel.

— Hát köles?

— Köles is van.

— Akkor főzünk sztyeppe-levest, — mosolyodott el boldogan Vaszka. — hogy is szokta énekelni, Kornyej bácsi?

„Kölesleves, köles,
Fuvarosok étke..."

Kornyej bácsi ismét elhallgatott.

— Korán indulunk?

— Hajnalban... Most már mindenki alszik a szekereken.

— Csak el ne aludjanak, — és nagyot ásított az öreg. Miközben óvatosan a szájára tapasztotta a tenyerét, elejtette a pipáját.

— Mi van magával, Kornyej bácsi? — mosolyodott el Vaszka. — Nekem még nincs alhatnékom.

Kornyej bácsi és Vaszka most ismét mély hallgatásba merült. A fák sötét lombjai között felzizzent a szél, fentről elkezdett áramlani a hideg levegő. Az öreg ismét megtömte pipáját mahorkával és kovával tüzet csiholt... Így mult el tíz perc ebben a hallgatásban... Az öreg pipázott és arra gondolt, hol is tartsák holnap a pihenőt. Úgy számította, ha jókor indulnak, délre már a malmon is túl lesznek; ott csupasz a part: nincs egy bokrocska sem, nincs egy fűszál sem.

— Vaszka, — szólalt meg újból az öreg, — tanácskozzunk csak egy kicsit! Hol is fogunk pihenőt tartani? A malom mögött már nincs megfelelő hely, jobb lesz egészen a gátig mennünk. Ott már kezdődik az erdő... Mit gondolsz, Vaszka?

Vaszka nem válaszolt. Az öreg odahajolt hozzá, meglátta napbarnított homlokát, a szemébe hullt hajtincseket és hallotta mély, egyenletes lélekzését.

— „No, te dicsekvő — szólt halkan az öreg. — Mi hősök vagyunk, persze! Ilyenek meg olyanok vagyunk, nem vagyunk álmosak". — Vaszka úgy aludt el, hogy az öreg észre sem vette.

3.

Ezen a reggelen korán ébredt a sztanyica. Füstöltek a kémények, s a füst nem feküdt rá az utcára, hanem nagy, piheszerű oszlopokban emelkedett a fehérré vált égbolt felé. „Derült idő várható" — állapította meg Kornyej bácsi. Sapkája egészen átnedvesedett a bőséges harmattól. Még mindig ott lustálkodott Vaszka mellett, feje kissé még kókadt, pipáját, amely már egészen kihült, ügyetlenül szorongatja a kezében... A gyümölcsöskertben már éppen olyan hangosan csiripeltek a verebek, mint nappal szoktak, valahol disznók röfögtek és panaszosan bőgött egy borjú. Az ökrök is feltápászkodtak és lustán nyújtózkodva prüszköltek egyet-egyet, amint a harmatos füvet szagolgatták.

— Hé, fuvarosok! Vaszilij! — Kornyej bácsi odakapott Vaszka üstökéhez. Kelj fel, fiam, már világosodik!

Vaszka félálomban hallotta az öreg hangját, de képtelen volt felkelni. Olyan nehéz volt a feje, hogy semmi erővel sem lehetett volna felemelni a jó meleg fűről...

Oh, gyermekkor, szép gyermekkor! Kinek ne lenne emlékezetes a nyári harmathullás, a földek felett úszó, kékesszürke köd és az az édes gyermeki álom, amelynél édesebb nincs semmi a világon!... Szemem előtt még most is oly elevenen ott van az ezüstösen csillogó dinnyeföld, a rózsaszínű hajnali ködbe borult kubáni rónaság és a hold megfogyatkozott sarlója, amely kísérteties fényével beragyogja a dinnyeföld csőszkunyhóját. A kunyhóban sötét van, a levegőt kellemes dinnyeillat tölti meg. Oly édes az álom a csőszkunyhóban, kint a dinnyeföldön!... „Fiacskám, fiacskám — édesanyám ül ott a fejemnél az ágyam szélénél, a hangja olyan finoman, olyan gyengéden cseng. — Kelj fel már, kis csőszöm, öregapád már rég szedi a dinnyét, és te még mindig alszol?" Fel is kelnél már, oda is tennéd fejed anyácska térdére, de mintha oda volna nőve a párnához... Istenem, de régen volt mindez!

Vaszka, alig tudott felkelni. Nagyot nyújtózkodott, kezét zsebébe dugta. Szeme még mindig majd leragadt.

— Nocsak, nocsak, még majd rögtön újra elalszom, — gondolta tréfásan, és uccu vesd el magad, odaszaladt a dézsához és nyakig beledugta a fejét a vízbe; majd hirtelen felegyenesedett és szélesebesen elkezdett egy helyben forogni. Erezte, amint a fejéről lefutó vízpatakocskák végigfolynak a hátán. Elnevette magát és odakiáltott Kornyej bácsinak:

— Már el is mult! Kornyej bátyám, én azután ugyancsak elaludtam!

— Ez nagyon is érthető, — mormogta az öreg. — Mindig ilyenek voltatok...

De Vaszka már ébresztgette is a kocsisokat. Maga ott állt a szekéren, inge újjával az arcát törülgetve kiáltotta:

— Álomszuszékok! Ébredjetek!

Elkezdődött a hangzavar. Éppen az ökröket vezették a jármokhoz. „Hóha"-kiáltások és ostorpattogás volt hallható mindenfelé. Kornyej bácsi is befogta a maga ökreit, s közben örömmel látta, hogy megélénkült a fuvarosok csoportja.

— Járomhoz! — vezényelt Vaszka. Ő maga már ott ült a jármon, mint valami nyeregben.

Elkezdtek csikorogni a szekérrudak, lustán nyikordult itt is, ott is egy kerék, majd megindultak a szekerek a kövesút felé. Ekkor már a kozákasszonyok is hajtották kifelé a jószágot a legelőre, megálltak és kedvesen nézegették a gyermekeket, meg mondogatták:

— Ma ugyancsak korán ébredtek a fuvarosaink!

— Hát bizony, Kornyej bácsi nem hágy nyugtot nekik.

— Nézzétek csak, ott ül hátul a szekéren, onnan tartja szemmel az unokáit!

— Hát ez a kis fuvaros kié?

— Tutarinov Nyikitáé... A kisebbik.

— Ugyan hová utazik szegényke?... Nézzétek, asszonyok, ülve alszik ez a gyerkőc!

— Majd felébred... De legalább megfordul a városban.

A karaván már kiért a sztanyicából. Vaszkának csak ekkor jutott eszébe az öccse. Az ökör marján keresztül leugrott a földre és Zinácska szekeréhez futott. A leány úgy ült a jármon, mint valami széken. Álmos szemében öröm csillant fel. „Csak idejött" — futott át az agyán. — „De ha Mitrusz nem lenne itt, biztosan nem jött volna ide". Beszélgetni szeretett volna vele, de Vaszka Mityától kérdezgetett valamit. Mityenka olyan borzasan ült a szekéren, mint valami bagolyfióka rossz időben. Már térdig süppedt a búzába.

Mitrij Nyikityics, mért vagy olyan rossz hangulatban? — kérdezte tőle komolykodva Vaszka. — Egyszer az elevátorhoz szeretnél eljutni, aztán amikor már odaviszünk, akkor meg nincs ínyedre!?

— A jármon szeretnék ülni, — ismételte Mitya az örök kérést.

Ja, persze, persze; a jármon szeretnél ülni, — Vaszka ránézett Zinácskára, aki le nem vette a szemét róla, az arcán önfeledt mosoly játszott. — Hiszen te még a búza tetején is alig tudsz megülni...

— Mindenki a jármon ül.

— Dehogyis mindenki. Nézd csak, Kornyej bácsi is a szekéren bóbiskol!

— Vaszka, ne rontsad már el a kedvét! — avatkozott bele Zinácska a vitába. — Hiszen még fel sem ébredt egészen. Hadd nézzen szét egy kicsit és szokjék a mi életünkhöz!

— Mitrusz, hallgass Zinácskára, rendelkezett Vaszka, — meg ügyelj magadra! — Vaszka most könnyedén odaugrott a kocsi mellé és megtörölgette ingujjával öccse orrocskáját. Derék fuvaros légy, ne sírj, akkor még majd a járomra is felültetlek...

— De én mindjárt szeretnék!

Vaszka már nem is hallgatott Mityára. Ostorával nagyot suhintva az útszéli lapukra, határozott léptekkel az első szekér felé tartott.

Mitya csak ült továbbra is a szekéren és szomorúan nézegette a szántóföldeket. Mindaz, amit errefelé látott, csupán új és ártatlan dolog volt, a számára. A sztanyicán, például, a nap az istálló mögül bújik elő, itt meg a virágzó napraforgókra kapaszkodott. A napraforgók szinte lángbaborultak, sárgás színük tűzpirossá vált... Szekerük csak lassan döcögött, amikor meg végre felért az egyik halomra, és a napsugár a szekérbe ömlesztett búza aranyos héján kezdett csillogni, a nap már el is tünt, elrejtőzött egy hatalmas asztag mögé. Mitya öklöcskéivel a szemeit dörzsölgette, majd hirtelen hátrafordult... Ni-ni, a kocsi mellett egy árnyék halad, olyan, mintha felborított asztag lenne. A tetején Mitya meglátta a saját fejecskéjét is. Úgy tünt neki később, hogy az árnyék egy helyben áll, s a bokrok futnak vele szemben... A bokrok hol széleslevelűek, hol meg csupa virágosak. De a labodát is eltakarja az árnyék, amikor meg kiszabadul az árnyék öleléséből, újra megcsillogtatja a napfényben az ezüstös pókhálót... Az a pókháló olyan csábítóan csillog, hogy Mitya utána nyúl pici kezecskéjével s csak ekkor jön rá, hogy ő tulajdonképpen mélyen besüppedt a búzába. Rémülten nézett Zinácskára, el is tört rögtön a mécsese:

— Zina néni, már egészen elmerülök!

— Zinácska elmosolyodott. Az ökrök hátába kapaszkodva odakúszott a rúdon Mityenkához, megfogta a hóna alatt és kihúzta a búzából. Ruhája aljával szépen megtörölgette Mitya szemecskéjét, pár csókot cuppantott piros orcácskájára és azután ráültette a búzára terített kabátkára.

— Oh te, te kis elmerült... Na, ülj így ni, szépen!

A távolban felcsillant a Kubán-folyó. Mitya a folyóban gyönyörködött, és szépen meg is nyugodott. A nap a hátába sütött. A sztyeppére ködfátyol borult, mindenfelé fehér ködgomolyagok szálltak... A ködgomolyagokról azt hitte Mitya, hogy azok fehér báránykák, amelyek vidáman hancúroznak meg futkároznak a sztyeppén, aztán pedig hirtelen szétfutnak a szélrózsa minden irányába. De bármennyire gyönyörködtető volt is a játszadozó barikák látványa, a járomról egy pillanatra sem tudott megfeledkezni Mitya... Milyen csábító dolog is ott ülni az ökrök hosszú szarvai között! Ha úgy tetszik, fent is ülhet az ember a nyakfa[1] tetején, de úgy is lehet, ahogy Zinácska ül, mindkét lábát lelógatva a közszeg két oldalán, vagy úgy, ahogyan Vaszka szokott, nekitámaszkodva az egyik bélfának és kézzel az ökör szarvába fogódzva... A boldog önfeledségben az ember még a szemét is behunyja.... Képzeletben Mitya már megy is a rúdon a járom felé... borzong is, nevet is. Az ökrök olyan jóindulatú gyöngédséggel néznek Mityenkára: hát ez meg ki? Honnan jött? Ilyen utast ők még nem láttak.., Amikor Mitya kinyitotta a szemét, a karaván már ott állt a dinnyeföld szélén. Nem messze egy csőszkunyhó sötétlett, kis őrtoronnyal a tetején. Abban trónolt Kudláj apó, mint valami óriási madár a fészkében. Fehér szakálla csillogot a napfényben. „Ne sírj, Mitrusz, mert elvisz Kudláj apó" — mondogatta néki gyakran otthon az anyja. Ni, hol lakik ez a rettenetes öreg!... Létran mászik le a földre, a szakálla szétbomlik... Mitya tátott szájjal bámul az öregre, de Zinácska már húzza is le a szekérről. „Gyerünk dinnyét szedni!" — mondja, miközben kézenfogva vezeti Mityát a dinnyeföld felé.

A fuvarosok is szétszéledtek a dinnyeföldön. Mitya képtelen volt levenni szemét Kudláj apóról, s közben lábával belebogozódott a magas fűbe. Zinácska odaszaladt a lányokhoz. Mitya pedig egyideig tanácstalanul állt a csapáson és bámészkodott. Már iszkolt volna vissza a szekérhez, de most meg egy bokorba botlott meg és orrabukott... Amikor nagynehezen talpraállt, fehér szakállnál egyebet nem látott maga körül.... Mindkét orcáján könnyek csorogtak végig, Kudláj apó meg a fejét simogatta és kedvesen beszélt hozzá:

— Hát te vagy az új kis fuvaros? Hogy hívnak?

— Mitrusznak, — felelte Mityenka könnyek között.

— Ahá, takaros egy gyerek vagy... Nahát én neked nem is dinnyét adok, hanem egyenesen egy mézeskorsót.

Kudláj apó sokáig babrálgatott az egyik indán, azután felemelt egy hosszúkás, fehér csíkozású dinnyét. Mitya görcsösen a melléhez szorította a „mézeskorsót" és futott vele a szekérhez... A száraz, poros úton újra elkezdtek nyikorogni a kerekek, a szekérhad egyre jobban távolodott a dinnyeföldtől, mind kisebb és kisebb lett az őrtorony a csőszkunyhó tetején... Már alig lehetett kivenni a távolból Kudláj apó fehér szakállát.

— Gyiii! Gyi te! — kiáltott az ökrökre Zinácska, aki ott ült Mityenka mellett. — Reggelizzünk meg, Mityenka!... Mi folyton reggelizni szoktunk ám, ha úton vagyunk!

Ettek szalonnát, barackot, meg dinnyét kóstolgattak hozzá.

— Nekem meg mézeskorsóm van ám! — dicsekedett Mitya. — Vágd csak fel!

A dinnye jó leveses volt. Mitya mohón falta... A dinnye sötétpiros, ragadós leve álláról az ingecskéjére folyt, arcocskája összekenődött, vörös csíkok húzódtak egészen a füléig.

— Jaj, te Mitrusz, csupa maszat vagy! — kiáltotta Zinácska, s alaposan megtörölgette Mitya orrocskáját. — És milyen ragadós! Agyoncsípnek a legyek!

Mitya csak hallgatott és közben mohón falta a dinnyét.

A reggeli után remekül érezte magát Mityenka. Már egészen megbarátkozott azzal a gondolattal is, hogy nem egyhamar ültetik rá a járomra. Arccal az ég felé fordulva heverészett a búzán és boldog volt. Most azonban a meleg kezdte bántani.

[1] A Kubán vidékén a jármok nyakfája sokkal szélesebb, mint nálunk. Gyakran bőrrel bevont, és így kényelmes ülés esik rajta. Ford.

Zinácska egy csomó nedvdús lapulevéllel futott a szekérhez, pár pillanat alatt egy csákót tákolt össze belőlük s azt Mitya fejére tette.

— Még majd feléget a nap, milyen meleg a fejecskéd!... No, most meg olyan vagy, mint egy kis lapu... — szólt Zinácska hangosan kacagva.

— A levelek gyorsan fonnyadtak, széleik hamar megszáradtak és összezsugorodtak, de alattuk mégis jó hűvös volt. Végül már Zinácskának is meg a többi fuvarosnak is ilyen lapusisak virított a fején. Mityenka boldog örömmel gondolt arra, hogy most már igazán fuvarossá vált, ha meg azt az egyet is sikerül megérnie, hogy a járomra ültessék, akkor már nem is lehet megkülönböztetni a valódi fuvarosoktól.

— Hóha! Megállni!

Mitya összerezzent és ijedten dugta ki fejét a szekérből. A karaván hirtelen megállt a sztyeppe közepén. Mitya talpraugrott és most világosan látta az első szekeret meg a bátyját, aki a szekér mellett állt vödörrel a kezében. Vaszka éppen akkor adta át a vödröt Szerjózskának, maga meg fogta a kencét és azzal kente az ökrök hátát. A világos-barna szőrzeten fekete csíkok jelentek meg. A végén mindegyik ökör olyan tirke-tarka lett, hogy Mitya a búza tetején ugrándozva, teljes szivéből kacagott rajtuk. „Milyen csíkosak az ökrök! Milyen csíkosak az ökrök!" — kiáltozott.

A menet újból elindult.

— Nincs meleged, Mitrusz? — kérdeszte Vaszka, miközben Zinácska szekerére telepedett.

— Hiszen levél alatt vagyok, — felelte Mitya vidám, csillogó szemét hunyorítva. — Miért kented úgy be az ökröket, Vaszka?... Milyen tirke-tarkák lettek!

— Most majd nem csípik őket a legyek, — magyarázott Vaszka komolyan.

— Bekensz engem is?

— Jaj nekem, Mitrusz, milyen ostobácska vagy, — nevette el magát Vaszka és lopva rápillantott Zinácskára. — Hiszen ez olaj, sohasem moshatnád le magadról.

— A jármon ringatózó Zinácska ostorával játszadozott. Nem akart odanézni a szekérre, de a feje szinte magától odafordult. A szeme gyakran találkozott Vaszka meleg tekintetével. Vaszka mosolygott, s Zinácskának az volt az érzése, hogy szándékosan évődik olyan hangosan Mityenkával, csak azért, hogy ő is hallja. Néha összehúzta szemöldökét, s homlokára ráhullt egy poros tincs, a szeme meg olyan barátságosan nézett.

Zinácskát nem fogta a hely a jármon. A rúdon keresztül odaszaladt a szekérre és Vaszka mellé telepedett.

— Tudod, Vaszka, milyen remek gyerek ez a Mitrusz, — kezdte a beszédet, miközben szeme csillogott a boldogságtól. — Nem is sír. Amikor ezt a lapusisakot csináltam neki, még nevetett is hozzá. Nagyon derék legény...

— Derék, derék, — folytatta Vaszka most is, mint mindig, megfontoltan, — a dinnyével mégis fülig összemajszolta magát.

— Majd a pihenőnél megmosdatom. — Zinácska átölelte Mityenkát és Vaszkára nézett. — Ültessük már egy kicsit a járomra! Megengeded Vaszka?

— Félős dolog, — válaszolta Vaszka kényelmetlenül és összehúzta fekete szemöldökét. — Várjon még egy kicsit. Majd, ha visszafelé jövünk a városból, csinálunk valamit. No, de megyek is, nógatni kell egy kicsit az ökröket, hogy idejében beérjünk a városba.

Zinácska szomorúan nézett Vaszka után. Mityenka behunyt szemmel feküdt a lányka térdén és folyton csak arra gondolt, hol lehet az a város, hiszen köröskörül csak a végtelen sztyeppét lehet látni. Zinácska arcon csókolta és így szólt hozzá:

— Szereted te a bátyádat, Mitrusz?

— Nem szeretem, — mormogta Mitya.

— Aztán mért nem?

— Nem akar a járomra ültetni.

— Majd odaültet, angyalom, biz' isten odaültet, — szólt nyugtalanul Zinácska. — Ha kiraktuk a búzát és visszafelé jövünk, majd felülsz arra a járomra... Az egész úton te hajtod az ökröket...

Mityának füléig szaladt a szája a boldogságtól. Hirtelen felállt, mintha már a járomra akarna menni. Az út éppen lefelé tartott a Kubán-folyó süppedékes partjai felé. Az első szekér már oda is kanyarodott a fo-

lyóhoz. Pár perc mulva állt a kis tábor a folyó partján. A fuvarosok kifogták az ökröket és itatni vitték őket a folyóhoz. A tábor mellett vidáman lobogot a tűz. Kornyej bácsi bográcsot akasztott az egyik rúdra, a bogrács fenekét villogó lángnyelvek nyaldosták... Zinácska meg Varja krumplit hámozott, Szonja meg kását mosott az egyik lábasban. Mindnyájan az ebéd készítésével voltak elfoglalva. Mitya meg közben ráült az egyik földön heverő járomra és elkezdett rajta izegni-mozogni... Nagyokat kacagott hozzá.

— Mi az, Mitya tán' gyakorolsz? — kérdezte tőle Kornyej bácsi, amint éppen arra ballagott egy nyalább rőzsével a hona alatt.

A folyó felől hűs szellő fujdogált, jól lehetett hallani a víz csobogását meg a fürdőzők kiáltozását.

— Gyerünk mi is fürdeni, Mitya, — lépett most közelebb Zinácska is. Kézenfogta Mityát és levezette a folyóhoz. A part mellett egész sekély volt a víz, a fenék meg csupa finom homok... Mitya levetette ingecskéjét, s így mezítelenül, feszülő kis pocakjával olyan pöttömnek látszott. Zinácska be akarta vinni a mélyebb vízbe, de Mitya mindjárt a part mellett a sekély vízbe vette bele magát és vidáman fröcskölte maga körül a langyos hullámokat. Zinácska ott állt mellette, szoknyácskáját magasra húzva várta, míg kedvére kijátssza magát Mityenka. Azután odaültette maga mellé és gondosan megmosta a nyakát, arcát meg a fejecskéjét. Nagyon szerette volna, ha Vaszka mindezt látta volna... Vaszka azonban, mintegy szándékosan, az ellenkező irányban úszott és mégcsak felé sem nézett.

— No, most már nem vagy olyan kis maszatos, — szólt Zinácska, amikor kivezette Mityát a folyóból. — Olyan úszta lettél, még a szemecskéd is csillog!

Kint a parton letelepedtek a száraz kövekre. Vaszka ekkor lépett ki a túlsó partra, miután átúszta a folyót. Most Szonyja meg Varja sietett a vízhez, s közben ügyesen kibújtak a ruháikból. Szonyja már derékig a vízben volt, amikor Mityát megpillantotta. Nevetve kérdezte tőle:

— Nos, Gyimitrij, jó fuvarosnak lenni?

— Már nem is sírok, pedig Vaszka nem akar a járomra ültetni, — kiáltotta neki Mitya.

— De hiszen az elébb már a jármon ültél.

— De az a földön volt.

— Ni, ott úszik Vaszka! — kiáltott most Zinácska.

Mindnyájan látták, amint Vaszka ügyesen tempózva, úszik át a folyón. Már át is ért és most nem messze a lányoktól jön ki a partra. Kis fekete fürdőnadrág volt rajta, amely az égő napon élesen elütött a testszínétől. Most éppen feléjük tartott a part mentén, közben kezével nedves hajat igazgatta.

— Micsoda haj! Olyan, mint a drót! — nézett most Vaszka hol Zinácskára, hol meg a fürdőző Szonyjára meg Varjára. — Zinácska, add ugyan ide a fésűd!

Zinácska, senkire se pillantva, kihúzta a fésűt a hajából és odaadta Vaszkának. Azután kézenfogta Mityát és odavezette a galaganyabokrok árnyékába. Itt a hűvösön, virágok után kutatott Mitya a magas fű között, Zinácska pedig ott állt mellette és hajfonatait teregette szét. Elgondolkozva nézett a tábor felé.

— Gyere csak ide, Vaszja, — szólt most hirtelen Mitya a bátyjának kissé vontatott hangon. — Mondok én valamit.

— Vaszka odalépett öcsiké jéhez. Zinácska továbbra is ott állt és a haját fonta.

— Nézd csak, most már nem vagyok olyan maszatos, — dicsekedett Mitrusz. — Szinte ragyogok.

— Ki mosdatott meg ilyen tisztára? — kérdezte Vaszka szándékosan.

— Zina néni... Azt meg nem is találod ki, mit csináltam még. Megmondjam, mit?

— Mondd...

— A jármon ültem! — Mitya most hirtelen elszomorodott. — Csakhogy a földön volt már! De én igazánból akarok!...

Szemük előtt egy lepke tünt fel hirtelen, amikor éppen mellettük egy virágra telepedett. Sérülés szárnyai vakítóan csillogtak a napfényben, amint még egy pillanatig csapdosott velük. Mityenka szeme is felcsillant. Óvatosan felkelt és rávetette magát a lepkére. Meg akarta fogni, de az

már a bokor felett keringett. Mitya erre utána iramodott. Vaszka is, Zinácska is utána futottak, mintha összebeszéltek volna. Zinácska eddig csak egyik hajfonatát tudta rendbeszedni, a másik egészen szétbomlott és befedte a nyakát. Mitya messze járt, de most hirtelen elvágódott a fűben. Valamit szorongatott parányi kezecskéjében.

— Megfogtam! — kiáltotta. Gyorsan fussatok ide!

Zinácska is meg Vaszka is Mityenka fölé hajolt. A pillangó ott hevert Mitya kis pocakja alatt a fűben. Zinácska lehajolt hozzá. Vaszka is odafigyelt és közben csak Zinácska napbarnított nyakát látta, amelyet itt is, ott is finomszálú tincsek takartak. Úgy szerette volna ajkaival érinteni ezt a nyakacskát, oda is hajolt egészen, de a nagy sietségében csak az egyik orcájával ért oda.

Zinácska hirtelen felemelte fejét és csodálkozva nézett Vaszkára.

— Milyen hideg az arcod, — szólt.

— Pedig nem is buktam a víz alá, — válaszolta Vaszka mélységes komolysággal a hangjában. — De ott beljebb nagyon hideg a víz.

Most mélyen a lány szemébe nézett és elnevette magát, maga sem tudta, miért.

— Hát ez a copf miért nincs befonva? — kérdezte Zinácskától. — Majd befonom.

— Be tudnád fonni? — csodálkozott Zinácska.

— Hát az ostorokat ki szokta fonni, ha nem én, — válaszolta büszkén Vaszka. Ezt is úgy kell... három ágra.

— Ostort könnyű fonni, — szabadkozott Zinácska. Az ostort meg tudod fonni, de ezt nem. Te nem vagy lány... No, gyere! Fussunk egyet!

Kézenfogták egymást és csak úgy játékból kergetőzve, elfutottak Mityenkáért.

4.

A szekér mellett Vaszka két jármot állított fel. Egy sátorlapot kötött hozzájuk, és ripsz-ropsz, már kész is volt a sátorszerű alkotmány. Szerjózsa meg Varja egy rúdon szállították oda a kormos bográcsot, amelyben még mindig csak úgy sustorgott a finom kölesleves, benne úszott a sok beledobált szalonnaszelet, amitől jó zsíros lett az étel. Kornyej bácsi egy zsákból kanalakat szórt a fűre, majd meg kenyeret szelt az embereknek. A fuvarosok az árnyékba húzódtak és ebédhez láttak.

Mindnyájan egy tálból ettek. A kanalak versengve repültek a bográcsfelé. Minthogy mindenkinek farkasétvágya volt, az ételt rendkívül ízletesnek találták. Mityenka sem akart utolsó lenni. De neki valahogyan egy nagy fakanál jutott, ez jó súlyos alkotmány volt, majdnem olyan, mint egy merőkanál. Alig is tudta a kezében tartani. Ülve, különben is nehezére esett az evés. Ezért térdre állt és közelebb húzódott a bográcshoz...

— Ez a mi kis fuvarosunk igen rendes gyerek, — mondotta Kornyej bácsi, miközben bajuszát meg szakállát törülgette. — Derekasan dolgozik azzal a kanállal. Tudniváló, hogy az ilyen ember kitesz majd magáért a munkában is.

Mityenka csendesen tudomásul vette a dicséretet, s közben nyugtalanul pislantott bele a kiürült bográcsba.

A leves után a dinnye került sorra. Vaszka szelte fel mindegyiket, mesterien döfte a kést jó, leveses húsukba. A fuvarosok figyelemmel kísérték kezének minden mozdulatát és várták, mikor nyílik ketté a fűvön a sötétpiros, cukorízű görögdinnye.

De már ott is állnak az ökrök befogva, a bogrács is ott fityeg már a szekér alatt... Az úton megint kavarog a forró, szürke por a nyikorgó kerekek nyomán, a jármokon, mint egy hosszú lánc szemei, himbálóznak ide-oda a fuvarosok.

Mityenkát is a szekérre ültették. A hőségtől kissé kábultan bóbiskolt a gabonarakomány tetején. Valahol ott a forró, szürke ködben kell lennie annak a városnak meg elevátornak. Mityenka most letérdelt a búzára és sokáig feszülten figyelt a messzeségbe, de köröskörül mindenütt csak napégette sárga tarlót látott. Bele is fáradt már a sok nézésbe, szeme könnybelábadt, lefeküdt a búzára, arcocskáját elfedte kezével és félálomban ringatózva egy lepkét látott, azután meg egy egész falka lepkét...

— Mitrusz! — kiáltott neki Zinácska. — Kelj csak fel, már látszik a város!

Mityenka felkelt. A karaván éppen egy emelkedésen haladt át. Lent a horpadásban, közel a földhöz sárgás-szürke lepel úszott, már lehetett is látni a házak körvonalait, az utcákat, a távírópóznákat, meg a fákat. Az egyik nagyon magas épület, amely egy kicsit a sztanyica templomára is hasonlított, már egész közel volt. Tőle jobbra is, balra is a vasúti töltések és sínek sűrű hálózata futott valahová messze... a sztyeppe felől meg széles, kövekkel kirakott út kanyarodott az épülethez. A szekerek leereszkedtek a dombról, Mitya most mindenütt kis gyümölcsöskerteket, egyenes utcákat, meg piroscserepes házikókat látott. Csakhogy az a magas épület, melyet Mitya a dombról meglátott, már nem is formázza annyira a templomot... Most inkább olyan óriásira nőtt, hogy Mityenka ijedtében még a szemét is behunyta előtte. Falai fehérek voltak és vakítóan csillogtak a napfényben. A tetőzete felett, mint valami óriási felhő, keringett egy falka fecske. Mitya még soha nem látott ennyi fecskét egy csomóban. Szeme szinte káprázott a látványtól. Csicsergésük elnyomta a kerekek zörgését...

A szekérkaraván befutott az elevátorhoz és ott elvegyült a többi lovas meg ökrös fogatok között, amelyek csak úgy nyüzsögtek az épület előtti hatalmas téren. Mityenka a tömegben megpillantotta Vaszkát, aki ostorát a vállára akasztva éppen a szekere felé tartott egy öreg bácsival. A bácsi kezében fényes vaspálcát tartott, a pálca végén kis fémkalap csillogott.

— Ez meg az én öcsikém, Mitrusz, — magyarázta Vaszka, amikor a bácsi odalépett a szekérhez. — Először van a városban.

— Oh, de milyen helyre gyerek! — szólt mosolyogva a bácsi. — Nos, Mitrusz, nézzük csak, milyen gabonát hoztál?

A bácsi bedugta a vaspálcát a búzába, koppintott vele egyet a szekér alján, s amikor kihúzta, a csillogó fémkalap tele volt búzaszemekkel. A búzaszemeket beleszórta egy kis zacskóba, majd kedvesen ránézett Mityenkára és ismét elmosolyodott.

— Príma búzát hoztál, Mitrusz, — mondta. — No, most gyerünk a mázsálóhoz!

— Kiváló minőség, — szólt Vaszka komolyan, mint mindig, s közben mélyet lélekzett az orrán keresztül. — Ilyen van minden szekéren!

A szekerek egymásután gördültek a mázsára, azután meg egy alacsony melléképülethez hajtottak. Itt Mityenka egy hosszú gépszíjat látott, amely hosszú favályúban siklott tova; egyik végével a szekérig ért, a másikkal a tető széléig. Amikor a szekér megállt e mellett a vályú mellett, Vaszka Kornyej bácsi segítségével kinyitott egy csapóajtót a szekér oldalán, a két kerék között. Az aranyló búza egyenletes, bő áradatban ömlött a felfelé futó szíjra.

— Zina néni, hová megy a búza? — kérdezte Mitya csodálkozva.

— Ez az elevátor, — magyarázta Zinácska. — A közepén egy akkora hombár van, hogy bármennyit is öntenek bele, még sincs tele soha.

Mityenka zavarbajött Zinácska válaszától, s elgondolkozva nézett a tovaúszó, élénksárga búzacsíkra. De mintha már nem is volna körülötte sem az elevátor, sem a szekerek, hanem helyettük valami sebesvizű, zavaros patak sustorogna a hegyek között, s ahol ez a patak a Kubánba ömlik, ott kavarog a víz és írtózatos robajjal csapdosnak a hullámok meg dörögnek a súlyos kövek...

— Nézd csak, Mityenka, ott jön egy mozdony, — kiáltotta neki Zinácska.

Mityenka öklöcskéivel megtörölte a szemét és hirtelen ijedtében a szekér alá ugrott. Világossá vált előtte, hogy nem is a Kubán zúgott az előbb, hanem ez a gőzfelhőbe burkolt mozdony pöfögött itt a közelben. Olyan volt ez a mozdony, mintha apró pelyhekre tépett vattába burkolózott volna.

— Hát te mért bújtál a szekér alá? — kérdezte Vaszka. — No, a hős! Gyere velem az irodába! Hé, Szerjózsa, állj ki a szekerekkel az útra!

Míg az irodához értek, addig Vaszka, Kornyej bácsival tárgyalt valamit, Mitya meg a bátyja ingébe kapaszkodott, s ijedten tekingetett ide-oda. Vaszka nagyokat lépett, s Mityának szinte futnia kellett a nyomába.

— Kornyej bátyám, ugyan miért nem bízik meg bennem? — kérdezte Vaszka az öregtől. — Majd csak megkapjuk azokat a nyugtákat is, hisz' az igazán semmiség!

— Semmiség, semmiség, úgy igaz, — Válaszolt megfontolt hangon Kornyej bácsi, — de az egyszer biztos, hogy ez a búza-féle igen szereti, ha elszámolnak vele; a búza meg az elszámolás, fiam, együttjár...

— Hát akkor én elmegyek Mityával azokért a nyugtákért, maga meg addig várjon itt, Kornyej bácsi!

Kornyej bácsi egy pillantást vetett a két Tutarinov-testvérre és megigérte, hogy megvárja őket az iroda előtt. Vaszka meg Mitrusz már indult is az emeletre, s ott beléptek egy tágas terembe. Itt megbotlott Mitya a lábtörlőben és annak rendje-módja szerint orravágódott. Hej, de méregbe jött ekkor Vaszka! Majd elsüllyedt szégyenében az öccse miatt, aki hozzá még el is pityeredett. Vaszka az ostorával fenyegette, de aztán csak kézenfogta és odavezette az egyik asztalhoz. Az asztalnál egy asszony ült.

Az iroda minden tisztviselője ismerte Vaszkát, de őket most sokkal inkább érdekelte az új kis fuvaros, aki rövid nadrágjában és feszülő nadrágtartójában lábatlankodott a bátyja körül. Az asszonyok rögtön körülfogták, letörölték könnyeit valaki még a karjába is vette... Vaszka közben megkapta a nyugtákat a beadott búzáról, de azért Mitya is megfordult az eszében: „No, csak mulassanak vele, én azért nem fogom elszámolni magam!"

Vaszka jól a markába szorította a nyugtákat, s azután Mityát kézenfogva, kiballagott az irodából. Csak amikor már a lépcsőn jöttek lefelé, vette észre, hogy Mitya kezecskéje meg zsebecskéje is dagadásig tömve finom cukorkákkal.

— Eljövünk még a nénikhez? — kérdezte Mitya, miközben felkapaszkodott a szekérre.

— Veled csak szégyentvall az ember, — szólt Vaszka. — Hogy eshettél el a síma padlón?

Ismét ott kígyózott előttük a hosszú kövesút, s a messzeségben komoran terpeszkedett a végtelen sztyeppé. Mitya a szekéren állt, mindkét kezével erősen a szekér oldalába kapaszkodott. A köd már eloszlott, a város fényárban úszott. A kisgyermek ámulva nézte a gyümölcsökkel tarkított utcákat, a csillogó ablakokat, meg a villanyvezetékkel összekötött villanyoszlopokat. Szeme előtt még sokáig ott csillogott a sok ablaküveg, fehérlettek a házak falai és ott lebegett egy-egy torony meg a kísérteties elevátor...

Az ökrök visszafelé sokkal gyorsabban haladtak, az üres szekerek könnyen gördültek, s közben meg-megbillentek egy kövön és éktelen zajt csaptak. Zinácska szekere közvetlen Vaszka szekere után következett. Zinácska most is a jármon ült, lábait a rúdra lógatva. A város már egészen eltünt a szeme elől. Mityenka ott ült a szekér aljában, csak a fejecskéje fehérlett ki az üres kocsiderékból. Büszke volt magára. Mindaz, amit látott, örömet okozott neki. Úgy érezte, ezért a napért érdemes volt élni... Csak egy gondolat nyugtalanította: már úgy szeretne aludni, s ez a Vaszka még mindig nem ülteti fel arra a járomra... Oh, ha az az átkozott járom nem volna, ő már régen le is feküdt volna a szekér alján szétterített szűrre és már el is aludt volna a kerekek egyenletes csattogása mellett. Így meg hát... várni kell! A feje már magától lekonyul, a nap is olyan hosszú, meg olyan elviselhetetlen a meleg, soha nem lesz már este!

Vaszka meg Zinácska szekerei jó elől jártak, és ekkor történt meg az, amire később olyan gyakran visszagondolt Zinácska: Vaszka átült az ő szekerére, s most ott voltak mind a hárman.

— No, mi az, Mitrusz? — fordult Vaszka mosolyogva Mityához. — Ülj fel, koma, a járomra! — Istenem, milyen váratlanul jött ez! Hisz' Mityenka ekkor már igazán csak az alvásra gondolt, szemecskéje is majd leragadt, valahányszor azt a szűrt látta ott a szekér aljában... És ekkor hirtelen csak felhangzik: „Ülj fel, koma; a járomra!". Még csak egy szót sem tudott rá mondani, mert Vaszka már le is ugrott a szekérről és már meg is állította az ökröket. Majd meg hirtelen kézbe kapta Mityát, aki félénken hallgatott és olyan fehérré vált, mint a fal. Már ott is van Mitya a jármon, s az ökrök már indulnak is. Éppen valami mosoly-féle kezdett már játszadozni Mitya szája szélén, mert nagy öröm az, ha valakinek régi vágya ilyen váratlanul teljesedik, de akkor!... Az ördög tudja, honnan, honnan nem; hirtelen csak ott termett egy hatamlas, kiéhezett bögölylégy. Hogy hol, vagy milyen helyen csípett bele az átkozott abba a jámbor ökörbe, senki sem tudta, de annyi biztos, hogy Mityenka képtelen volt magát a jármon

tartani és annak rendje-módja szerint lepottyan a földre. Ráadásul még el is sírta magát.

— Oh te, te asszonyszomorító! — kiáltott rá Vaszka. — látod-e már, milyen csapnivaló fuvaros lett belőled? Hol az irodában vágódol hasra, oszt' hozol szégyenbe, hol meg ehol ni, a járomról pottyansz le. Te búbánat! — folytatta Vaszka és jóindulatúan mosolygott hozzá. — No, jól van no, Gyimitrij Nyikityics, ne itasd az egereket! Az életben sok minden megesik! Kapaszkodj csak fel újból arra a járomra!

— Ne vedd el a kedvét, Vaszka! — avatkozott most bele Zinácska is a dologba. — Először üljél fel te is vele együtt!... Hadd kapaszkodjék meg az ingedbe, később meglesz ott magában is!

Vaszka megfogadta Zinácska tanácsát, felültette Mityenkát a járomra és maga is melléje telepedett.

— Gyi te! Gyiii!

Nagyott csattant Vaszka ostora. A szekér megindult. A jármon ülve nem lehetett hallani a kerekek kattogását. Lustán, kacsázva haladtak az ökrök, a járom olyan egyenletesen himbálózott, mint egy csillapuló hullámszerű valami, csendes tó tükrén. Mityenka mindkét kezével bátyjába fogódzott, és még mindig nem hitt a szemének. Most végül elmosolyodott; könnyáztatta, maszatos arcocskája szinte ragyagott az örömtől. Büszkén trónolt ott fent az ingatag jármon, körülötte most mindent másnak látott, mint akár egy perccel ezelőtt is. A sztyeppe, amelyet beragyogott a horizont széléhez közeledő nap, szinte lángokban állott és élénk színekkel itatódott át. Az útszélen sorakozó lapuk is olyan kedvesen néztek most Mityára. Két pacsirta, egészen alacsonyra ereszkedett, majdnem a fejük fölé és énekeltek... De hogyan énekeltek, uramisten! Mityenka szemecskéje majd lecsukódott!... De most igazán nem szabad aludni! Szeme előtt ott meredeztek méltóságteljesen az alúl görcsös, fent meg élesen felfelé hajló szarvak. Mitrusz most egyik kezével a bátyjába fogódzott, a másikkal meg az ökör szarvába, ott, ahová a gyeplő van odacsomózva. A szarv csupa por volt, de a por csak a dudorokon ült meg, a szarv hegye meg szinte szikrázott, amint átvilágították a napsugarak. Az ökrök kerek szemei, mint egy-egy tükör, élénkfehér színben játszadoztak, körülöttük seregestől rajzottak a legyek, egy cseppet sem féltek a szemhéjak görcsös rángatódzásától. Úgy megtelepedtek, mintha az ökrök szemei szürke mahorkával lennének körülhintve. Mityenka megsajnálta az ökröket. Elkérte Vaszkától az ostort és annak nyelével hesegette a legyeket. Azok most nagy rajokban keringtek a levegőben, de azután ismét visszatelepedtek régi helyükre.

— Te Mitrusz, jó lesz, ha nyugton ülsz és nem nagyon mozgolódol! Majd megint lecsés lesz a vége, — szólt oda Vaszka.

Most meg az ökrök fülét nézegette Mitya. Súlyosan rengtek azok és bozontosak voltak, meg talán egy kicsit ijesztőek is. Mityenka innen jól belelátott az egyik fül belsejébe, látta a portól sötétlő karimákat és ott, egész belül az összebogózódott szőrszálakat. Úgy találta, hogy ez neki egy kicsit ismerős is már... És most jut eszébe, honnan: az ökör füle éppen olyan, mint az a kesztyű, amelyet Kutláj apó vesztett el egyszer az úton. Az anyja mondott is erről egy mesét... Az úton szalad egy kis egérke, egyszer csak látja ám, hogy ott hever egy kesztyű. Ahá, gondolta a kis egérke, ez lesz az én házam. Belemászott a kesztyűbe, és ott élt-éldegélt sokáig. Egyszer csak jön ám arra egy kis nyulacska. — Ki lakik ebben a kesztyűben? — Én el a kis egérke. És Mityenka már nem lát semmit maga körül, sem az ökröket, sem a jármot, sem a fénylő tarlót. A mesék színes világa elevenedett meg szeme előtt... A nyulacska is belebújt a kesztyűbe, de már jött is az úton a kis róka. Ki lakik ebben a kesztyűben? — Én el a kis egérke, meg a kis nyulacska, te is bújj be, lakjunk együtt. De már jön is arra a gonosz farkas... Ekkor Mityenka hirtelen összerázkódott, és felnyitotta a szemecskéjét. Most meg az ökör fülébe repült be egy légy, s erre az ökör félrerántotta a fejét. A járom erősen megingott, a föld csak úgy úszot a szekér alá, az ökrök lábánál por kavargott. Már erősen esteledett. A nap a föld széléhez ért, a horizonton izzó lánggal égett az ég. Mitya bámulva nézte a nyugvó napot, de szemecskéi nemsokára lecsukódtak. Nem tudott tovább ellenállni az álomnak.

— Vaszka, én olyan álmos vagyok, — mondta csendesen. — Nem tudok tovább ülni a jármon.

— Mássz át a szekérre! — egyezett bele Vaszka.
— Kezdetnek elég volt ennyi is.
Miközben végignyújtózkodott a szűrön, halkan odasúgta Vaszkának:
— Ugye, nem mondod meg apának, hogy leestem?
— Persze, hogy nem mondom... Aludj csak!
Mitrusz átaludta az út hátralévő részét. Vaszka ott ült Zinácska mellett, együtt gyönyörködtek az esti ködbe burkolódzó sztyeppében.
— Nincs itt semmi baj, — szólalt meg komolyan Vaszka. — Ha megnő, mindent megtanul majd. A fő, hogy van benne akarat. Ha pedig én megnövök, tudod, mi leszek?
— Mi?
— Kolhozelnök! Nem hiszed? Azt gondolod, nem leszek rá képes? Majd meglátod akkor!
Már hogy ne hitte volna Zinácska, kész volt Vaszka minden álmát valósagnak venni. Az esti ködben szemének élénk csillogása kissé elhalványult... Úgy hallgatta Vaszkát, hogy rá sem mert nézni...
— Vaszka, — szólalt meg most csendesen, — de igazán ne mondjuk meg senkinek, hogy Mityenka leesett a járomról!
— Micsoda beszéd ez! Persze, hogy nem mondjuk meg senkinek. Minek szégyenbe hozni az embert? Ma leesett, holnap majd nem fog leesni... Ilyen a tudomány!
Ismét hallgatásba merültek. Így ülni, gyönyörködni az est színeiben és egymás közelségét érezni, olyan öröm volt mindkettőjük számára! Az alkony sötétbe hajolt már, a lenyugvó nap egészen kialudt. A vörösbejátszó horizonton gyengén kirajzolódott már a sztanyica ismerős körvonala.

Fordította: Pataki Szilveszter

BORSODI GYULA

Ónodon...

A szavak zengtek, — zord vádbeszéd
hangja dübörgött mennydörögve,
József Attila költészetét
ismertettem, hogy mindörökre
szivébe zárja, aki hallja, —
véle induljon diadalra...

Az arcok, szemek rámmeredtek,
szivem szivükkel összeforrott.
Új világban, új embereknek
én mondtam el a szörnyű gondot,
a fájó-igaz verseket;
— ítéletet a mult felett...

Izzott a hangom, izzott a lég, —
költő nem kaphat szebb jutalmat
szivében hordja őt a nép,
s akár hajnalban tiszta harmat,
olyan frissen tündöklő, —
— nem fog rajta az idő...

Soká tartott, míg elköszöntem, —
„Jőjj máskor is, hosszúk az esték!“
S a faluig az esti csöndben
négyen kisértek, mint a testvért.
Beszélgettünk, amíg kisértek,
— én bólogattam, — mindent értek.

Csorduló szívvel indultam haza,
lelkemben igaz, kedves szeretet.
Fölöttem téli éjszaka
durúzsolt zsenge éneket...
Lobogtam égő, tiszta lobbal,
versenyben a csillagokkal.

ANDRÁS SÁNDOR

Nem felejtem

Forró nyári este volt. A tábor
csendesedve már aludni tért.
Táncos szellő jött a halk Dunáról
s könnyű álmot hintett szerteszét.

Sztálinvasmű sötétlett az éjben,
mint hatalmas óriás-gyermek,
ki ha felnő, vígan, egykezével
gyúr fatörzsnyi vashengereket.

Elterpeszkedett az éhség,
elterpeszkedett a fagy —
az óvóhely füstös mélyén,
fellegfedett ég alatt.

Jóapám, kit Pestre űzött
a szegénység és a gond —
messze volt. Nagy,idegen föld
nyelte el, vad, szörnyű front.

Kinn a hó hullt nappal, éjjel
és a hóra hullt a vér,
dörgött ágyúk mély zenéje,
sírt az éleshangú szél.

Reménykedtünk lenn a mélyben:
rabok hajófenekén,
hogy öntözi lágyan-szépen
sápadt arcunk még a fény.

De mint kígyó, hír tekergett
ropogtatott, fojtott:
lőszervagón házunk mellett —
itt veszünk....! Bolondok...!

Settenkedve késő éjjel
egész pince lábra kél. —
Dörgött ágyúk mély zenéje,
sírt az éleshangú szél.

Vaksötét. Csak hó fehérlett
földreomlott házakon...
Süppednek az ijedt léptek:
ott van, ott áll a vagón!

„Húzzad, told, fogódz beléje,
most mutasd, élted mit ér!“
Dörög ágyúk mély zenéje,
sír az éleshangú szél.

I.

Meg-megrezzent felettünk a vászon,
egy-egy vonat rikkantot nagyot...
Feküdtünk a hízott szalmazsákon
s míg fáradtság láza zsongatott, —

beszélgettünk jövőről meg multról,
feledve az álmot és az éjt;
mindannyian meséltünk magunkról,
és barátom akkor így beszélt:

II.

És megrándul az csikorgón,
lendül lomhán, feketén,
mint hatalmas nagy koporsó
a szomszéd ház elé.

Elengedjük, futunk vissza...
Haragos az égbolt...
Hirtelen egy hang sikítja
borzalommal: „Nézd... Ott!“

Mozdul lassan, mint ki éled,
jön a vagon vissza...!
Béklyóit az ijedségnek
az ész lassan nyitja.

„Lejtős az út... Ne állj sokat...!
Nem adom az életem!“
S feszítette az izmokat
vad, halálos félelem. —

Óh, gyűlölet, ércolvasztó,
erdőséget perzselő!
Te, szívünknek törvényt osztó,
lobogj fel, te szent erő!

Lángolj a fasiszták ellen,
kik az embert állati
létbe nyomják s félelemmel
telt sorsot szabnak neki!

Ők tették! Vak ösztönünket
ők vezették — s mire jött
a hajnal, a vagón ott állt
már a szomszéd ház előtt.

Szomszéd lesbe visszatolta,
pincénk is az éjre várt, —
Így taszítottuk naponta
kézből-kézbe a halált. —

Alig volt már ennünk s anyám
mindent csak nekem adott.
Ő búskodott s barna haját
őszítették a napok:

„Édesapád vajjon hol van?
Mindig mondta: csak neked
dolgozik él — hogy te jobban
élhessed az életet...

Édesapád vajjon hol van,
él-e, hal-e még szegény...?“
Hányszor sírdogált e mondat
anyám szája peremén!

Egyik napon a pincének
kivágódott ajtaja
s ledübörgött a vad német
durvahangú osztaga:

Kapcarongyot! „Nincs már nekünk...!
— Nincs? És odalépve
egy bölcsőhöz, őrmesterük
a pólyát letépte.

Felsikoltott, repült, rohant
gyermekéhez anyja...
Üzött madár volt az a hang
falakat csapdosta.

Édesanyám csak remegett,
szája alig mozgott:
„Nem tudtam, hogy az emberek
ily gonoszak, gyilkosok...“

Másnap történt. — Ép kinéztem
folyosónkra, mert nagyon
megzsibbadt a sok ülésben,
fekvésben minden tagom —

egyszerre valami robban
s mint viharos tengeren
hajó égverő habokban —
hányódik a pince lenn.

Vakolat hull, hull a tégla,
betonoszlop félredől;
por viharzik, vak sötét van,
jajkiáltás búg elől.

Újabb robaj!... Hánytorog az
egész világ... Jaj, anyám!
Futnék hozzá, de a magas
kőzáport zúdít le rám...

Nyílik szemem, a fejemen
seb sajog. Száll még a por
és a jajszó. Keservesen
mászom tégla, kő alól.

Anyám! oh! — Átvonszolódom
az első kis termen és —
nincs tovább út. Magasló rom
csak az mi szemembe néz.

Ráhullottam a romokra
és zokogtam ott zokogva:
Nincs anyám!
Nincs anyám!

Léptek döngtek a rom között.
Fegyvere a kézben —
vattaruhába öltözött
magas harcos lép be.

Ránéztünk a vér-piszokból,
mögöttünk rom-omladék...
— Orosz! Megtörten mosolygó-
sok arc boldog pírban ég:

Végre vége már a harcnak!
Minden kínnak vége már.
Végre béke! Német hadnak
már csak gyilkos híre száll.

Ő csak állt ott. Majd beszélve
s mutogatva mondta el:
kinn a vagónt veszett német,
őrült robbantotta fel.

Én még sírtam. Mi baj, — kérdte?
Mások mondták el neki,
hogy anyámat ott a tégla-
s betónhalom temeti.

Felhő vonult át az arcán
s lenyelte a szavakat...
Odalépett hozzám aztán
elsímítva hajamat:
„No, no! Ne sírj, nem szabad...“

Neki is tán messze-messze
megölték a németek
édesanyját — azért nyögött,
sóhajtott oly nehezet?

Neki is tán kisfia volt,
aki olyan pincemélyben
őutána sírt valahol —
ez jutott talán eszébe...?

Nem tudom. De az a felleg
ott sötétlett homlokán.
Megrándította a fegyvert
s így szólalt meg nagysoká:

„Német... kaput!“ — És megfordult,
mint akit valami űz
— talán anyám a romokbul,
vagy övé a mély távolbul —
megindult ki. Kő csikordult
s felropogott künn a tűz!

III.

Így történt hát. Még nem tudtam akkor
hogy szzabadságot ő adott nekem.
Szabadságot, melyet holtig vágyott
apám, anyám, — mely már életem.

Csak azt tudtam akkor — s nem felejtem
már akár száz évig élhetek, —
ő hozta a békét s másodízben
ő hozta nekem az életet!

Szállt a szó, majd elrepült az éjben...
Csend lett, csak az emlék lobogott...
A sátorlap meglibbent a szélben
és a Vasmű csendesen szunnyadott.

SÁRI ISTVÁN

Tito katonái

Az őszi eső szünet nélkül már egy hete verte az őrszoba ablakát. A piszkos ablaküvegen keresztül ide látszott a határmentén húzódó drótsövény. Militics Milán, a Macedon vidékre került favágó fia ott kuporgott a benzines hordóból készült kályha mellett, ruháját szárítgatta. Nemrégen váltották le, de már újra fel kell vennie a géppisztolyt, hogy nehéz szolgálatát lerója, amit kimértek reá. Alig mult húsz éves, de mióta itt van, szép barna arcán nem látták egyetlen mosolyt sem. Égő, fekete szeme úgy nézett a világba, mintha ölni akarna vele. Senkitől sem tűrte, hogy gúnyolják; erős volt, mint a tölgyfa, amin szikrát vet a favágó baltája.

Egy héttel ezelőtt történt, hogy Dosó Brankó őrmester belekötött, valami olyasmit mondott, hogy: „Milyen anya lehet az, aki ilyen vaddisznó kinézésű gyereket szült?“ Harsány nevetés csattant a jelenlévők torkából Milán rovására. De amilyen gyorsan kitört, olyan hamar el is hallgattak, amint ránéztek. Milán arca félelmetesre torzult, felkelt a padról, ahol ült, szeme vad tűzben égett, hatalmas, erős termete fenyegetően magasodott az őrmester előtt. Hangja halk volt, mégis fenyegető.

— Az anyám emlékét senki emberfia ne merje bántani, mert a legdrágábbat, az életét adta a hazáért, partizán volt! A németek halálra kínozták.

— Kit érdekel ez már, — mosolyodott el gúnyosan az őrmester, — az usztasák is voltak olyan legények.

Milán arca elfehéredett, s egész közel hajolva az őrmester arcához fogai közt szűrte a szót.

— Hogy meri összehasonlítani a partizánokat azokkal az orgyilkos bérencekkel?! Hatalmas kezével összemarkolta a zubbonyt az őrmester mellén és felrántotta a padról, mint egy gyereket.

— Eressz el, te piszkos! — ordította az őrmester és előrántotta pisztolyát.

Milán észrevette a szándékát, baljával elkapta a csuklóját és teljes erejéből megszorította. Az őrmester fájdalmában felordított, a pisztoly meg koppanva esett a földre. Milán agyát elöntötte a vér, nem tudta kiűzni fejéből, hogy ez a szemét a szüleit besúgókkal, bérgyilkosokkal hasonlította össze. Teljesen elvesztette önuralmát, s jobbjával, amivel még mindig fogta a kapálódzó őrmestert, felrántotta a levegőbe és a falhoz nyomta olyan erővel, hogy feje hangosan koppant az őrszoba falán.

— Megöllek, te gyalázatos!

De ezt már az őrmester nem hallotta, ernyedten lógott ruhájában, amit Milán szorított gazdájával együtt a falhoz. Milán hangjára ocsúdtak fel a többiek lenyűgözött bámulatukból. Ők a hírhedt Dosót még tekintetükkel sem merték megbántani, nemhogy ennyire kézzelfoghatóan.

— Milán, ereszd el! — ugrottak oda és cibálni kezdték a ruháját.

— Militics, ereszd el, mert ha baja lesz, agyonlőnek! — kiáltotta az egyik.

Ez térítette észre Milánt, s elengedte az őrmestert. Az, mint a rongy, hullott a földre pisztolya mellé. Milán, mint a nagy betegek, támolyogva ment az asztalhoz, leült és tenyerébe hajtotta fejét. Még nem tudta felmérni, meddig ragadta el igazságérzetében az indulat, csak azt érezte, hogy könnyen végzetessé válhatott volna. Ugyan, ki tudja, hátha így is?

A többiek még mindig az eszméletlen Dosót állták körül, míg végül az egyik felkapta a cserép ivókupát és az arcába loccsantotta tartalmát. Az őrmester megrázkódott, felült, réveteg tekintettel nézett körül, mint aki nem tudja, hol van, és mi történt. Szeme megakadt Milán széles hátán, pisztolya után nyúlt, arcára kiült a kegyetlen bosszú, ami az amúgy is romlott lelkében feltornyosult. Görbe orrával most ragadozó madárra hasonlított. Célzásra emelte pisztolyát. A szakaszvezető tért magához elsőnek az újabb meglepetésből és erőteljes, gyors mozdulattal kirugta az őrmester kezéből a pisztolyt. A lövedék a menyezetről leverte a vakolatot. A dörrenésre Milán nagy teste ellenére nem várt fürgeséggel fordult hátra. Az őrmesterben megtört a gyilkolási szándék, felugrott és eszelős félelemmel futott ki az ajtón. Milánt a többiek lefogták, hogy utána ne fusson.

Milánt „fegyelemsértés" miatt kizárta a parancsnok U. D. B. tiszt a „rendes" étkezésből, s így csak napjában egyszer kapott enni. A többiek adtak az amúgy is kevés ennivalójukból egy-egy falatot neki, ha nem volt „rangos" a közelben. Ez így ment már egy hete. Érezte, hogy napról-napra gyengül. A „rendes" étkezéssel is alig, hogy fenn tudták magukat tartani. Vasárnap majdnem cukortalan, moslékszagú feketekávét kaptak, délben marhahús volt, a hét többi napjain kétszer volt valami fekete tészta féle, a többi napokon kukoricakása, a „mamaliga" váltották egymást. Milán attól félt, hogy legyengül és egyetlen szál ruhájában, ami olyan foltos volt, mint a térkép, megfázik. Bakancsa talpa is dróttal volt felkötve, egyiknek a feje ketté volt repedve. A rosszhírű kórháztól legalább úgy féltek, mint a betegségtől.

Tegnapelőtt közölte vele a szakaszvezető bizalmasan, hogy csak azért nem vitték el kényszermunkára, mert a szakasznak fele súlyos beteg és nem tudták volna azonnal pótolni. De úgy érzi, az lesz a vége.

— Inkább agyonlövöm magam — mondta Milán.

A szakaszvezető rosszalóan csóválta fejét.

— Ha ez megoldás lenne, hagytalak volna, hogy az a bitang agyonlőjön. Okosabb, ha átlépsz, — intett fejével a magyar határ felé. — Mikor Milán csodálkozó szemét látta, még hozzátette.

— Én is partizán voltam, mennék én is, de mindannyian nem mehetünk. Itt is szükség van ránk, de neked az lesz a legjobb.

●

Ezen töprengett most is, mikor rótta kiszabott útját, nem messze az őrszobától, a határ mentén. Máskor beosztották szolgálatra is, de most nem. Úgy érezte, minden lépését szemmel tartják.

Az eső áztatta ruháját. Már a rongyos köpeny sem védte. Nem tudta megmondani, hogy bakancsa cuppan-e a sárban vagy lába a bakancsban. Teljesen elfásult, ígyigykedve nézte a magyar határőr jó csizmáit és szürke esőköpenyét, amely alól kilátszott a vattázott nadrág.

Távoli motorzúgás hallatszott. A köves úton, ahová az őrszoba dűlőútja betorkolt, gépkocsi állt meg. Csillogó, fekete köpenyes tisztek ugráltak le róla. Megborzongott. Átvillant előtte gyermekkora, ugyanilyen, fekete, sötétköpenyes tiszt hurcolta el az ő szüleit is. Vad sejtés kerítette hatalmába. Lassan arra sétált, ahova már egész közel volt a határ, közben állandóan figyelte a tiszteket.

Dosó a tisztek elé sietett, majd rövid beszélgetés után feléje mutatott, s rögtön utána futva igyekezett vissza.

— Militics, gyere ide!

Milán elszántan, vad ugrásokkal, ahogy csak a puha talajban birt, futni kezdett a drótsövény felé.

— Állj meg, te hazaáruló, mert agyonlőlek! —

Milán erre a fenyegetésre cikkcakkban futott tovább, most már biztos volt venne, ha nem tud átjutni, jobb a halál.

Egymás után három gyors lövés dördült mögötte. Dosó lőtt. A harmadik dörrenéssel egyidőben ütést érzett bal karján, a válla alatt. Már elérte a drótakadályt. Hasravágódott a drótakadály előtt. Dosó, diadalmasan üvöltött fel. Milánnak zsibbadni kezdett a keze, de még tudta mozgatni. Vad kelepeléssel szólalt meg kezében géppisztolya. Dosót lekaszálta a sorozat. Arccal zuhant a sárba. Milán gyorsan kicserélte a tárat és a feléje futó tisztek csoportjára eresztett egy rövid sorozatot. Az egyik tiszt ordítva zuhant el, a többiek fedezéket keresve ugrottak szét.

Fájdalmával küzdve mászott át a drótsövény alatt. Hátáról darabokban szaggatta le a ruhát a szöges drót. Helyenként a bőrébe hasított, de az ő hatalmas erejét és a szabadulás iránti vágyát nem tudta fékezni. Amint keresztül ért, tovább akart kúszni. Géppisztoly kattogást hallott. A lövedékek körülötte verték a sarat. Közel volt a támadó. Visszafordult. Újra megszólalt odaát a géppisztoly. Most a jobb lábán érezte ugyanazt az ütést, amit előbb bal karján. Nehezen bírta már használni balkarját, minden mozdulatra emberfeletti kínok gyötörték, testéről dőlt a verejték. Újra felvette a harcot, fedezékül használva a drótsövény vékony karóját. Úgy látszik, nem akarják élve átengedni, villant át agyán, és kezében újra működni kezdett a géppisztoly. A szakasz parancsnoka, Miliov Putnik hadnagy is Dosó sorsára jutott. A tisztek fenyegetve rázták a géppisztolyt parancsokat ordítva a szakaszvezetőnek. A szakaszvezető rajvonalban lassan kúszatni kezdte az őrséget a drótakadály felé. Milán fájdalma ellenére is melegséget érzett a szíve táján a szakaszvezető iránt.

Időt adnak a menekülésre, gondolta.

Új tárat tett be és figyelmeztetve eresztett egy-egy lövedéket a közelmerészkedő fényes-kabátos tisztek csoportja felé. A tisztek is lőttek. Milán előtt már minden ködben úszott. Ereje utolsó megfeszítésével gurult be egy árokszerű mélyedésbe a körülötte csapkodó lövedékek elől. Elvesztette eszméletét.

A magyar járőr a közeli erdő széléről figyelte a jugoszláv tragédiát.

— Na, ezt jól elintézték. — szólt az egyik magyar határőr, aki segített bajtársának bevinni a lövedékek elől Milánt az erdőbe. — Szaladj be az őrsre hordágyért, addig én elszorítom a lövések felett. Futólépés zaja hallatszott az ösvényen, az őrs tagjai érkeztek oda hordággyal, kötszerrel.

Milán kinyitotta szemét. Révetegen nézett körül, szeme megakadt bekötözött karján és lábán. Látta, hogy már hordágyon fekszik. Végignézett a biztatóan mosolygó arcokon, azok beszéltek hozzá, de nem értette.

Megnyugodva sóhajtott. Szeme sarkából két könnycsepp gördült le sáros arcán.

DÉR ENDRE

Sasok hazája

Ebédlőnk asztalán ízes falat,
— heten csevegtünk csendesen.
A jó mesélgetés el nem apadt
— s a társaságnak kedve sem.

„Nemzetközi asztal“ — ez volt nevünk,
albánok, szerbek, víg csehek,
s egy szovjet asszony étkezett velünk:
rikán látni ily kék szemet . . .

A békeharcról mindenki szavalt
egy verset . . . Kedves volt nekem,
hogy harcosan zengték a békedalt
a testvérajkak — n y e l v e m e n !

Leglelkesebben az albán leány
dalolt, csilingelt a kacaj! ...
„Gyermek még“ — mondtuk, s szántuk is talán,
hogy nehezen járhat haza ...

„Fasisztáktól környezett csepp ország“
— a szó az asztalra koppant.
— „Csepp, de s a s o k hazája! mondd hát:
a sas-szív ereje — roppant!“

— Szóltam vígan kis Remziének, —
(mindig ezt mondja énnekem.)
„Sasok — sokszázmillióan élnek,
büszkén, elszántan, éberen!“

A szovjet asszony mondta ezt keményen,
s a fénylő fákat nézte kinn az éjben ...

A drága béke kinn az éjben
ezüstfehéren tündökölt a fán,
madár repült a fák felett suhogva;
egy büszke sas talán.

MÉSZÁROS KATALIN

Emlék — töredék

Karcsú derekát hűs szellő sudarítja,
napfény ragyog át szálas, szőke haján.
Megnőtt az öcsém ... lám, elteltek az évek
munkánk ütemén frissen, szaporán.

... Emlék-töredék bukkan fel valahonnan.
Állandó dobogás, tankok dübörögnek,
hörgő motorok, csörgő kirakat-táblák,
állati félés szélin a létnek.

Könnymarta kis arcán álmos remegés ül,
félelme kifáradt, csittul zokogása,
kis hasa kordul, gyötri a szúró éhség,
s már szeme könnyes, moccan, sír kicsi szája.

Meddig birod ezt még? — Öklelt bennem a szó,
bár én is siheder, suttyó-kölyök voltam.
Csak néztem anyám sápadt, merevült arcát,
s láttam, szeme lángja immár oda lobban,

hol vakító pásztát öntött be a napfény
bűzlő vermünk mélyére a megnyílt ajtón.
... Ott állt, nevető ajkán tág mosolyával.
szétömlő sugarak vonták be aranylón.

Állt, majd közelebb jött. Senki se szólt még,
tiltott valami ős-idegenség: várni!
Ám az öcsémben nincs ilyen érzés. Hangja
szólal a csöndben: „Né csak! katona... bácsi!“

... Eltelt az idő. Futottak gyorsan az évek.
Büszkén, szabadon, szépül az ország,
s tudjuk, hogy a sorsnak vermébe verő fényt
— mint nekünk akkor — szovjet katonák hozták.

TARJÁN ISTVÁN

A savószemű ember

Két esztendeje ismerkedtem meg vele. Nyáron. Éppen az aratás munkáinak a dandárjában.

A nemrég megalakult megyei tanács, ahol akkoriban dolgoztam, küldött le a falujába: ellenőrizzem, rendben, időben vágják-e a gabonát? Hivatalos úton voltam tehát, hivatalos feladattal. A hivatali ember biztonságával, de egy kicsit izgatottan is: jól teszek-e eleget a megbízatásnak?

A falu jegyzője — mivel akkor még nem volt községi tanács — pontosan elkészített, negyednaponként helyesbbített statisztikai kimutatásokon magyarázta el, hány holdon áll még lábon a kalászban ringó kenyér.

— Itt úgy látom, a végső rohamra érkeztem — jegyeztem meg, mivel a térképen, amely a falu 34.000 holdas határát ábrázolta, a gombostűre erősített kis zászlócskák is gyéren jelezték: nem sok helyen kell már munkába állítani a kaszásokat.

— Két-három nap és kepékben az áldás — nyugtatott meg az ötvenfelé járó, jóbeszédű bíró, akivel hamarosan összebarátkoztam a jegyző irodáján. Világlátott ember, Franciaországban is volt a harmincas évek derekán. Inkább városban volna a helye, mondta, dehát az asszony itt született, itt is akar meghalni; ezért maradt ő is és elvállalta a bírói tisztet, ami a 8 hold földje mellett neki, aki idegen országot is megjárt, nem esik nehezére.

— A párttitkár? — kezdtem nála a kérdezősködést a falu vezetői felől.

— Az? A Tóth Ferenc?... Nem idevalósi... Hevesből települt a faluba. Kubikos volt a Felszabadulás előtt. — Hangja hordozásából valahogy kiéreztem, hogy különös ember iránt kíváncsiskodom, s hogy nem komája a bírónak.

— Hol beszélhetnék vele?

— Hát, vele csak késő este... Egész nap a határt járja.

Itt éledezni kezdett bennem a felelősség. Ha a párttitkár a határt járja, akkor annak oka van. A határban elintézendő oka. S mivel engem sem grafikonokat, hanem a határban lévő gabonát, munkát küldtek ellenőrizni, egyszeriben magam előtt láttam az egész 34.000 holdat, sárgáló búzatengerével.

— Milyen lehet ez a párttitkár? — próbáltam elképzelni, s szinte ösztökélt a kíváncsisággal terhes felelősség: menj utána, ki a határba, ott majd megismerheted! Mellette a helyed!

— De hol lelem most meg? Hiszen ekkora határ minden dülőjét bejárni kocsival is legalább másfél-két nap. S a nap bevonta már sugárdárdáit, vörös korongja ott ereszkedik alá a nyárfaliget mögött, ahonnan enyhe fuvalatokban küld langyos cirógatást, a fülledt irodába az alkonyi szél... Töprengek, vívódom magammal, mennék is, de a józan ész várakozásra int.

A bíró már hazament, a jegyző vonalkáz egy hatalmas ív papírt, a két segédjegyző pedig úgy beletemetkezik az írni-valóba, hogy nézni is rossz. Tudom, hogy miattam ilyen serény a munka, mert most én vagyok a mumus, a felsőbb közigazgatás embere, én vagyok a megyei.

Észrevétlenül el is hagyom az irodát, ahol már túlórában dolgoznak a nadrágos emberek. Megyek be a kisbíró szobájába, a kapu mellett, ott legalább a falu híradósának leplezetlen őszinteséggel végzett ténykedését nézhetem, ami ugyan nem áll másból, mint az egymásra sűrűn következő ásítozásból.

Mokány emberke ez a kisbíró. Lehet úgy harminccéves. Ő az, akinek a faluról mindent kell tudnia, hiszen nap, mint nap megjárja akár kerékpáron, akár gyalog az utcákat, udvarokat. Ő nemcsak azt tudja, ami a hivatali papírokon rajta van, hanem azt is, ami azok mögött van, egyszóval: ami a faluban történik. Kerülgetem is kérdéseimmel, hogy kitudjam belőle a falu állapotát, de körülbelül úgy vagyok vele, mint amikor életlen késsel lát neki az ember a kenyérszegésnek. Villog a penge, villog, de a kenyér csak behajlik puhán, egy-két héjdarabokra letöredezik, de attól szegetlen marad még a kenyér. Az én emberem kurtán válaszol, rövid szóval, világért sem mondhatnám róla, hogy nem a kérdéseimre felel. Egy-kétszavas tőmondataival azonban csupán a kiváncsiságomat ébreszti, de nem elégít ki.

— Tóth Ferencet ismeri? — vágok végre telibe.

— A savószeműt?

— Nem! A párttitkárt!

— No, azt gondótam én is!

Sejtem, itt valami hibádzik a párttitkár személye körül, ha így becézik, s töröm a fejem, hogyan nyújthassam ki a beszélgetést, akár a rétestésztát, anélkül, hogy folytonossága megszakadna. Most már nem is a falu érdekel, hanem a párttitkár, aki a határt járja, s akit savószeműnek csúfolnak. Érzem, ebben a kenyéresatában ő ott harcol valahol elől és támad, kivéd, intézkedik, parancsol. Rajta múlik, hogy ez a község lemarad-e, vagy sem, hogy a varjaké lesz-e a hirtelen érett gabona nem kis hányada, vagy az idejében kézben fogott kaszával meg lehet-e előzni a szempergést?

— Mért hívják úgy Tóth Ferenc elvtársat.

— Hát. Csak. Mert olyan a szeme. Akár a savó.

— Mindenkinek nem lehet bogárfekete a szeme!

Abbiztos!

— Szigorú ember? — tapogatok, mivel a savó és a szigorúság között valami összefüggést gyanítok.

— Háát!?... Affenetudja. Az is, nem is... Szóval — s lehajol ültében a hokedliről és nagy körmével piszkálgatni kezdi bakancsa orrának hajlatában a zsírba cserepesedett szürke port. — Szóval, amolyan rabiátus ember. Az nem enged a huszonegyből... Mit veszekedett a multkor is a jegyzővel, mert nem csinálta meg időre a gazdalajstromokat!

— Magával még nem veszekedett? — kínálom cigarettával, hogy közvetlenebb legyen.

— Velem nem szokott... no, nem mondom, az aratás első napján elfelejtettem a piactérre kivinni az élgazdák tábláját, amelyikre föl vannak írva, hát akkor leszidott istenesen... Hogy azt gondolom én, most is a multban vagyunk? Hogy a kisbíró csak dobol, aztán fát vág a jegyző úrnak? Az a világ elmult, aszonta. Ma a kisbíró is éppúgy a falu hivatalnoka, akár a jegyző. Nem is kisbíró, aszonta, hanem hivatali segéd.

Fújja a füstöt, és nekem úgy tűnik, mintha a füstkarikák mögül egy éles szempár figyelne: savószem.

— De a bírónak is magadta a minap. Aszongya neki itt a folyosón, hogy világméretekben csak úgy lehet gondolkozni, ha elsőbb a házunk, a falunk tájékával vagyunk tisztában... mire mondta, mire nem?, csak úgy meg ütötte a fülemet, amikor mentem a jegyzőhöz.

— Affene? Ilyen veszekedős ember?!

— Szóval, nem éppen veszekedős. Nem kiabál az. Sőt, inkább alig hallani a hangját. De avval a szúrós szavával mindig úgy vág, mint a vasvellával. Meg a szemeivel... Avval a savószemeivel,

— Képzelem, mennyire rettegi a falu!

— Őtet?... Már aki! A kulákok igen! Azok ki is gyúrnák a kis ember belit!

— Kicsi?

— Hát nem nagy. Olyan rendes. Szóval, olyan alacsonyas... Három kulákot ültetett le a télen. Feketevágáson érte őket. Mert észrevette, mert ő mindent észrevesz. Mert mindig a falut járja. A párthelyiségben csak este lehet rátalálni, de akkor akár hajnalig is... Ő még azt is tudja tán, hogy hányat tojott a Bacsóné kendermagosa.

És... a dolgozó parasztok szeretik?

Azok? Mán hogyne?... Amóta ő a párttitkár, van itatóvályú a delelőn, a kenderföldek mellett duzzasztó a patakon. Meg napközink is van... Csak a henye embert nem szereti. Annak a nyakára lép. A tűzőrségen is az aratás

első napjában 24 férfi teljesített szolgálatot. Fölváltva, de egész nap csak feküdtek, meg kártyáztak, csak kettő volt a toronyban, figyelni a határt. No, neszezett is velük, hogy férfiembernek kaszánál a helye. Nyolcat hagyott meg belőlük a fecskendőhöz. Aztán este összehívta az emendéeszt és most asszonyok pótolják a tizenhat férfit.

Eszmélni kezdek. A megyei tanácshoz aratás előtt csaknem minden községből jött a sürgető panasz, hogy nincs elegendő munkaerő. Főleg kaszásokban a hiány. Ebből a községből, amelyik a megye legnagyobbjai közé tartozik, mindig csak arról szólt a hivatalos értesítés: rendben van minden.

Odakünn, az utcán már elment az ablak előtt a gulya, konda. Elnyújtott, szaggatott tehénbőgés jelzi egy-egy kapunál, hogy beállt az est. Süldők kornyicálása, malacok sivítása, sivalkodása adja meg a falu alkonyatának hangulatát. Néhány paraszt már megkezdte a hordást és a vastagon rakott szekerek finom zizegéssel súrolják a községháza előtt lombosodó fákat. A határ megmozdult a falu felé.

Állok az ablaknál. Nézek kifelé. Most, hogy ennyi mindent hallottam a párttitkárról, kisebbségi érzésem támad. Hogyan állom meg mellette a helyemet? Én a megyétől vagyok, ő pedig csak egy falu vezető embere. S mi tagadás, ha világméretekben nem is annyira, de én mégis 109 községre szabott, amolyan megyeméretben gondolkozom. Hogyan tudok eligazodni egy-egy dülő dolgában? Különösen, hogy a párttitkár ilyen rabiátus ember! Ha nincs is joga leszidni tájékozatlanságom miatt netán baklövést követnék el, de ilyen fontos megbízatásban ötödik keréknek lenni, bántja az ember önérzetét, no!

— Szabadság! — hallom a hátam mögött.

És ott áll a petróleumlámpa fényében a savószemű ember. Megismerem, inkább megérzem, hogy ő az.

Zsírfoltos kalap a fején, egyszerű, olcsóbb fajta ruha rajta, lábán porosbakancs. Kezében újság. Fölmérem tetőtől-talpig, s kalapjának árnyékotvető karimája alatt keresem a szemét. A savószemét. Arca barázdált, félfelén mély árnyék a pofacsont alatt, álla előreugrik és bronzra égett bőrének hátteréből, mint söprű szúr előre a napszítta sörtebajusz.

Kezet fogunk. Bemutatkozunk. És hát nincsen a szemében a savóra célzó semmi különös. Közönséges szürkészöld szemek.

— A megbízólevelét kérem — mondja.

— Az elvtárs bizalmatlan? — kockáztatom meg, mivel neheztelek rá, mert csalódtam a szemében.

— Még a megbízólevél után is — szűri a fogai között, ahogy visszaadja a pecsétes iratot. — Persze, így már nem annyira.

Olyan természetesen, szinte hangsúly nélkül beszél, hogy megdöbbenek. Csak, mintha a szeme villana egyet. Mégiscsak van valami ebben a falucsinálta jelzőben.

Most feküdjék le a vendégszobában, mert hajnalban indulunk a határba — adja ki az ordrét. Nyomasztó, ahogy érzem, nemcsak a szemével, de a bajszával is figyel.

Nem jön álom a szememre. Előttem a végtelen határ, ahogy hullámzik, viharzik, az őrtoronyban pedig emendéesz asszonyok figyelik, nincs-e tűz valahol. A falu szöszmötélő csöndje rátelepszik a mellemre, a nyitott ablakon keresztül nyalábban hordja be a szellő a mezők, tarlók jó illatát. S hallgatom a tücskök cirpelő muzsikáját... Hánykolódom és azon veszem észre magam, hogy menekülök. Menekül a fantáziám egy nyomasztó képzettől. Akárhova fordulok azonban, akármerre terelem gondolataimat, csak a párttitkárba botlik képzeletem. A megismerkedés előtti elképzelés róla erősebb, mint amit a valóság láttatott rajta, s fölgyujthatom a lámpást, könyvet vehetek a kezembe, — csak nem tudom kiverni gondolataim közül.

Gyötrő éjszaka. Tervem, hogy miképpen végzem határjáró munkámat, szándékom, hogy a még csecsemőkorát élő megyei tanács képviseletében ne valljak szégyent, mint valami gyenge fodor a hullámzásba jövő víz színén, beleolvad egy erőteljesen sodró áramlás tarajzásába; amit eddig a párttitkárról hallottam, az a pár szó, amit mondott nekem, sejteti, nem lesz könnyű a dolgom.

Latyakosra izzadom a párnám, csak fetrengek, amikor erőteljes kéz eszméletre ráz.

— Kicsit korán van, de mennünk kell — üdvözöl. — hogyan aludt?

— Nem jól — találom meg a hangomat.

— Látom. Vizes a vánkosa. Csípték a poloskák? — s szigorúan merednek rám kese bajszának sörtéi.

— A poloskák? — nézek végig hirtelen mezítelen végtagjaimon. — Nem, nem csípett semmi.

— Mert egy hónapja hólyagosra marták egy újságírót. Azóta kiciánoztattam a szobát... No igyék, aztán gyerünk — vesz elő zsebéből egy kis lapos üveget. — Kisüsti. Reggeli majd a kocsin lesz.

Ezzel elmegy, én meg kábán szedem magamra ruháimat és mintha nem is érezném, ahogy marokkal pacskolom arcomra a mosdóvizet.

A kapunál vár rám.

Gyujtson rá! Nem tud csavarni? No, majd én. Tessék! — Nyálazom meg a kezembe nyomott cigarettasodrást.

Előáll a fogat. Amolyan se-hintó, se-kocsi. Féderes. A község hivatali embereknek fönntartott könnyű kerekes alkotmánya. Két jóltáplált csikó topog a rúdjánál.

— Megpatkoltattad a Mancit, János? — fogadja a párttitkár a kocsist, de már emeli is a ló hátsó lábát. Ellenőrzi.

— Mehetünk — és kirobogunk a faluból, neki a határnak. Kezdem magam összeszedni a friss, jó levegőtől a határ végtelenségének láttán. A kukoricák, mintha üdvözölnének, ahogy a nap csókjától gyémántosan csillog levelükön a harmat. A tarlón sorjában rakott kepék, akárha sárga mellényen aranyból sodorintott gülügombok.

Kissé hátradőlve az ülés támlájának, fürdettem arcom a reggeli verőfényben. Félszemmel azonban rápislogok a párttitkárra, aki mindössze enynyit mondott még, előhúzva az ülés alól egy szakajtóruhába bugyolált csomagot: „Reggelizzék meg!" Különben rám sem hederít, de úgy nézi a terméses mezőt, tán az egerésző ölyv sem fürkészőbben. Nem úgy ül az ülésen, ahogy valamikor az urak szokták, mint most én is, hátradőlve, hanem féloldalasan, egyik lábát a hintó peremére téve balkezével a kocsiülés támláját fogva. Úgy, mint aki nemcsak ura, de gazdája is ennek a határnak. És jár körül a szeme, szinte keresztülvág, ahogy körbe pásztázza vele a körülöttünk küllőző földnyelveket.

— Erre rendben volnánk. Gyerünk a gépállomásra.

A gépállomás a falu határában van, de idelátszanak a traktorok, cséplőgépek, amelyek, mint valami ormányukat vesztett, szomorkásan álló elefántok sorakoznak a nagy udvar közepén.

— Rendben vagytok? — — szegezi rá a fiatal telepvezetőre bajuszának dárdáit a párttitkár.

— Rendben, Ferenc bátyám.

— Mind a hat gép?

— Mind.

— Hadd lám — és megy föl a verőre, benéz a dobba, végighúzogatja kezét rovátkás bordáin, megforgatja a hajtókereket, megránczigálja a páternoszter sajkáit, megpöcögteti a lécheveréket.

— Az öreganyátok kínját vagytok rendben! Mi ez? — mutat egy hevederre, amely tán tavaly eltörött, s most hevenyében rávert pánt fogja össze. Rázza, rázogatja, a gépállomás vezetője szégyenlős nyugalommal figyeli, valahogyan úgy, mint amikor a kisdiáknál észreveszi tanítója a füzetében kivakart pacni helyét.

— Ezt kicseréltesd! Tízperces munka az egész. Így be ne jöjjetek a faluba, mert kiverlek benneteket. Azt hiszed, cséplés közben állunk majd félórát, mikor itt a bognárműhely, és most pár napig úgyis csak a napot lopjátok?

— Nem egészen úgy van az, Ferenc bátyám.

— Csak ne beszélj, ha nincs igazad! Ezt tanultad télen a szemináriumon? — korholja úgy a most már pironkodó fiatalembert, ahogy talán az apánk szokott bennünket ennyi melegséggel.

Jó két óra mulva megyünk tovább, Addig én sutba hajítottam minden felsőbb közigazgatási mivoltomat, annyira iskolásgyermeknek éreztem magam Tóth elvtárs mellett. Hogy mi mindenre kiterjedt a figyelme! Még a mentőládát is megnézte: kötszert, síneket, pálinkát, mivel ájulás esetére azt is előírja az utasítás. — Aztán meg ne igyátok! — fenyegette meg szigorúan az ott tiblábaló nyakigláb traktorost.

A határ megélénkült. Kocsik poroznak el a dülőutakon, s a földeken pirosbarnára sült hátakon táncolt a napfény.

— Most elmegyünk a Duna felé, onnan kezdjük ellenőrizni az aratást.

A partimenti nyárfák ezüstös tetejű, tömörzöld vonulata jelzi a folyamot.

— Megnézzük a cigányokat aratnak-e!

— Miféle cigányokat?

— Hát a mi cigányparasztjainkat. Két esztendeje rájuk jött a devla, hogy nekik is föld kell, mert ők is demokraták. Elég volt az ürgehúsból meg a dögtikból... Kaptok, de műveljétek meg. Ott kaptak a Duna mentén 8 holdat. A legjobb földek. Áradmányos talaj... De baj van velük mindig. Nehéz nép. Tavaly alig tudtam őket összeboronálni az aratáshoz. Hiába, nem szokták a mezei munkát. De a fiatalja már átvedlik. Nem látta a gépállomáson azt a barnaképűt? Egy éve traktoros. Ő már vissza sem menne a péróra, a cigánytelepre, ha erőszakolnák se. A faluban kerítettem neki lakást. S most már nősül is a gyerek. Magyar lányt vesz el. Persze, az anyja még eljárogat a házakhoz, pedig ez a Máté gyerek megtiltotta neki — s úgy beszél a cigányjairól, mintha egyedüli problémája csak a cigányok sorsa lenne...

De mi ütött belé? Föláll a tempósan haladó hintóban, megkapaszkodik a kocsiülés támlájában és mint valami hajóskapitány, mereven néz előre.

— Hajts, János! — parancsolja.

— Baj van? — kiváncsiskodom.

— Nem látja? — s mutat előre kinyújtott jobbkezével... De hol láttam én ezt a pózt? Igen. Megvan. Bem tábornokot ábrázolják így festményeken, szoborban. Bem tábornok! Tetszik a hasonlat. Az sem volt idevalósi, s mégis, hogy harcolt a magyar szabadságért. S Tóth Ferenc, a kicsi, a savószemű, a párttitkár sem ebbe a faluba való, és hogy harcol érte. Bíbelődnék a hasonlattal, de már sürget.

— Látja már?

Akácfák szegélyezte mesgyék, határszélek, kukoricák, kepék, távolabb a Dunát szegélyező nyárfák, majd bokrok, a gazdag határ; most mit mondjak neki, hogy mit látok?

— Ott, a két sor galagonyabokor nyíladékában áll még a búza.

— Áhá, látom már.

— A cigányok búzája... Hajts, János!

És nyekkenek vissza az ülésre, úgy nekilódul a két csikó.

Árnyas fűzfák, közöttük fehérség villózik. Apró házak falai. A cigánytanya.

— Na megálljatok, az anyátok. Hé, Ráfael! — kiáltja be a füzek alá, alig áll meg a kocsi.

Most már tisztán látok én is. A hűs árnyék enyhében hat-hét, ingregatyára vetkőzött cigány veri a kártyát. Körülöttük villogó szemű-fogú asszonyok, lányok az alacsonytörzsű fáknak támaszkodva figyelik a játékot. Odább, a Duna parton ragadt pocsétáiban meztelen lurkók fogdossák az ebihalat.

A kiáltásra szétrebbenek a kártyások, mint a tiloson ért határdézsmáló gyerekek, ha csősz lepi meg őket. Közülük a láthatóan legtekintélyesebb föláll, kalapját kezébe kapja és ártatlan mosollyal jön felénk.

A kis Bem — mert számomra már az — ugrik le a kocsiról.

— Az anyátok krisztusát, te Ráfael, miért nem arattok? Hát ezért kellett nektek ez a jó föld? Hogy fele kiperegjen a szemnek? Aztán óbégassatok a télen, hogy nincs kenyeretek!... Gyertek csak ide ti is — és szavára megidul inget-gatyát igazgatva a többi cigány.

— Jáj nágyságos párttitkár elvtárs úr — kezdi Ráfael, aki úgy látszik, a vajda — ilyen mélégben ném léhét árátni!

— Hát? Talán majd télen, mi? — pattog a párttitkár.

— Nem fog áz á kászá se — s a többi kórusban ráümmög a vezetőcigány kifogásaira.

— Nem-e? Amiket tavaly kaptatok? Megkalapáltátok?

— Meg, instálom.

— Na hozd csak elő azt a kaszát te Ráfael. Meg ti is.

S hozzák, ki igyekezettel; aki a szemtől távolabb van éppencsak hozza.

— Maga tud kaszálni? — kérdi tőlem hátrafordulva, halkan.

— Kicsit.

— Nem kicsit! Jól!

— Nem.

— Vigyázzon akkor a lovakra! János! Gyere csak!

S kezébe vesz egy kaszát, a kocsisába is belenyom egyet, aztán viszi az egész cigánytelepet a búzatáblához.

— Nem fog a kasza Ráfael? — s végignézi a cigányvajdát, hogy az alig győzi kapkodni a szemét.

Beleáll a táblába, mögéje János, a kocsis. Még öt kasza marad, Ráfael áll János mögé, pedig senki nem mondta neki, aztán rövidesen mind a hét kasza suhogva dűti a keményszárú kenyérnekvalót.

Fenésig vág a párttitkár, akkor odaszól Ráfáelnek.

— Vedd át! De előbb fend meg!... Hogyan fogod azt a pengét? Nem megmutattam tavaly? Már elfelejtetted?... Ugy. Csak érzéssel.

Aztán összehívja az egész aratóbrigádot.

— Ide figyeljetek! Ha holnap estig nem aratjátok le ezt a nyolc holdat, többet nem lesz földetek! De ürgészni sem mehettek! Megértettétek? ...Ha pedig valakit kolduláson érek a faluban, vagy kószálni a határban, hát az meg se álljon a hetedik megyéig... Megértettétek? Ráfael, veled meg még számolok! Látod, mennyi szem pergett már ki? Ha kevesebb kenyér jut a gyerekeiteknek, hát te vagy az oka Ráfael!... Szalonnátok van?

— Jáj nágyságos...

— Csak ne óbégassatok! Előlegbe kaptok tíz kilót. A kisbíró délután kihozza... No, vágjátok!

Darabig nézi a füstös népet, egy-két menyecskének megmutatja, hogyan kell csomózni kévére a kötelet, aztán a kocsin terem, de még sokáig hátrafordulva szemléli a cigányok aratását. Mintha mosolyogna is. Savószeme legalább is ravaszkás lesz, és a bajsza végit is mintha pedzené valami egyhe rángás.

— Nehéz. Nehéz nép... Persze, érthető — mondja magyarázólag. — No, nem is sokáig lesz ezéké a föld. Jövőre téglaégető-üzemet tervezünk ide, a Duna partjára. Oda jók lesznek. Kitűnően értenek a vályogvetéshez.

— Nem volt egy kissé erős hozzájuk az elvtárs? Amikor megfenyegette őket? — mondom, szinte meggyőződés nélkül, hogy lássa, én is találok valamiféle hibát, és éppen őbenne.

Erős? Hmm... Hát hogy gondolja? Ez harc, fiam — s jólesik, hogy így szólít. — Kenyérharc folyik most. A minél több gabonaszemért. Vagy maga nem tud a kormányrendeletről? — Nesze neked, megyei, bánom, hogy belekotnyeleskedtem a dolgába. — Most van a roham. Rohamnál pedig nincs idő magyarázkodásra. — Itt eszembe ötlik, hogy főhadnagy fia van a párttitkárnak: ezt tőle tanulta. — Majd sor kerül még arra is. Békésebb napokon. Összel. Két tanítót már beszerveztem. Megtanítják írni-olvasni az egész cigánytelepet... Mit gondol, ha én most szemináriumot tartottam volna nekik, félóra mulva mehetnék vissza megint közéjük — kártyázni.

Nincs már nehéz dolgunk. Csaknem mindenütt képékben a gabona; ahol még lábon áll, ott már aratnak. S nincs olyan tábla, ahonnan meg ne süvegelnék Tóth Elvtársat. Ő meg csak megböki a kalapját, és savó szeme szinte rajta úszik a határ végtelenjén.

— Balra, János! — és áthajtunk egy tarlón.

Tán másféldholdnyi földön nekifeszült izmokkal tempóz a kaszával egy harminckörüli férfi. Mögötte serényen hajlong asszonya, a tarló szélén háromeves-forma gyerek majszol valamit a földre hányt göncön.... Látszik rajtuk, sietős a munka, kapkodós, mint ahogy egyesben aratóknál szokott lenni.

— Későn kezdtél neki, Gábor! — törtet a kaszás felé a szürke kis emberke. — Mit vackósz ezzel a másfél holddal? Mért nem adod be a téeszcsébe?... Hány napot kaptál?

— Kettőt.

— Kifizetődik ez, Gábor? — markol bele a porhanyó földbe. Ujjai résén leszitálja, ami nem búza és kérges tenyerén ott szomorkodik öt-hat szem. Búzaszem. — Mit gondolsz, hány kiló hullott ki az érett kalászokból?... Hja., hogy a vasút nem engedett el előbb?! Gábor, a vasút az vasút, a föld az föld. Vagy, vagy!... Te meg Órzse mért nem adod be ezt a gyereket a napközibe? Nem fáj a szived érte, hogy egy-maszat, no nézd csak?! — s nagy tarka zsebkendőjével letörülgeti a gyerek szája kerületit, mivel a csöppség,

úgy látszik, megkóstolta a földet: ehető-e? — Hát csak gondolkozz Gábor! Most persze a vasútnál sem kapod két napig a fizetést.

— Szabadságba vettem ki.

Szabadságba. A szabadság a pihenésé Gábor! Tönkre mész így időnapelőtt! Félmunka itt, félmunka ott, kapkodsz, aztán észre sem veszed, már félember is vagy!

Amaz áll lesütött fejjel, lába előtt a kasza, mint valami meghajtott zászló.

— Erről még beszélgetünk, Gábor. De veled is, Örzse — nyújtja bütykös kezét, és már a kocsin vagyunk megint.

— Ez is nehéz eset, de jövőre nem arat Fábián Gábor, az biztos. Bolondja a vasútnak. Fékező.

Én csak hallgatom, a lovak ütemesen hidarják a tempót, s a nap szinte okádja a tüzet. Tóth Ferencnek a szeme sem rebben.

— No, ebből is tanulhat — és megáll a kocsi egy háromholdnyi búzatábla mellett. Három kaszás vágja a rendet, egy idősebb, két fiatalember. Ahogy meglátnak bennünket, az élkaszás kiáll, előre inti a következőt, ő pedig jön felénk.

Hatalmas, ölestermetű ember. Negyvenötéves, ha lehet. Szinte agyonlépi a kicsi embert, amint a tarlón összetalálkoznak. Kezelnek, én is ott inaskodom a kézfogás ceremóniájánál. Itt a kézfogásnak igazi jelentősége van, s hiába, nem tanulja meg máról-holnapra az ember.

— Kicsit megkéstünk, titkár elvtárs — kezdi mondókáját a nagyszál ember.

— Látom, Kecskés gazda. Sok a veszteség?

— Még nem pörög nagyon, ez amolyan egy-két nappal később érő búza — és benyúl a lábon álló gabonához, leszakít egy-két kalászt, és ütögeti a tenyeréhez.

— A kapások?

— Innen odamegyünk. A kukoricához... Higgye el, nincs megállásunk... Mivel az idén is első akarok lenni.

— Ezt el is várjuk magától. A műcsikó bevált?

— Be az mosolyodik el a másik. — ott van a fák alatt. Ne Manci, ne — és egy-egy göröngyöt hajít a szépnövésű csikó felé, hogy az megugrik, körbedobogja a kocsit, majd remegő lábbal odasímul a kocsi belsejéből szénázgató anyja mellé.

— Gúnyolódnak még a szomszédok?

— Már nem. Eleinte igen. Hogy a műcsikó nem is zabot, hanem talicskaszeget eszik.

Nevettek. A párttitkár halkan, mint aki ritkán szánja rá magát a mosolygásra.

— Próbát nem csinált? — veti hirtelen a kérdést Kecskésnek, miközben dörzsölgeti a kalászt, szagolgatja, el is roppant a fogai között egy szemet.

— Nem, de meglesz a tizennégy, tizennégyötven.

— Nálunk tizenhatra számítanak.

— A téeszben?

— Ott... Tegnap elverettünk két kepét, annyi jön ki... No, jó munkát — nyújtja parolára hirtelen a kezét, megbillenti kalapját, és megyünk a kocsi felé, Kecskés gazda pedig — hátrasandítok — inge ujjával beletöröl izzadó homlokába, letép egy marék kalászt, simogatja, rázogatja; veregeti, szemelgeti; belefú; s mint valami kincset, galambfiókát, fölfelé tartott tenyerén tartja a nap felé a kimorzsolt szemet.

— Nincs melege Kecskésné asszony? — kiált le még a kocsiról Tóth elvtárs az ölesderekú asszonynak, aki a tábla szélén csavargatja a szalmakötelet.

— Hát télre is maradhatott volna ebből a melegből, titkár elvtárs — mosolyog az asszony utánunk.

— A legjobb középparaszt. Tizenhatholdas. Tavaly mintagazda lett. Élen jár mindenben. De az idén lefőzik a téeszesek. És ezt nem fogja kibírni ez a jódolgos ember. Hogy másutt jobb eredményt érjenek el. Sérti a becsvágyát. No meg, okos ember ő. Fog az újra, a fejlődésre, a nagyobb hasznot hozóra... Meglátja, egy-két év, tán annyi se, és Kecskés gazda önként jelentkezik a termelőszövetkezetbe... Persze, addig még tanítanom kell. Most csak darazsat dugtam a fülibe. A tizenhat mázsát. Hadd donog-

jon benne — és képzeletben látom, ahogy ez a szépszál Kecskés József bekopog Tóth Ferenc parttitkárhoz, és azt mondja neki: „Belépek, elvtárs!"

És álmodozom erről a mi gyönyörű, terméses jövőnkről, de Tóth elvtárs csak nem hagy békén. Visszazökkent a valóságba, ide a határba, erre a kaszátsuhogtató csatatérre.

— Megállj Bige, az anyádistenit, idén nem fogsz ki rajtam — rágja a szót, és sejtem mergének okát, mert egy ötholdas búzatábla felé kanyarodik a kocsink. Áll a búza, a kalászok tömött fejüket kókadtan hajtják meg, és sehol ember, aki vagná.

— No megállj, Bige! Embert nem kapott, nincsen, de ő nem jönne ki... A piszkos kulák. Persze, beteg. Lerugta a ló. Tavaly meg mellhártyagyulladásban feküdt aratáskor. De akkor még volt kaszás... Most nincs. De azért nem jönne ki...

— Ha egyszer beteg — mintha védeném.

— Beteg? Nem lát itt összefüggést a tavalyi meg az idei betegség között? Hogy éppen aratáskor esik baja?

— Van olyan bolond, aki megrugatja magát lóval?

— Olyan ritkán akad. De várja meg a végét.

Dél felé jár már, az ég mezeje egy láng az egész. Megyünk vissza a faluba.

Állj meg, János! — és a nagykocsma előtt megállunk. — Ide bemegyünk, elvtárs.

Illő ez? Mit szól a falu, hogy a párttitkár meg a megyei kiküldött kocsmázni jár ilyen dologidőben? — okvetetlenkedem, de ő csak legyint, szinte bosszúsan.

De nem áll meg a söntésben, az ivó mellett, csak éppen megböki kalapját a hájas kocsmáros felé, hogy ennek elönti a vér az arcát, szemét, és csak megy befelé, a hátsó ivóba Tóth elvtárs, a kis Bem, a párttitkár. Az ajtóban hirtelen megáll, majd átalesem rajta, és valóban savó a szeme, ahogy tekintetét a hűs szoba sarkába veti.

Odabben hatan isznak. Az asztalon teli üvegek. Öten ülnek, a hatodik áll előttük, látszik rajta, valami kuján mondat közepét harapta el, ahogy meglátott bennünket. Hatalmas, ötös ember, nincs több harmincötévesnél. Vállán keresztül hátranéz, aztán a széknek támasztott botjáért nyúl esetlenül, bicegve, aztán meggörbedve lehajol egy teli pohárért. A velük szemben ülők tétován kezelnek rá a pohárra.

Tóth elvtárs nézi őket egy pillanatig, közben rám is tekint, aztán megfordul, s már kinn is vagyunk, a kocsin.

— Hát ezért mentünk be elvtárs. Az a bicegős a Bige. Akit lerugott a ló. A másik három szintén kulák. A két szélső, ott az asztal mellett, középparaszt... Keményebb dió a kettő, mint az a négy. Mert az a négy tiszta előttem. Bige a legtisztább. Szóval, hogy tudom: kicsodák hogyan harcolok ellenük...

Megebédelünk, aztán a községházán összegezzük a tennivalót. Megkérdem, hogy segítsen a jelentés megírásában.

— Írja — és diktál. Mondja, én írok. Olyan szabályos jelentést mond tollba, amiből nem marad ki semmi. A végére odaíratja: „A megyei tisztiorvos kiküldését kérem sürgősen!"

— Minek? Járvány? — kapom föl a fejem, hiszen ilyesmiről nem tudok.

— Még nem. De lehet belőle. Annak akarom elejét venni. Megvizsgáltatom a Bige lábát. Mivel nem bízom ebben a mi orvosunkban... De hét lakat alatt őrizze ezt a titkot... a tisztiorvost, megértette?

— Meg — csinosítgatom a jelentést, ő pedig belemélyed az újságba, szinte odaszegezi a szétnyitott lapokra szemét, bajszát, állát.

Elnézem darabig, s a jelentés végére feltünően, bekezdéssel odaírom: „Javaslom a Megyei Tanács Végrehajtóbizottságának, hogy a hivatali dolgozókat küldjék ki Tóth Ferenc elvtárshoz, ügyintézést tanulni." Aláírom, összehajtogatom az ívpapírt, és teszem el.

— Kész? — vágja föl a fejét a párttitkár.

— Igen — bizonytalankodom, mi lesz, na az elkéri. Az utolsó mondat miatt.

— Hadd lám — és elolvassa. Megrándul arcizma, rám szúr a tekintete, aztán az írásra: „Ezt a marhaságot minek írta ide?"

— Nézze, Tóth elvtárs — magyarázok, mondom, amit csak tudok. Hogy milyen nagyszerűen csinálja, hogy milyen jó lenne, ha mindenki így csinálná.

Látom rajta, unja, hát kérdezem.

— Hol tanulta? Nem fárad el, hiszen mindent egyedül végez?

— Hogy hol tanultam? — a szeme valahol messze jár. — En ezt még ott tanultam fiam a köpködőn, kubikos koromban. Amikor fölfordított taliczkám mellett vártam a jószerencsét és tervezgettem, hogyan is csináljuk, ha miénk lesz a hatalom. Ott tanultam. S hogy elfáradok-e? Nem. Mert szívvel-lélekkel csinálom... Akkor elfáradtam, a semmittevésben, mindig fáradt voltam... Dehát maga ezt nem nagyon értheti. Maga még gyerek volt akkor... De meg kell tanulniok maguknak is. Ifjaknak. Jobban meg kell tanulni, mert itt nem állhatunk meg. A mult szemetjét még tudom söpörni, de új életünk portáján már maguké, az új nemzedéké a nagyobbik rész. Én gondoskodtam is az utánpótlásról. A faluból hat fiatalt küldtem agronómiát tanulni, egyet az orvosi egyetemre, kettőt állatorvosnak, egyet pártiskolára, tizenkettőt meg traktorosnak.

Elbúcsúzunk.

— A tisztiorvost el ne felejtse! — figyelmeztet.

Három nap mulva együtt megyünk le a megye székhelyének lejtős utcáján, mivel a Megyei Bíróság a dombon lévő nagy épületben székel.

— Honnan vette Tóth elvtárs ilyen biztosra, hogy Bige kulákot nem rugta le a ló, svindli volt az egész? Hogy úgy vallott az orvos is, ahogy az elvtárs elképzelte?

— Honnan? — s gyermekes mosoly kackiázik az orra tövén. — Hát először is: az orvosnak szeretője a Bige felesége. Aztán ő is amolyan kulákcsemete-féle. A Felvidékről való, de én tudom... Nem tagadhatja meg a fajtáját... Meg kell tanulni az ellenség eszivel is gondolkozni.

— Megkapták a magukét.

— Meg... A szemetek... Csak a Dobos fia végezne már az orvosi egyetemen. De még két éve van neki hátra... Szóval, most kereshetek orvost. De engem lóvá nem tesznek, a teremtésüket.

Már ott járunk a Fő-téren. Balról a nagyvendéglő.

— Most én mondom Tóth elvtárs, igyunk meg egy pohárral.

— Az jó lesz, meleg van.

S ahogy összekoccintjuk a poharat, belenézek a savószemeibe. Hunyorít, engem melegség fut át.

Ilyen szép szemet, ennyi tűzzel, élettel telve, szürkészöld színűben még soha nem láttam.

MEMO METO

Századunknak harsonája

Zengő kürt szól hegyen-völgyön
századunknak harsonája.
Partizánok, hű legények
indulnak a párt szavára.
Nincs, ki gyáva, nincs, ki gyönge!
Hős hazánknak színe-gyöngye,
bérceinknek szép virága
mozdul most a párt szavára.
Egy a szív és egy a lélek,
egy az anyjuk: tejtestvérek!
Igazságunk védelmére
századunknak hős csoportja
küldi őket bősz csatába:
s szűköl már a náci horda!
Partizánok, hű legények,
fürge lányok, friss virágok,
vak golyótól mitse' félnek;
kivívják az igazságot!
— Zendülj, kürtszó, hegyen-völgyön,
csak riasszad tájainkat:
„Minket semmi meg nem ingat!
Bár ha életünk az ára:
hajnal hasad szép hazánkra!"

Albánból fordította: Dér Endre

PETROVÁCZ ISTVÁN

Távolból

Mikor elmentél, fájt nagyon
hogy válnunk kell, sajgott a lelkem.
Csak néztük egymást szótlanul,
kezed kezemben... Nem felejtem...
Forró, parázsló búcsú-csókod
még most is égeti az ajkam.
— Elvitt a vonat, s az üres
sínek közt egyedül maradtam.

Csak bámultam a füst után,
magam sem tudtam, mire várok.
Bensőmben, mint hideg, kopár
szakadék, tátongott hiányod.
Betölteni!... Hogyan?... Mivel?...
Nem pótolhattak az emlékek.
Morzsolgattam a perceket,
— mikor lehetek újra véled.

Lustán döcögött az idő
szekere egykedvűn, unottan...
— Hogy előzzem meg, hagyjam el...?
Fiatalos munkába fogtam,
s új győzelmeket hozott minden
órám, bennük örömöt leltem,
s kezdem lassan megszokni már,
hogy nem lehetsz mindig mellettem.

Nem vagy mellettem?... Gondolatban
én mindig együtt vagyok véled,
A sűrűn telleírt lapok;
verseim, mind rólad beszélnek.
S ha csüggednék, — eszembe jutsz, —
te több vagy bíztató szavaknál.
S még jobban dolgozni erőt
ki adna más, ha nem te adnál...?

Rád gondolok, s ily hirtelen
eső után a fű ha éled,
új lendületet, új hitet
ad éltető, drága emléked.
S tudom, már jössz is vissza; — közénk
nem emelhet senki gátakat,
közelebb hoz felém minden
alkotástól édes pillanat.

LŐDI FERENC

Altató

Tente édes, kicsi fiam,
aludjál.
Hallgasd csak, ni, a csönd is, hogy
lapul már.
Kerek-perec, ide nézz csak,
mi készül!
Lásd, a cocó is elaludt
vitéziil.

A mackó is dirmeg-dörmög,
aludna,
jobban, mint a tejecske, vagy
a bunda.
Aludj, édes. Mit meséljek?
— Nem érted,
olyan kevés szó még ma a
beszéded.

Helyedben én már aludnék,
de hosszzan,
te meg, mint a tücsök, cirpelsz,
de bosszant.
Tudod, — dehogy — verset írnék,
— de szépet —
ha a tollam nem tetszenék
tenéked.

Add csak ide, adok inkább...
mit is csak...?
Hunyd be addig szemecskédet,
picit csak.
Adok neked fürge füttyöt,
— ismered? —
Hogy lehet az? Ilyet én se
ismerek.

No hát akkor mit is adjak
cserébe?
Csillagot, ha kezem addig
felérne.
De mind olyan magas és oly
picikék,
olyanok, mint . . . láttál tegnap
kiscsibét.

Adjam oda? No még mit nem!
A csibék
alszanak még reggelig egy
kicsikét.
Holnap mindet idehívom,
s a csibék
csipogjanak neked ilyen
versikét.

Így ni, szépen, így ni, fiam . . .
Fele éj
elszaladt már, apunak most
te mesélj.
Itt hagyom a tollat is már,
itt neked,
alszom én is, álmodd tovább
versemet.

LŐDI FERENC

Szeretlek

Az éj oly lustán terül szét a tájon,
az égen apró csillag-milliárd.
A csillagnéző szemed tűzben látom,
s a kereképű hold nevet miránk.
Szeretsz-e, mondd? Kérdésem, mint a harmat,
leül közénk — a szived, hogy dobog! —
Szellő neszez, szivemmel betakarlak;
szólj, kedves, nézd, a csönd hozzánk szokott!

A fűz ezernyi levélkéje táncol.
Nekünk csobog a Tisza ott alant.
Bagoly huhog a fák sűrű bogából
s vakondok túr a földben gondtalan.
Szeretsz-e, mondd? — Az éj körénk fonódott,
a szénaillat édes, mint a méz.
Tenger-csillag hullajt a vízre csókot,
s a víz tükrén a szél fodrot csipkéz.

Szeretsz-e, mondd, úgy, ahogy én szeretlek
életre bátran — száz tücsök zenél,
bogár repül fel dézsmálni a szedret,
s levélkék selyme csókra összeér.
A víz ezüstjén kis halacska játszik,
föl-fölpattan és aztán elmerül —
Szeretlek én a végső lobbanásig
öt érzékkel, szivem érted hevül.

Szeretlek, hallom hangos szivverésed,
egy margaréta arcodra hajolt,
árnyékot vont a szemeden középett,
s virágporából lám, ajkadra szórt.
El-elnézlek s hallgatlak, mintha szólnál,
térded fehére vezeti szemem,
végig fut rajtad s megáll a két dombnál,
mely átremeg ruhádon feszesen.

Szeretlek, ahogy láng szeret lobogni,
szeretlek, mint a kelő holnapot,
s e nagy szerelmet meg tudom okolni:
szeretlek, jövőnk teljében ragyog!
Szeretlek, ahogy csak ember szerethet,
ahogy a gyermek vídáman kacag,
ahogy forrás csobog, ha megeredhet,
ahogy súlyos a föld és hallgatag.

Szeretlek, mint magot, mely szárba-szökken —
idő múlása ránk visszaragyog,
fiúk s leányok dala száll köröttem:
veled örökre fiatal vagyok!
Szeretlek, mint a legmerészebb álmot,
amely jövőnkhöz közelebb vezet.
Szeretlek, mint hazám s a nagyvilágot,
szeretlek, mint a harcos életet.

FARKAS MARGIT

Kacagó ország

Volt egyszer egy olyan ország, ahol nem volt egyetlen egy szegényember sem, csak gazdagok és nagy urak. De nem is volt ott szükség szegény emberre, mert minden munkát mesebeli törpék csináltak, és még hozzá teljesen ingyen! Szólni se kellett, csak arra gondolni, amit akartak, a törpék maris teljesítették azt.

Az uraknak csak az volt a dolguk, egyenek, igyanak és kacagjanak jómódjukban.

Tán még most is kacagnának, ha az üveghegy mellől világgá nem indult volna egy szegénylegény, hogy tanuljon, okosodjon, királyi városokban, bölcsektől, tudósoktól a varázslas tudományát elsajátítsa.

Igen, világgá ment a szegénylegény, és éppen ezen a kacagó országon ment keresztül. Meg is kérdezte a szegénylegény:

— Mit nevetnek az urak ilyen jóízűen és ilyen hangosan, hisz ettől Tápén aludni sem tudnak az emberek?

A király így felelt a szegénylegénynek:

— Nemrégen éltek itt szegények is. De az örökös munkabér és kenyérkérésük miatt ki akartuk innen egy szálig kergetni a szegényembereket. Ám az udvari varázslóm nem engedte. Nem engedte, mert ki dolgozik akkor nekünk? Ezért hát bennünket, urakat kiszolgáló törpekké varázsolta őket, és most, amíg világ lesz, igyen dolgoznak. Ingyen! Hahaha! — kacagott a király. — Ravasz az úri politika. Az bizony. Hahaha!

— Hihihi! — Segítettek kacagásába az urak is. A szegénylegény nagyon dühös lett erre:

— Szóval a szegény emberen kacagnak itt az urak? A szegény emberen, aki dolgozott, és a munkájáért bért merte kérni? Aki csak dolgozott, szolga volt, nem vették soha emberszámba. Rabszolgává tették őket saját földjükön? Hát jó. Mivel egy kis varázslói tudományom nekem is van, azt kívánom ezért, amíg újból erre nem jövök, addig folyton csak kacagjanak. Akkor úgyis sírva fog fakadni minden úrféle.

A szegénylegény bevágta a kacagó urakra az ajtót, és ment tovább. De még a város kapujáig se ért, szaladtak utána a törpék, és kérték: szüntesse meg a kacagas varázslatát, mert az urak belehalnak a folytonos kacagásba.

A legény nem fordult vissza, se hat szekér aranyért, se amikor maga a király vágtatott utána lóháton, és országát ajánlotta föl, ha megszünteti a kacagást.

De a szegénylegény ezt mondta:

— Az ország a népé, nem a tied. De, ha tied lenne, akkor se kéne. Mit csinálnék én egy ilyen nagy országgal? Eszemet és két dolgos kezemet másra használom, olyan dologra, amiből minden embernek haszna van, amitől minden ember boldog lesz.

És hiába volt minden ígéret, a szegénylegény nem ment vissza, csak száz év mulva.

Addig járta a királyi városokat. Nagy tudósok, bölcsek, varázslók mellett tanult, hogy tudásával, bátorságával kiharcolja a szegény embernek a földet, kenyeret, szabadságot. Hogy tőle tanuljon a szegény, ha majd egyszer saját hazája lesz.

Aztán egy nap, pontosan száz év mulva, visszament a kacagó országba, hogy az ott élő urakkal leszámoljon, megfizessen azoknak, mert a szegény embert ki merték nevetni.

Amikor belépett a kacagó urak közé, azok már vártak rá.

A nagy varázslóvá lett szegénylegény megszüntette az urak kacagását, a törpéket újból szegény emberekké változtatta, és így szólt:

— Leszámolni, ítélkezni jöttem ide csak, és hogy átadjam ezt az országot a jogos tulajdonosának: a dolgozó népnek. Igen, ítélkezem a szegény

kikacagása és kigúnyolása miatt. Ebben a most épülő világban nem lesz szükség úrra, henyélő emberre, csak dolgozó emberre. Itt mindenkinek valami hasznos munkát kell végeznie. Mivel eddigi életetekben semmi munkát nem csináltatok, most fogtok. Követ, fát, vizet hordotok, minden munkát megcsináltok föld felett, föld alatt. De ti is, mint a szegények: ingyen! Látom, nem tetszik, de ez nem baj. Az lesz, amit a nép akar. Az meg azt akarja, amit én. Én meg csúfot akarok belőletek űzni, azért a régi kacagásért. Elvarázsollak benneteket ingyen munkára, de nem törpéknek. Nem bizony. Hanem minden úr és gazdagféle, aki csak van ebben az országban, ló, szamár, ökör, tehén, disznó, liba, tyúk, kutya, macska és egyéb állat lesz! Mert csak így élhettek ebben az új világban.

A szegénylegény felemelte a kezét. És hiába ordított, tiltakozott az egykor szegényt nevető úr és gazdag: a varázslat megtörtént.

A szegények, az ország új gazdái jót nevettek az igazságszolgáltatáson, és dalolva hajtották kifelé a várból munkára az urakból varázsolt különféle állatokat.

Kacagó országban nincs úr ma már, csak dolgozni, új világot építeni akaró ember, és nem hallik más, csak a munka víg dala, meg a dolgozók gyermekeinek boldog nevetése, amikor ezt a mesét mesélik nekik.

FARKAS MARGIT

Játékkavicsok

Élt egyszer egy szegény meg egy gazdag ember. Mind a kettőnek volt egy kisleánya. A gazdag emberé víg volt, nevetős, mert a jómódban még a kalácsot is eldobta, a szegény ember kislánya pedig szomorú, szótalan volt, mert olyan szegények voltak, hogy kenyérhajat is ritkán ettek.

A gazdag ember megvett a kisleányának mindenféle játékot, a szegény ember meg kavicsokat szedett a hegyoldalból a lányának játszani.

Egyik nap, amikor a szegény ember kislánya ezekkel a kavicsokkal játszott, megszólalt a kisleány kezében egy szép piros kavics.

— Mikor édesapád felvett a hegyoldalból, hogy elhozzon neked játéknak, csodálkoztam, hogy játszani akarsz velem, a kavicsal, hiszen ma már modern játékai vannak a gyermekeknek. De mióta itt vagyok, megértem. Nemhogy játékra telne, de kenyeretek sincs. Szerencséd, hogy én éppen a kövek szelleme vagyok. Kívánj hát valami szép játékot, és ígérem, minden kavics olyan játék lesz, amilyet kívánsz.

A szegény ember kislánya nem akart sok játékot, csupán csak egy olyan babát, amelyik nemcsak alvós, sírós, meg beszél, de járni is tud.

Az egyik kavicsból rögtön olyan baba lett, amilyet kívánt a szegény ember kislánya.

Ettől fogva nem is sírt kenyér után, csak a kavicsból lett csodálatos babájával játszott kora reggeltől — míg csak el nem aludt.

Meghallotta egyszer a gazdag ember, milyen csodálatos babája van a szegény ember lányának, de nem hitte. Azt mondta:

— Még kenyérhajat sem tud venni az apja, nemhogy ilyen babát venne a lányának.

De azért ott könyökölt nagy háza ablakában, és lesett a szegény viskójának udvarába, leste a szegény lányát, hogy mivel is játszik az. S az egyik nap, amikor meglátta, leszaladt nagy házából a szegény emberhez:

— Jónapot, szegényember — köszönt.

— Úgy legyen, gazdag ember — fogadta a szegény. — Mi szél fújta ide?

— Azért jöttem, hogy megmondjam: add el a kislányod babáját! Add el, meg akarom venni a lányomnak! Lisztet, zsírt, szalonnát adok érte, hogy ne éhezzetek. Nem illik a te lányodhoz ez a drága játék, csak a hegyoldalban szedett kavicsok valók annak.

— Semmiért nem veszem el a lányomtól a babát. Úgy sincs másban öröme. Ha játszik, elfelejti szegény, hogy éhes — mondta a szegény ember.

— Becsületesen akartam megvenni — mondta a gazdag. — Magadra vess, hogy nem adtad pénzért, mert most elviszem, de fizetés nélkül. Elviszem, mert megkívánta nagyon a kislányom, viszem, hogy örüljön neki.

Ezzel elvette a szegény ember lányától a babát. Nem bánta, hogy sírt, az apját, aki el akarta venni tőle, arrébb lökte, és vitte haza a saját lányának.

De amikor nagy háza vasrácsoskapuján belépett, és leánya a kövér kezével megfogta, hihetetlen, de újból kaviccsá változott a szép baba. A gazdag ember dörzsölte a szemét, szaladgált ide-oda, még a zsebében is kereste a babát, és majdnem megütötte mérgében a guta, mert érezte, itt valami mesebeli csuda történt. Szemétdombra dobta hát dühében a kavicsot. De a kavics visszapattant a szemétdombról, és úgy orron vágta a kapzsi gazdag embert, hogy elájult.

A szegény ember meg a kislánya a gazdag vasrácsos kapujának dőltek neki, és úgy kacagtak a kapzsi gazdagon, akit gazságáért a kődarab ilyen igazságosan megbüntetett.

A szegény ember, amikor mentek haza, ezt mondta:

— Az élettelen kis kavics, látod, nem tűrte, hogy a gazdag ilyen nagyon uralkodik a szegényen. De a szegény, a szegény nép, vajjon mikor elégeli meg az urak uralmát?

Otthon a hazavitt kavicsból újból baba lett; és ahogy a szegény ember lánya játszott vele, egyszercsak így szólt édesapjához:

— Tréfáljuk meg a gazdag embert, mert elvette a babámat.

— Hogyan? — kérdi a szegény ember.

— Egy kavicsot megkérünk, hogy váljon száz nagy házzá — mondta a kislány —, szebbé, mint a gonosz gazdag mostani háza. És amikor azt megvette és benne lakik, legyen újból a ház kaviccsá reggelre.

Úgy is lesz. Másnapra az egyik kavics szép nagy házzá válik és eladó lesz. Természetes, nem veszi meg más senki, csak a gazdag ember, mert a gazdag embernek átka, súlyos betegsége, hogy mindent meg akar venni, minden nap gazdagabb akar lenni. Be is költözik a szép nagy házba rögtön.

Ám a nagy ház a szegény ember kislányának kívánságára reggelre kaviccsá változik, és így a gazdag szabad ég alatt ébred reggel.

Mit csinál? Vesz hát egy másik házat. De ez a ház is, mert kavics volt, kaviccsá is válik.

Így aztán, a gonosz, kapzsi gazdag ember ház nélkül maradt, mert mindig olyan házat vett meg, amelyik a szegény ember lányának játékkavicsaiból volt.

Nem sikerült neki soha semmi, mert bármit vett is így járt mindennel.

Végül csak egy tarisznyája maradt, és ha nem akart éhen halni, úgy kellett neki is dolgoznia, mint a többi szegény embernek.

S amikor a gazdag emberből szegény lett, a szegény ember, hogy a gazdagot dühítse, azt kívánta a piros kavicstól, legyen belőle egy olyan nagy ház, mint valaha volt a gazdag embernek.

De a kavics azt feleli:

— Kisleányod kívánságát teljesítettem, de a tiedet nem. Ő gyermek még, és nem tudja megszerezni, amit akar, de te igen. S ezért ne mesebeli kívánságból, hanem a munkádért kapott pénzből építs házat!

A szegény ember megfogadta a kavics tanácsát, nem is várt csodákra, hanem ésszel, erővel, okosan, tervszerűen dolgozott.

És ma szebb háza is van, mint a kapzsi, szegénytől mindent elvevő gazdagoknak.

Komensky Ámos János a magyar kulturális fejlődés előfeltételeiről

HÁROM ÉVSZÁZADDAL ezelőtt Sárospatakon küzdött a magyar kulturális felemelkedésért a cseh nép egyik legnagyobb gondolkodója, Komensky (Comenius) Ámos János. Magyarországra hozta a műveltebb, fejlettebb országok kultúrális eredményeit, hogy ennek nyomán hazai kultúra, anyanyelvi műveltség sarjadjon ki. Sok országot bejárt, mindenütt az igazság, a nép felemelkedése, a műveltség fejlesztése mellett emelt szót, de talán éppen nekünk, magyaroknak van a legtöbb köszönni valónk, a mi művelődésünk történetében eddig eléggé nem méltányolt állomás az ő munkássága. Talán éppen azért volt olyan kedves számára a magyar nemzet ügye, mert a cseh és magyar nép történeti sorsközössége kultúrális téren is sok kapcsolatot teremtett.

I.

A XVII. SZÁZADBAN a korhadt feudális társadalom düledező romjain a korai kapitalizmus bontakozik ki. Jogokért harcol a feltörő polgárság; egyre több erőt érez ahhoz, hogy lefeszítse magáról a feudális bilincseket, melyek a haladást gazdasági és kulturális szempontból egyaránt gátolták. A régi és az új harca mindig ellentmondásokkal telített légkört teremt. Ezt tükrözi Komensky is. Életének célja azonban félreérthetetlenül a nép boldogítása, a kultúra terjesztése, és a népek közti béke megteremtése. Ez a törekvés vezérelte hozzánk is. Bevezető beszédeiben (A lelki tehetségek kialakításáról, A könyvekről) csakúgy, mint kritikai írásaiban (elsősorban A nemzet szerencséje és a Búcsúbeszéd címűben) a magyar gazdasági és kulturális élet kritikai rajzát nyújtja. Ezen beszédeknek, röpiratoknak csakúgy, mint tankönyveinek, egyéb írásainak (ebből a szempontból is jelentős alkotás Schola Ludus című iskoladrámája) tanulmányozása értékes és feltétlenül figyelemreméltó szempontokat nyújt a korabeli kultúrális állapotok megértéséhez.

„A lelki tehetség kialakításáról" c. székfoglaló beszédében hangoztatja, a szomszédi szeretet ösztönzi arrá, hogy segítséget nyújtson a magyar népnek. „Mivel most honfitársaimnak bizonyos fényre való emelkedésére vonatkozólag nincs gondom, s hiába is venném magamra, a szomszédi szeretet arra kényszerít, hogy nektek, kedves szomszédok, magyarok, mások előtt tanácsoljam, hogy jó és rossz tulajdonságtokat jobban ismerjétek, azokat növelni, ezeket kisebbíteni törekedjetek." (Gulyás József ford.) Pontokba foglalja a művelt nemzet jellemző vonásait. Bizonyítgatja, hogy lehetséges a nép széles köreire kiterjeszteni a kultúra, irodalom, tudomány, művészet áldásait. Ehhez azonban — írja a 7. pontban — emberibb bánásmód szükséges a nép gyermekeivel szemben, új iskolák kellenek, amelyek befogadják a jobbágyak gyermekeit is, fiúkat lányokat egyaránt. A kultúra terjesztésének másik feltételéről a Könyvekről, az értelmi képzés emeőeszközeiről c. beszédében szól. Könyvtárakat kell alapítani, hogy mindenki könyvekhez jusson, mert így terjed el a legszélesebb körben a tudás, a műveltség.

II.

MI AZ OKA annak, hogy mindezideig Magyarországon kultúráról alig beszélhetünk? Ennek okait Komensky A nemzet szerencséje c. röpiratában foglalja össze. A szerencsés nemzet népes, földjét idegenek nem lakják, békéjét meg tudja védelmezni minden támadással szemben; bekességben él saját nemzetéből származó vezető mellett, „nem hajtja ővéit a szolgaság jármába, hanem megtartja őket szabadságukban." (Orbán Gábor ford.), virágzik a gazdasági és művészeti élet, anyagi bőség sarjad a szorgos, munkás kezek nyomán tökéletes a vagyonbiztonság, és a mindenütt

fellelhető iskolákban erkölcsre, humanizmusra, a kultúra ápolására nevelik az ifjúságot. Magyarországon azonban siralmas a helyzet — állapítja meg szomorúan az író. A szerencsetlenség „hármas forrásból: a restségből, a tehetetlenségből és inségbol származik."

A XVII. századbeli magyar közállapotokat a kettős irányú elnyomás jellemezte: egyik oldalon a Habsburg uralmi rendszer és a másikon ezen felül a főurak önkényeskedése a néppel szemben. A nemzet szerencséje egyenesen harcba szólítja II. Rákóczi Györgyöt, a Habsburgház, a cseh és magyar nép közös ellensége ellen. (Nem ok nélkül keres kapcsolatot Bán Imre ezen az alapon Komensky és Zrinyi között. Irodalomtörténet 1950. 4. sz.) „A nemzet szerencséjének egyik feltétele — írja Komensky — honi király, aki vérrokona azoknak, akiken uralkodik." A török betörései ellen Hunyadi vitézségét példázza, aki „a török egész erejét szerencsésen feltartóztatta, támadását visszaverte," s arra buzdít, hogy a magyar keljen fel és rázza le magáról a Habsburg jármot. Komensky azt szeretné, ha a magyar nemzet erős, központi hatalmat teremtene meg nemzeti király vezetésével. Ez biztosítaná számára az egyetlen lehetőséget, hogy megszabaduljon az idegen iga alól, s független, szabad országként utat nyisson a polgári művelődés, „gazdagodás", egyszóval a tőkés ipari fellendülés, s az ennek nyomán kialakuló nemzeti kulturális haladás felé.

AZ IDEGEN ELNYOMÁS MELLETT másik szerencsétlenség, hogy nem sokat törődnek a „közjó"-val. Belső perpatvar, ellenségeskedés, gyűlölet szakítja szét a magyarságot. Merész és nyílt szóval kimondja, hogy a magyar nép szörnyű jobbágysorsban él, s mivel a nemzet gerincét alkotja, mostani elnyomott állapotában nem várható az egész nemzet felemelkedése sem. „Erőszak uralkodik mindenfelé, egyik ember elnyomja a másikat." Szégyenkeznünk kell az utak elviselhetetlen állapota miatt: mindennapos az útonállás, rablás. Nem védi törvény a jobbágysorban lévőt, sérelmeire nem kap jogorvoslást. „A teljesen tudatlan népet súlyos alárendeltségben, a szolgaság igájában tartják," — bírálja keserű szavakkal az elmaradott, feudális közállapotokat. Ilyen körülmények között azután „az ártatlanság nem találja meg a maga védelmét, a gonoszságnak messzeföldön nagy a hatalma." Ilyen körülmények között nem lehet boldognak nevezni a nemzetet, hiszen a cserencsének legkisebb mértékű előfeltételét sem biztosítják a közállapotok. „Az a nemzet veszti el szerencséjét, szabadságát, mely szolgaságba hajtja saját fiait" — vonja le a végkövetkeztetést. Ezek a megállapítások a műveltebb, magasabbfokú kapitalizálódási folyamatot elért, nagyobb iparral, kereskedelemmel, tanultsággal rendelkező országokat bejárt nevelő, szívből jövő tanításai a magyar nép számára intő szavak a feudális jelenre s kritikai biztatások a kialakuló jövőre vonatkozólag.

A nyomor, inség oka, hogy az ország gazdasági állapota lesüllyedt. Vannak természeti kincseink, de idegenek aknázzák ki — állapítja meg. Idegen érdekek szolgálatában állanak a bányák, s a gyarmati sorba taszított nemzet kiszolgáltatja értékeit. „Van ugyan drágakövünk, aranyunk, ezüstünk, de a föld gyomrában, s más gondjára bízzuk, hogy onnét titokban vagy nyiltan kibányássza: mi magunk az ilyesmivel nem törődünk. A gazdasági élet szabályait, a boldogulás útját nem ismeri a magyar, rest az ipar, a kereskedelem elsajátítására. A kézművesség legtöbb ága ismeretlen előttünk, magyarok előtt, resteljük az efajta munkát, műveletlen állapotban van „eszünk, kezünk, nyelvünk", senki sem tanulja meg ezeket a mesterségeket. Amilyen elmaradott iparunk, olyan a mezőgazdaságunk is. Földünk kiváló, Európa egyik legjobb termőföldje, s mégis nagy az ínség az országban. Ennek csakis a lakosok az okai, mert „gazdasági ügyeiket nem intézik elég észszerűen, úgy, hogy ha a műveltebb nemzetek közül egyesekkel összehasonlítjuk, nemcsak a városok, falvak és egyes épületek nyújtanak szomorú képet, hanem a szántóföldek, erdők, kertek és szőlők is.." Pedig ha észszerűen művelnék a földet, nem lenne ilyen nagy ínség, s négyszer annyi ember is könnyen megélhetne. A tanultság terén mutatkozik itt is a hiba, mert nem ismerik a helyes gazdálkodás, kertművelés, termelés módozatait.

A nehéz gazdasági helyzet okozta ínség szüli a betegséget. Magyarországon igen nagymértékű a korai halandóság. Más népekhez viszonyítva, csak nagyritkán látni öreg embereket, mert a magyar népet a nyomor, a tudatlanság okozta ínség idő előtt sírba dönti. Nincsenek orvosok, patiku-

sok, kevés a születések száma, s a megszületett csecsemők közül is alig maradnak életben, oly nagy a gyermekhalandóság. „Gazdagok vagyunk koldusokban, piszokban... korai halálesetekben, s ezért sok nálunk a félig kihalt vidék." Bajainkat csak tetézi az éhínség, pestis és betegségek mellett az urak szörnyű kegyetlensége — állapítja meg szemorúan Komensky.

III.

A VÁZOLT GAZDASÁGI HELYZET magyarázza, miért olyan elmaradott Magyarországon a kultúra. Komensky éles szemmel mutat rá arra írásaiban, hogy először a gazdasági helyzeten, a „közállapotokon" kell segíteni, s csak azután változhat meg gyökeresen a kultúra is. Egyben azonban utópisztikusan reméli, hogy a műveltséget sugárzó, megváltozott iskolák terjeszteni fogják a forradalmi eszméket, s a felvilágosodott emberek összefognak a bajok gyökeres orvoslására. Az iskolákat azonban szintén a semmiből kell megteremteni. Magyarországon egyáltalán nem biztosították a népművelést, a mindenkire kiterjedő alapfokú tanítást. Csupán néhány roszszul működő „latin iskola" található, ahová szegény jobbágygyerek a lábát sem teheti be. Komensky a barbárság fokmérőjét látja abban a tényben, hogy „a nevelésre itt a legcsekélyebb gondot fordítják. Arra, hogy nem mindnyájan nevelik magukat.... az szolgál bizonyítékul, hogy az országnak az egész magyarlakta területén nem lehet találni egyetlen elemi iskolát," s ez hallatlan más művelt országban — teszi hozzá. Ha az ifjúságot szorgalomra, kézművességre, a kultúra szeretetére nevelnék, már az iskolában könyvekhez szoktatnák, — javulna a közműveltség, vele együtt a gazdaság is, hiszen az új iskolából kikerülő tanulók képzett iparosok, művelt kereskedők, egyszóval kulturált polgárok lennének. A fejlődés pedig minden bizonnyal ezt követeli, hiszen ezt látjuk a gazdagabb, boldogabb, mert műveltebb, iskolázottabb nemzeteknél is. Komensky a XVII. századbeli magyar gazdasági, társadalmi és kulturális állapotok bírálatán keresztül lényegében a feudalizmust bírálta, s a bontakozó, más országokban már fejlettebb kapitalizmus szállásesinálója akart lenni hazánkban.

Komensky egész magyarországi működésével a polgári átalakulást akarta elősegíteni. Elhozta hozzánk a külföldi egyetemek haladó bölcseletét, a műveltebb országok műveltebb pedagógiai tapasztalatait, tanítási eljárásait, könyveit. Az akkori művelt világ kulturális vérkeringésében ott éltek Komensky filozófiai és pedagógiai munkái, törekvései. Magyarországi útja előtt a fejlett kultúrájú országok egymásután hívták meg, hogy terjessze náluk eszméit, reformálja meg iskolájukat. Versengtek érte, keresték barátságát. Lissa, London, Haaga, Stockholm után jött el Sárospatakra, hogy az akkori művelt világ szemét Magyarország felé fordítsa. „A földkerekség egyik nemzetéről sem lehet annyi dicsőt elmondani, amit a legnagyobb mértékben ne szeretnénk elmondani rólad, kedves Magyarországom" — írja A nemzet szerencséje c. munkájában. Fel akarta nyitni a magyar nemzet szemét: nézzen a fejlettebb országok felé. Tanuljon mesterségeket, fejlessze iparát, kereskedelmét, gazdaságát, becsülje meg a nemzet valamennyi tagját, legyen művelt, emberséges, erkölcsös. Hitt a magyar nép jövőjében, hogy „amint más nemzetnek; ennek a mienknek is meghozza a sors jobbrafordulását." Ezért félreér hetetlen állásfoglalását hangoztatja: magyar nemzeti erős király kell, a szellemi és anyagi erők egyesítésére és arra, hogy a zavar minden veszedelmét elkerülhessük." „A polgári átalakulás egyik biztosítéka az ipar fejlesztése. Ehhez tudás kell." Necsak földművelléssel és szőlőtermeléssel foglalkozzék minden honfitársam, hanem az ipar minden fajával, kereskedéssel, stb., hogy szellemüket minden irányban kiképezzék, és tehetségükkel minden más foglalkozási ágat kifejlesszenek, és hírt, nevet szerezzenek nálunk mindannak, ami most még elhanyagolt állapotban van, az építkezés, ruházat és az élet minden alkotása tekintetében." Kétségtelen, hogy ehhez a reáliák és a technika oktatása szükséges. Ha megtekintjük tankönyveit, elsősorban az Orbis Pictust, láthatjuk, hogy következetesen meg is valósította elgondolásait tankönyvein keresztül. A fizikai, optikai eszközök csakúgy megtalálhatók ebben a pompás könyvben, mint a biológiai alapfogalmak, természeti ismeretek, s a közélet rendje. A Nagy Oktatástan, Janua, Vestibulum, Physica eddig is híressé tették nevét, de a nálunk megírt iskolatervezetek, Schola Ludus, tankönyvek, első-

sorban az Orbis Pictus közkedveltté tették. Az Orbis Pictus tulajdonképpen egy iskolai képeskönyv mely a szemléletes oktatás elvére épült, s a direkt nyelvoktatás első kiinduló pontjának tekinthető. Ezen túlmenően azonban nagyszerű tankönyv, a közműveltség hordozója, népszerű, kedves gyermekkönyv. Éppen képei során férkőzött közel a tanulókhoz, s mivel eddig a gyermekek sajátos lélektani fejlődését elhanyagolták, ez nagy lépést jelentett előre a műveltség terjesztésében; közelebb került a gyermekhez a tanító, a tárgy, a tudomány. Goethe (Aus meinem Leben), Herder (Briefe), Leibnitz (In Johannem Amosum Comenium c. elégiája) kedvesen emlékeznek meg erről a könyvről, mint gyermekkoruk egyik legszebb emlékéről. Komensky tankönyveinek hatására rávilágít Bod Péter is. Hangsúlyozza, hogy Komensky jelentősége páratlan a magyar művelődés történetében; ez az „Európa szerte nagynevű férfiú" négy éven át kitűnt Sárospatakon képzettségével s azon buzgalmával, megjavítja a magyar iskolai és művelődési állapotokat. (Pápai-Páriz: Dictionarium latino-hungaricum bevezetéséből). Lemérhetjük jelentőségét azon a tényen is, hogy ez a könyv 1675. és 1842. közt 16 magyar nyelvű kiadást ért meg. Nem méltányolták még eléggé a Schola Ludus jelentőségét sem magyar viszonylatban. Ez a munka beleilleszkedik Komensky egyéb iskoladrámája közé (Diogenes, Ábrahám, Mauritius stb.) különösebb irodalmi értéket nem jelent, de a magyar művelődésre való hatása, s gazdag néprajzi anyaga annál jelentősebb, és nagyobb figyelmet érdemelne. Érthető, hogy ez a dráma elsősorban a magyar vonatkozásai miatt érdekes számunkra. Magyar gyermekek számára készült, és ezért többek között leírja a disznóperzselést, az akkori magyar viseletet, hajviseletet, ételeket, a magyar társadalom és közművelődés korabeli állapotát. (Maga a darab nagy tetszést ért el, fordulatos, izgalmas jelenetekben bővelkedik, és sok, akkor aktuális és érdeklődésre számot tartható vonatkozása van. Prológusból, nyolc színből és epilógusból áll.

A gazdasági átalakulás mellett határozott politikai utat jelölt meg Komensky munkáin keresztül a polgári jogok kiterjesztése felé. „A szerencse állapotának feltétele — írja — az összes rendeket megillető közszabadság is. Minél nagyobb körre terjed ki a jó, annál jobb. Jobb a nap, amely nappal mindenkinek világít, mint a gyertya, amely csak egy embernek, vagy egy úrnak stb. adja fényét." A nemzet fogalmát tehát ő szélesen, kifejezett hangsúllyal az egész népre értette. Minden munkája ezt tükrözi. A Nagy Oktatástan-ban hangsúlyozza, hogy mindenkinek iskolába kell járnia osztálykülönbség nélkül. „Nemcsak a gazdag és nemes emberek gyermekeit kell iskoláztatni, hanem nemeseket és jobbágyakat, gazdagokat és szegényeket, fiúkat és lányokat, városban és községben, falun és tanyákon egyaránt." Végső soron tehát a nemzet szerencséjét a műveltség széles körre való kiterjesztésében látta. Iskolák, könyvek, nyomdák, helyes nevelési eljárások és mindenki számára hozzáférhető kulturális lehetőség biztosítása — ime ezek a nemzet boldogulásának, kultúrális felemelkedésének előfeltételei a nagy cseh gondolkodó szerint.

IV.

KOMENSKY MEGBECSÜLÉSE saját népünk és a cseh nép egyik legnagyobb kultúrértékének felismerését jelenti. A népek közötti megbékélés, egymás kultúrájának megbecsülése tekintetében példát mutatott, ma is élő, követésre váró példát. Nem véletlen, hogy a magyar népet a Morva mellett egyaránt az „én népem"-nek nevezte, s hangoztatta, hogy a magyar nép boldogulásának ügye éppen olyan közelről érinti, mint saját tulajdon népének jövője. Búcsúbeszédé-ben hangoztatta: minden törekvése, hogy „pallérozott, művelt, kellemes embereket, ne durvákat, nyerseket, műveletlen erkölcsűeket" neveljen. Szeretettel emlékezett meg itteni tartózkodásáról, kritikát és tanácsokat adott a magyar jövő számára. „Vajha én nem az álmodozóktól álmodozva, hanem az éberektől éberen hivattam volna hozzátok" (Dezső Lajos ford.) — sóhajtott fel. Lesz-e foganatja fáradozásaimnak? Töprengését jövőbemutató, bizakodó akorddal zárta le: „Isten veled, te Patak! Boldoguljatok minden barátim! Szeretettel őrizzétek meg a ti Comeniustok emlékét!" A felszabadult magyar nép büszkén vallja magáénak tanítóját, a cseh nép nagy fiát, Komensky Ámos Jánost, s tanításait híven megőrzi.

Geréb György

Kálmány Lajos két kiadatlan levele

Régi mulasztás pótlásául megindult a Kálmány-hagyaték közzététele (Kálmány Lajos Népköltési Hagyatéka. I. Történeti énekek és katonadalok. Sajtó alá rendezte: Dégh Linda. Bp., 1952). Ebben a kötetben Péter László tollából kitűnő Kálmány-életrajz olvasható, amelyről már szó esett e folyóiratban (Tiszatáj. 1952. I. sz. 47—49). Ez az életrajz az eddig feltárt anyagot számbaveszi, s így a további kutatás szilárd bázisa lesz. Talán nem felesleges felhívnom a figyelmet arra, hogy a M. N. Múzeum Széchényi-könyvtárában két kiadatlan Kálmány-levél van. Az első Gyulai Pálhoz íródott, s bejelenti a „Szeged népe" megindulását. A második: Zempléni Árpádnak szóló válasz, amelyben a „Hagyományok" és Ipolyi Arnold népmesegyüjteménye folytatásának tervéről ír.

Az első levél mutatja Kálmány tudományos lelkiismeretét, s azt, hogy a „Szeged népé"-t 4—5 kötetre tervezte. A mostoha viszonyok miatt kellett a nagyjelentőségű munkának három kötet után abbamaradnia. A második levél világot vet arra, hogy Kálmány tisztában volt a „Hagyományok"-nak és az Ipolyi-féle gyüjteményhez írt jegyzeteinek fontosságával.

Zempléni levelezőlapjának másolatát a szegedi Kálmány-hagyatékból Péter Lászlónak köszönöm.

Itt jegyzem még meg, hogy a M. Tud. Akadémia kéziratában találhatók Kálmány levelei Munkácsi Bernáthoz (13 levél és 1 lap), az 1889—1918. évkörből. Még 1949-ben kiadásra készítettem őket egy tervezett Kálmány-Emlékkönyv részére. A 6. levélben, amelyben a csanádpalotai plébánosságra való pályázatáról szól, közli jóakaróinak — a korra nagyon jellemző — tanácsát: „míg a kinevezés nincs meg, húzzam össze magam, ne forduljon elő a nevem sehol sem". A 8. levélben panaszkodik, hogy a szegedi lakásában, (Oltványi-u. 2.) nem tud kipakolni. Egy sereg mitológiai probléma és tudományos terv bontakozik ki leveleiből. Ugyancsak az akadémiai kézirattárban van két levele Budenz Józsefhez. Az első (1885. XII. 2.) a „Gönczöl" magyarázatát kísérli meg. Ezeket is szándékomban van közzétenni.

1.

Kálmány Lajos levele Gyulai Pálhoz

Kiválóan tisztelt Nagyságos Úr!

Szeged népköltésének a kinyomatására csak most kaptam segítséget s így hamarabb nem nyomhattam, de mint a lapokban olvasom, Nagyságtok is szándékozik népköltésgyüjteményt kiadni, az enyim május végére lesz kész; hogy egy és ugyanaz az adat kétszer ne forduljon elő népköltéstárunkban, ismerve Nagysádnak népköltésünk iránt való lángoló szeretetét, nem eszközölhetné-e ki, hogy a Kisfaludy-Társaság júliusban nyomassa a magáét. Ezt az alkalmatlankodást a népköltés ügyében teszem, mert „Szeged népe" pár év alatt 4—5 kötetre fog szaporodni, s így mint jelentékeny számú adatokat tartalmazó gyüjteményt ez által is becsesebbé óhajtanám tenni.

Kérelmem megújításával maradtam kiváló tisztelettel

Kálmány Lajos

T. Becse, 1881. I. 27.

II.

Zempléni Árpád és Kálmány Lajos levélváltása

I.

Főtisztelendő Uram!

Nagyértékű magyar mithológiai tanulmányait szeretném megszerezni könyvtáram számára, hogy mindig kéznél legyenek. Méltóztassék értesíteni, megkaphatnám-e azokat?

Tisztelettel kéri

Zempléni (Imrey) Árpád

1915. január 29-én Budapest, IV. Bástya-utcza 11. sz.

Ipolyi meséihez gratulálok.

2.

Szeged, 1915. I. 31.
Oltványi-u. 2.

Kiválóan tisztelt Uram!

Érdeklődő, becses soraira vonatkozólag van szerencsém értesíteni, hogy nálam magyar mithologiai tanulmány kettő kapható: a Világunk alakulásai stb. (kötve 2 korona) és a Gyermekijesztők stb. (fűzve 30 fillér); az Akadémiánál Boldogasszony stb. és A hold stb. értekezés. Ha igaz, nemsokára kiadom a kéziratban lévő, ide vágó gyüjteményemet; a Hagyományok-munkám valamelyik kötete lesz, melyben a magyar mithologiára vonatkozó, ne mondjam, becses jegyzetek lesznek; csakhogy ide elszántság kell; mert a papoknak nem fog tetszeni, ha pap hiedelmeket stb. ad ki. Ipolyi meséinek a következő kötete lesz szép meséket tartalmazó. Az I. kötetet ki kellett adni, s hogy minden árnyoldala mellett is kiadják, értékes jegyzetekkel kellett ellátnom. A mithologiával foglalkozó Ipolyi I. kötete nélkül nem boldogulhat, mert belőle láthatja: hovavaló? s milyen adatokat használt fel Ipolyi az ő magyar nemzeti műve megírásánál? Nemzeti, mert van benne elegendő, át nem alakult hagyomány is, melyet a velünk lakó népektől kaptunk.

Kiváló tisztelettel
Kálmány Lajos

*

Talán előkerül a Kálmány-hagyatékból Gyulai Pál válasza is az I. számú levélre.

Scheiber Sándor

***

Kálmány Lajos két kiadatlan levele — különösen az első — arról tanúskodik, hogy azt a nagyjelentőségű munkát, amelyet Kálmány elkezdett, nem tudott befejezni az állandó mellőztetés és gáncsoskodás miatt, amelyben az úri Magyarország részesítette a nép egyszerű fiát.

A második levél nyíltan kimondja, hogy mire értékelték az egyházi főméltóságok az ő kutató munkáját. Kálmány Lajos, aki szinte koldusszegényen, elhagyatva, nyomorúságban halt meg, tudta, hogy a munkához, amit életcélul választott — szavaival szólva — ... „elszántság kell" ... Reméljük, hogy a még ismeretlen, kiadatlan levelek sok hasznos dokumentummal gazdagítanak bennünket.

(Szerkesztőbizottság)

Két bemutató a Szegedi Nemzeti Szinházban

A szegedi Nemzeti Szinház két egymásután következő bemutatója új magyar darab volt. Az időrendben a korábbi, Barát Endre: **Fekete arany** című műve, a későbbi Ilyés Gyula hatalmas alkotása, a **Fáklyaláng**. Az egyik mű új életünkről beszél, a másik a szabadságharc koráról mond ma is értékes tanulságokat. Ez a két dráma egyúttal az idei szinházi évad drámai termése is. A szegedi Nemzeti Szinház szerencsés műsorválasztását bizonyítja, hogy az új magyar irodalom idei drámai termését Szeged dolgozóinak bemutatta.

Fekete arany

A mi új, megszépült életünk harcokban született és harcokban fejlődik tovább. Az ellenünk áskálódó és kártevő ellenség, és a gondolkodásunkban még élő kapitalista maradványok is fékjei, akadályozói építésünk lendületének. S ha tovább akarunk haladni nemcsak az ellenséget kell megsemmisítenünk, hanem le kell győzni magunkban a régit, amely visszafelé húz.

Életünk drámaiságát ez a harc adja. Révai elvtárs ezt tanítja erről: „A régi társadalom lehanyatlott, sirba temetjük és épül az új. És az új élet építése tele van konfliktusokkal, az élet tele van olyan emberekkel, akik küzdenek az újért és győznek az újért való küzdelem közben. Az új életanyagnak drámaisága nemcsak a kapitalizmus és a szocializmus összecsapásából adódik, hanem adódik a szocializmus építésből magából is. Ezen a talajon lett naggyá, példaképünkké a szovjet dráma." A szegedi Nemzeti Szinház új darabja, Barát Endre Fekete arany című munkája éppen erre épül: érzékelteti a kapitalizmus és az épülő szocializmus összecsapását, ábrázolja a régi és az új harcát, s bemutatja az embert, aki győz az újért vívott harcban.

A darab a harcokban megedződött ipari munkásság új életéről szól. Ilyen témájú darab már két éve nem szerepelt sem a fővárosi, sem a vidéki szinpadokon. Új darabjaink paraszt- vagy történelmi tárgyúak voltak. Barát Endre komoly érdeme, hogy vállalkozott ilyen tárgyú darab megírására.

A mű azzal indul, hogy Takács György fúrómester új, szovjet módszer, a gyorsfúrás bevezetésével kísérletezik. A vállalatvezető támogatja törekvéseit, a főmérnök azonban nem látja a gyorsfúrás óriási jelentőségét s a mutatkozó eredmények ellenére is kockázatosnak, veszedelmesnek tartja. A vállalathoz érkező fúrómester közreműködésével meg akarja akadályozni bevezetését. Takács György azonban nem adja fel a küzdelmet. A darab azt mutatja be, hogyan győz a fiatal fúrómester az ellenség és a maradiság leküzdésével az újért vívott harcban. A darab konfliktusa — az új és a régi összecsapása — valóságos, az életből merített. A darab meggyőzően tanítja, hogy az új termelési módszerek elterjesztése, meghonosítása nem megy magától, hanem szívós harc, a kommunisták és az élenjáró munkások harca közben születik csak meg.

A darab legfőbb érdeme, hogy Takács György alakjában ábrázolni tudta az újért harcoló embert, a munka hősét, akinek második otthona a hely ahol dolgozik, aki szenvedélyesen fordul munkájához, s fáradságot nem kímélve tanul, hogy komoly szaktudást szerezzen a problémák megoldásához. Takács György: új életünk hőse, az új módszerek bevezetéséért keményen harcoló kommunista. De még ezer szál kapcsolja a multhoz. Amikor a fegyelmi bizottság egyszerű munkássá minősíti, önérzetében becsületében érzi magát megbántottnak. Később ismeri csak fel ezt a tévedést s mint munkás is visszatér munkahelyére. Az írói ábrázolás művészi szépsége és hitelessége megmutatkozik abban is, hogy ezt a visszatérést nem sematikusan rajzolja meg: bátran mutat rá, hogy komoly küzdelem van mögötte, hogy szerepe van benne a felségével való összecsapásnak is. Az író sokrétűen ábrázolja Takács György küzdelmét, azt a harcot, ahogyan küzd az ellenség, a maradiság és régi önmaga ellen is.

Ha a legkiemelkedőbb sikerű ábrázolás is Takács György alakja, nem ő a darab egyedüli jól megrajzolt figurája. Társadalmunk sok jel-

legzetes alakja szerepel a műben. Ott van Takács Györggyel szemben a felesége, a kapitalista erkölcs képviselője, a romlott és bűnös asszony, aki városba vágyik, aki unatkozik a „ronda" falun s valamilyen nagystílű munkanélküli életet szeretne. Kitűnően ábrázolt a kulákasszony, Gallainé, is. Gallainé erélyes, ravasz és óvatos ellenség. Vigyáz, hol s mikor hullassa el mérgét, de megfontolt és veszedelmes pletykával céltudatosan gyalázza eredményeinket s arra törekszik, hogy viszályt teremtsen. Kitűnően ábrázolja az író Gallainé környezetét is és azt az irányító és vezető, zsarnoki szerepet, amelyet ő ott betölt. Általában jól megrajzolt típusok a Takács-brigád tagjai, munkásosztályunk jellegzetes képviselői is, akiket a fúrómester lendülete magával ragad. Jól ábrázolja az író a nehéz munkát is szívesen vállaló, a tanulni kívánó, a technikát egyre erősebben elsajátító újtípusú fiatal lány, Horváth Irén, alakját. Irén, a kubikusék lánya, a darab egyik legjobban megrajzolt munkásalakja. Kár azonban, hogy elsősorban egy oldalról, a munka oldaláról mutatja be az író. Szalai, a rossz, részeges munkás, züllésének útja is meggyőzően ábrázolt: szemléltetően igazolja, hogy az ivás, a fegyelmezetlenség, a könnyelműség az ellenség karmaiba vezet. Jól sikerült a fiatal Szegi Pál alakja, akiben már látjuk a jövendő mérnökét. Külön kiemelendő a cigány alakja: ilyen felfogásban a cigányokat magyar író még nem ábrázolta! Az alak író bemutatása eleven, darabbeli szerepe azonban teljesen sematikus. De kimelendő, hogy az író mert vállalkozni az úttörő ábrázolás nehézségeire. Jellegzetes alak Jákó, az öreg fúrómester.

Vannak azonban a darabnak kevésbbé sikerülten ábrázolt figurái is. Bartók, a vállalatvezető például támogatja Takács György törekvéseit, neki is az a célja, az a törekvése, hogy minél előbb felszínre kerüljön a drága olaj. Támogatása azonban nem eléggé következetes. Takács határozatlan és ingadozó. Ez a határozatlanság — amíg szakkérdésekben kell dönteni — kellően megmagyarázott és érthető. Bartók támogatása azonban a fegyelmi tárgyaláson is bizonytalan. Pedig ott bebizonyíthatná, hogy valóban Takács György, hogy valóban az új módszer mellett áll. Ott ezzel nem szakmai, hanem vezetési problémát kellene megoldani. A fegyelmi bizottság ugyanis összeül s dönt, határozatot hoz, pedig az ügy még nincs is kellően kivizsgálva. A fúrót még nem látták s az ügy egyébként is problématikus. Szalai letörte az elevátor fülét, s bár a vasdarab meglett, de azért az ügy mégis kissé rejtélyes. Bartóknak — ha jó vezető — itt lehetett volna megragadnia a dolgot; nem kellett volna megengednie, hogy a fegyelmi bizottság határozatot hozzon, amíg nem huzzák fel a csőveket és nem vizsgálják meg a fúrót. A fegyelmi bizottság döntése után Bartók maga mondja, hogy az ügy még nincs befejezve. Akkor miért döntött a fegyelmi bizottság? Igy Bartók szerepe — bármi legyen is a szerző elgondolása — az, hogy nem támogatja, vagy nem jól támogatja Takács György ügyét s az egész szerep azt sugározza, hogy Bartók nem eléggé jó vezető, hogy nem tudja, hogyan kell a rábízott problémákat megoldania s nem tudja, mit kell tennie az általa helyesnek tartott új módszer bevezetésének sikeréért. A fegyelmi bizottság működése egyébként sem szerencsés. A mi üzemeink, vállalataink fegyelmi bizottságai nem hoznak olyan egykönnyen határozatokat, döntéseket az alapos, részletes vizsgálat előtt. A fegyelmi bizottság döntése után probléma nem maradhat hátra, hiszen az a feladat, hogy megoldja azokat.

A kártevő ellenség, Kabók alakjában hiányosság, hogy az író nem mutatja be, milyen ellenséges elemekkel tart kapcsolatot, kik a barátai, kikre támaszkodik, egyszóval hogy nem mondja el, milyen a környezete.

Bár a darab konfliktusa és az a viszony, amely az embereket összefűzi, vagy eltávolítja egymástól jó, a darabban vannak nem eléggé hitelesen megformált emberi kapcsolatok is. Takács György és Anna veszekedésében érzékeltetnie kellett volna az írónak, hogy nem most kerültek egymással szembe először. Anna és Takács jelleméből ez a legtermészetesebben következik. Takács azonban az összeütközés alkalmával békítgeti Annát, magatartása olyan, mintha feleségének igazi arcát most ismerte volna meg elő-

szór, mintha most találkozott volna az igazi Annával. A kapcsolat helyes bemutatásának következtében meggyőzőbb lett volna Takács végleges eltávolodása feleségétől.

Annak ellenére, a hogy a darab eszmei mondanivalója szerves része a cselekménynek s a darab legfőbb tanítása a cselekményből természetesen folyik, vannak a műnek sematikus részei is. Ez mindenekelőtt a darab tematikai zsúfoltságában jelentkezik. Révai elvtárs mondja erről: hiba „darabjaink, filmjeink tematikai, eszmei zsúfoltsága, az, hogy az egyik probléma a másik tyúkszemére lép s egyiknek sincs s a problémát megtestesítő alakoknak sincs ennélfogva mozgási terük, művészi lehetőségük a légzésre... Az élet egy szektorának intenzív ábrázolása, többet ad, mint az egész élet, vagy az élet minél nagyobb darabjának extenziv ábrázolása." Barát Endre darabjában van ilyen tematikai torlódás. Egyszerű „szempontként" jelentkezik például a kétlaki dolgozók problémája, a cigánykérdés is, bár ezeknek a problémáknak az ábrázolása — eltekintve a darab egészében betöltött szerepüktől — lényegében helyesen megoldódott. De amennyire helyesen olvad a cselekménybe s annak valóban szerves részévé válik például a magzatelhajtás problémája, vagy a rossz, iszákos munkás züllésének rajza, annyira külsőséges, ráagatott szempontnak tűnnek ezek. Jellemző egyébként, hogy a kétlaki problémának technikai megoldása nem is sikerült. A fúrógép zajában, a lényegesebb eseményekre figyelve a probléma felvetésének és ábrázolásának több lényeges része sikkad el a néző előtt.

Döntő hibája a darabnak a párt szerepének helytelen ábrázolása. A párt csak egyszer lesz vezető a darabban: a szerencsétlen fegyelmi tárgyaláson. A pártszerevezet vezetőségének képviselője, Irén viszi ferde útra a már elindulásában sem kifogástalan fegyelmi tárgyalást. Ezért kerül szembe Takács György a párttal.

A darab megformálásában az író nem mindenütt, és nem is eléggé érvényesítette a drámai sűrítés törvényét. A műnek bizonyos szélesen ívelő, elbeszélő, epikai jellege van. Ez nemcsak a szempontok torlódó jelentkezésében, hanem a szerkezet felépítésében is megmutatkozik. A darab elindítása kitünő, fejlődik a cselekmény tovább is és izgalmas drámai mozzanatokon át halad a megoldás felé. A darab főproblémái azonban lényegében megoldódnak azzál, hogy a fúrón megtalálják a vasdarab nyomait. Ezzel lelepleződik az ellenség, győz az új módszer, Takács véglegesen eltávolodott feleségétől, Jákó beláthatja tévedéseit. Mégis ezt a részt még egy egész felvonás követi, méghozzá ismét csak a problémák torlódó, zsúfolt jelentkezésével. Legjellemzőbb ebből a szempontból az egyébként kitűnően ábrázolt alak, Jákó fejlődésének rajza. Jákó a negyedik felvonásban gyors egymásutánban kétszer is megváltozik. Egyszer meggyőződik arról, hogy az új módszer helyes dolog, jó dolog. De ezzel együtt azt is érzi, hogy nehezen megszerzett és hosszú évek során helyes tapasztalatokkal gazdagított szakszaktudása megsemmisült, s úgy véli, munkájára nincs tovább szükség. Jákó második alakulása: meggyőzik arról, hogy továbbra is fontos a munkája, fontos, hogy hatalmas szaktudásával segítse a fiatalokat.

A negyedik felvonásra azért is szükség van, hogy a problémák, amelyeket a szerző nem eléggé intenzíven ábrázolt a darab megelőző részeiben, azok most rendezőjének, megoldódjanak. Ilyen probléma például Irén és Takács kapcsolatának bemutatása is. Nemcsak az Irén szerepét játszó Kovács Mária játékának hibája, hogy ez a szerelem nem meggyőző, része van ebben az írói ábrázolásnak is. Ha az író előzőleg kissé többet mondana kettőjük kapcsolatáról, — nem durva és hamis ábrázolásról van itt szó, — akkor a darab végén egy mosoly, vagy egy pillantás is elég lenne ahhoz, hogy érezzük: a két nagyszerű ember véglegesen egymáshoz tartozik. A kapcsolat kissé változatos kidolgozása azonban valóban szükségessé teszi, hogy az egymásra találást részletesen mutassa be a szerző.

A problémák ilyen zsúfoltsága miatt válik az ellenség leleplezése másodrangú kérdéssé. Nincs ideje a szerzőnek ebben a tekintetben sem az elmélyült ábrázolásra. Tovább kell haladnia a többi probléma megoldása kedvéért. A negyedik felvonásban az egyik probléma valóban a másik tyúkszemére lép.

A szegedi Nemzeti Szinház előadásában mindenekelőtt a vállalkozás nagyszerűsége és merészsége dicsérendő. Az új magyar dráma nem születhet meg a szinház segítő támogatása nélkül. A szegedi Nemzeti Szinház elsősorban Bálint György rendezése nagy segítséget nyujtott az írónak a mű

megformálásához. Ez a munka elősegítette, hogy a darab mondanivalója — pártold az újat, támogasd a feltörekvőt, a haladót — töretlenül sugárzik a színpadról. A dramaturgiai munka azonban sokszor még több segítséget adhatott volna a szerzőnek, elsősorban a külsőséges szempontok lefaragásában. A rendezés kisebb hibája, hogy a technikai megoldások nem mindig sikerültek. Nem sikerült például Szanyi megsebesülésének jó kivitelezése.

A színház művészei mindent megtettek az előadás sikeréért. Jó munkájuk eredménye is a darab nagy sikere. Minden szereplő meggyőző és hatásos alakítással szolgálta a mű, az előadás eszmei tartalmának érvényesítését. Takács György alakját Inke László kitűnően mutatta be.

Ambrus Edit Annája a bemutató előadások után tulzó karikatúrává változott. Ahelyett, hogy Anna alakjának teljes bonyolultságát mutatta volna meg Ambrus Edit, megelégedett a leegyszerűsített ábrázolással. Lantos főmérnök szerepének előadását Váradi Árpád dícsérendően oldotta meg. Irén szerepében Kovács Mária darabos, rideg, feleslegesen ugrál, s álkemény magatartása nem teszi rokonszenvessé. Ő a párt képviselője, megnyilvánulásai mégis üres frázisok. Jákó alakja Barsi Béla alakításában — a szerepadta lehetőségeken kívül — színes, meggyőző és ötletes. A kétszeres átalakulással azonban erősen küzd. A fegyelmi bizottság ülésén tanúsított magatartása nem világos. Bartók szerepében Farkas József néhol erélyesebb, határozottabb lehetne. A Takács-brigád tagjai (Apor László, Gémesi Imre, Kovacs János) jók. Károlyi István Kabókot mutatja be. Szemléletesen érzékelteti az alak hitványságát. Azonban túlságosan szilárd, nyugodt, magabiztos és erős. Az ellenség nem ilyen. Államvédelmi szerveink dolgoznak olyan jól, hogy egy kis nyugtlanságot okozzanak a Kabók-féle hitvány, kártevő alakoknak.

Fáklyaláng

Illyés Gyula új drámája 1849 augusztus 10-ének éjszakáján, a szabadságharc történetének tragikus időszakában, a fegyverletétel előtt játszódik. A cári csapatok és Haynau katonái már az ország nagyrészét elfoglalták. A magyar haderő egyrésze Temesvárnál csatázik, a másik élén Görgey vonul Aradra, hogy az ott tanácskozó kormánytól a fővezérséget magának kikényszeritse és azután letegye a fegyvert az orosz hadak előtt. A minisztertanács ebben a helyzetben ül össze, hogy döntsön a fővezérlet ügyében. A végső döntést azonban Kossuthra ruházzák, aki mielőtt határozna, mégegyszer beszélni akar Görgeyvel, hogy annak a szivébe lásson, s meggyőzze: a nemzettől kapott kardot mindhalálig a nemzet életéért kell forgania. Ez a Kossuth és Görgey közötti találkozó a dráma magva.

A „Fáklyaláng" nem az első drámai megfogalmazása ennek a találkozásnak A „Tűz-Víz"-ben dolgozta fel Illyés először ezt a gondolatot. A „Fáklyaláng" azonban lényegesen több, mint a „Tűz-Víz" átírása. Illyés új drámája tömörebb, sokatmondóbb, eszmei tartalmában magasztosabb az előbbinél. Kevésbbé lényeges változtatás, hogy például a „Tűz-Víz"-ben Görgey is résztvesz a minisztertanács ülésén, a „Fáklyaláng"-ban nem. Az azonban már fontosabb, hogy amabból hiányzik az ezt előremutató, a szabadságharcot a jövő, a nép szempontjából értékelő mondanivaló: a „Fáklyaláng" költői szépségű utójátéka.

Illyés drámájában sok az elképzelt elem. Az író módszere azonban jellemző a történetírói alaposság. Kossuth és Görgey valóban találkoztak ezen az éjtszakán; a vita alapkérdései is azonosak. Görgey például azt mondja a darabban magáról, hogy soha nem ismerte a félelmet: ezek Görgey szavai. Jóval a szabadságharc bukása után mondta el őket egy interjuban. Az utójátékban Józsa — aki egyébként élő alak volt — egy Orosházán történt epizódot is elmond; ezt is történetírók jegyezték fel.

A második felvonás egyetlen hatalmas párbeszéd: Kossuth és Görgey drámai összecsapása. Ebben mutatja meg Illyés a két férfi ellentétének megrajzolásán túl azt is, hogy mire a felvonás végetér: Kossuth felmagasodik, Görgey lealjasul. Már a párbeszéd elején megmutatja Illyés, hogy Görgey képtelen a maga ügyén felül meglátni a hazát. A fővezérséget magának követelő önző, karrierista Görgey csak azt tudja mondani a magyar nép vérében gázoló császári tábornokok ellen, hogy „katonai rangunk elismerésére sem érdemesítettek bennünket nagy gőgjükben, nagy érdemkereszt-

jeik birtokában", s azt akarja megmutatni nekik egy esetleges összecsapásban: „... ki érti a mesterségét." Kossuth és Görgey: tűz és víz. Ami Görgeynek érdemül tűnik, az Kossuthnak szégyenül, ami Görgey szerint „enyhítő körülmény", Kossuth szerint súlyosbító. Görgey szerint dicsőség, hogy: „felírhatja a történelem, a gyalogság feszes sorban állt, az ágyú egymás mellett ütegenkint, fegyver gúlákban, a huszár a lónál reglama szerint... Kard és szurony fényesen, akkor is, amikor letettük..." A párbeszéd végén így leplezi le önmagát: „Nagy téboly volt felkavarnod a rendet! A császárt, a cárt felingerelned! A császárság örök! A cár trónja örök! Mint Isten, aki megalkotta!"

Nagy érdeme Illyés Gyula új drámájának az is, hogy megfogalmazta benne Görgey árulásának szükségszerűségét. Amikor Görgey magának követeli a fővezérséget, Kossuth ezt monja: „... a magyar hadsereg, forradalmi hadsereg, diadalra csak forradalmár hadvezér vezetheti a forradalom módszereivel." Görgey árulásának szükségszerűsége abból következik, hogy ez a néptől idegen, a forradalmi hadviselési módszereket elítélő önző, karrierista került a forradalmi hadsereg élére.

A drámai második felvonást idilli utójáték követi. Ez a rész arról tesz bizonyságot, hogy Kossuth emléke és tanítása elevenen él a magyar nép, a „kisemmizett milliók" szivében, hogy ügye nem ér véget mindaddig, amíg Magyarország a szabadság hazája nem lesz. Ebben a részben emelkedik igazán központi alakká Józsa, a kubikos, a nép hangjának megszólaltatója. Ő hozza el Kossuthoz a nép, a kubikosok, a kőtörők, a mesterek, az inzsellérek mindent kifejező kézfogását.

A nagy értékekben gazdag darab korlátai elsősorban Kossuth és Józsa ábrázolásának hibáiból fakadnak. Kossuth kritikátlan dicsőítése magasan a kormány tagjai fölé helyezése, — Józsa ábrázolásának következetlensége: ezek azok a hibák, amelyek csökkentik a mű hatásosságát. A kormány tehetetlenségének bemutatása növeli Kossuth nagyságát, de hozzájárul ahhoz, hogy Kossuth hibáinak, általában a szabadságharc vezetése hibáinak jelentőségét a mű leszűkítse. A vezetés hibátlanságának bemutatása azzal jár, hogy a szabadságharc elvesztésének egyik igen fontos okát nem a vezetésben, hanem a nép erőinek gyengeségében, vagy az ellenség nagy erejében keressük. Kossuth kritikátlan ábrázolása Józsa alakjára is árnyékot vet. Józsa merészen bírál a kormány előtt, ugyanakkor azonban nem látja meg Kossuthban a kormány, általában a vezetés hibáit nem veszi észre a végső fokon és lényegében azonos korlátokat. Ez az ellentmondás következménye Kossuth kritikátlan ábrázolásának.

A szegedi Nemzeti Színház művészeinek a dráma bemutatásával hatalmas feladatot kellett megoldaniok. Az eredmény méltó a nagy drámához. Komor István rendezése és színészek játéka hatásosan és meggyőzően közvetítette a mű mondanivalóit.

Inke László Kossuth szerepében kiemelkedő sikerrel játszott.

Miklós György az önző, rideg, karrierista katona, Görgey szerepében alkotott figyelemreméltót. Szavainak, mozgásának keménysége ellenszenvessé, mondatainak tartalma gyűlöletessé teszi Görgeyt. Különösen nehéz feladat volt annak a jelenetnek a megoldása, amelyben felkínálja Kossuthnak a szökést; Miklósy játékában ez a jelenet is sikeresen valósul meg.

Barsy Bélának, Józsa Mihály szerepében különleges nehéz feladatot kellett megoldania. Egészében jól is valósította meg feladatát; előadásának kisebb hibáit megszüntetve kifogástalanná teheti alakítását. Mindenekelőtt a parasztábrázolás modorosságának csökevényeitől kell játékának megszabadulnia. Amikor például a mérgezettnek vélt vizet kóstolgatja, vagy amikor az utójátékban a pénzt körülményesen veszi elő ingéből, akkor mutatkoznak meg játékának ezek a hibái. Ebből a modorosságból fakad az is, hogy nem mindig találja meg a helyzethez illő legmegfelelőbb hangot.

Az utójátékban például kioktatóóan mondja Ihásznak, hogy nem kell aggódnia, ért ő a szavak alkalmazásához. Nehéz elhinni, hogy Józsa, aki a találkozás minden pillanatában megtalálja a helyes hangot, magyarázat helyett itt oktató hangon beszélne.

Az előadás díszleteit Sándor Sándor tervezte. Az aradi vár komorsága után, az utójáték népmesei hangulatú díszlete sikeresen szolgálta az előadás eszmei mondanivalóját.

Ökrös László

A szovjet költészet antológiája

„A mi líránknak nem a magánlélek magánkeserveit, hanem a nép nagy közös érzelmeit kell kifejeznie" — mondotta lírai költészetünk feladatairól beszélve Révai elvtárs, az októberi irodalmi vita során. Hangsúlyozta azt, amit nagy forradalmár költőink állásfoglalása és költői gyakorlata már lényegében megoldott. S ezt tanúsítja az a gyönyörű verseskötet is, amely a legkiválóbb magyar műfordító-gárda tolmácsolásában 105 szovjet költőtől több mint 350 verset mutat be, legjavát a szovjet költészet bő termésének.

Egy ilyen hatalmas, átfogó kötetet lapozgatva győződik meg igazán az olvasó arról, mennyire gazdag, ezerszínű költészet a szovjet költészet! A szovjet költők népük igazi, nagy érzéseit és nagy hőseit vagy hőstetteit megénekelve az egész szovjet korszak lírai történetét mondják el verseikben. A Viharmadár dala, Gorkij halhatatlan költeménye a nyitánya ennek az óriási, meg-megújuló s egyre erősebben zengő kórusnak. A Viharmadár megjósolta forradalom után kibontakozó szovjet líra és epika mindig úgy emlékszik vissza az októberi győzelemre, mint az új világtörténelmi korszak harcos kezdetére, amely erőt, lelkesedést ad a további harchoz, a jövőbe való szakadatlan előretöréshez:

Ünneplem azt a régi napot,
a szovjethatalmat, a drágát,
a sósízű, balti szelet,
s a kort, melynek hajnali lángját,
az az Október gyujtotta meg. (Csipacsov: Ünneplem)

Október után az építés következett, a szovjet haza, a szovjet ember kialakulása. Az építés és az építés harcaiban kialakuló szovjet ember arculatának ábrázolása: szintén kifogyhatatlan gazdagságú forrása a szovjet költészet témáinak. A költők a nép harcaiból merítették lelkesedésüket s megszázszorozva sugározzák vissza ezt a lelkesedést, az új világ megformálásának páthoszát, a nép millióiba. *„Élet elvtárs, sürget a munka, lépjünk szaporán hát, — hogy az Ötéves Terv végét elérjük illően"* — írja Majakovszkij.

Gyárakról írnak verset a szovjet költők, „a munka házá"-ról, útépítésről, virágzó len- és gyapotföldekről, a nagy szovjet természetátalakító tervekről. Elevenen élő képekben látjuk, hogy:

Ulan Batortól Bokharáig
s Moszkváig egy akarat,
nyomában szerte virágzik
a kertté vált sivatag.
(Guljam: A turkesztán-szibériai vasútvonalon.)

Ezek a hangok már a kommunizmust építő szovjet nép hangjai. De míg ehhez a Sztálin megjósolta ünnephez eljutott a szovjet nép, szét kellett zúznia a germán fasizmust. Ennek a harcnak a szovjet költők is egyszerű, hős katonái voltak, az ő verseik „bátor hadserege" is részese a győzelemnek. Az életüket a hazáért áldozó szovjet katonák, partizánok, ifjak és öregek és nők lesznek a költemények hősei. Zója, *„a szép és sudárlábú moszkvai diáklány"*, az Ifjú Gárda, a *„bjeloruszi gyerekek"*, Liza Csajkina, Dubjaga partizán, Vaszilij Tyorkin, a nagy csaták mindig vidám gárdistája, és a *„három kommunista hős"*, Tyihonov megrendítően nagylelkű katonái:

S örök dicsőség övezi, ki meghalt a honért,
Geraszimenko, Kraszilov, Cseremnov pionért.

S szól ez a líra a nagy vezetőkről, Leninről, Sztálinról: szinte állandó lírai érzelemmé oldódva benne élnek ők valamennyi szovjet költő szivében.

Lenin — az új korszak kezdete, a világító fáklya: *„Szabadság útján lépdelünk, — Lenin világított nekünk“* (Sztálszkij), *„De jött Lenin, s világos lett a földön, — úgy jött Lenin, akár a nap, ha följön.“* (Dzsambul). Sztálin, az élő vezér, a biztos győzelem záloga:

Egész világ tekint feléd,
Téged követ minden derék,
Te tudod mire vágy a nép,
Téged dalolnak, Sztálin! (Sztálszkij)

S ezekhez a nagy témákhoz igazodnak a szerelem, a családi érzések, a barátságról szóló költemények, átitatva a közösséghez fonódó nagy érzelmek páthoszával és igazságával.

„Harcos művészet, amely a nép legjobb eszméiért vívja harcát — így képzelték el az irodalmat és a művészetet az orosz irodalom nagy mesterei“ — emlékeztette a szovjet írók kongresszusán Zsdánov a szovjet írókat az orosz forradalmi hagyományokra. S Lenint idézte: „Az irodalomnak pártirodalomnak kell lennie.“ A szovjet költészet ezt a feladatot tökéletesen végre is hajtotta: a szovjet költők legjobbjai a párt költői, a párt eszméinek propagandistái és agitátorai lettek. Dzsambulnak „A kazahsztáni bolsevikokhoz“ írt versének csodálatos kezdő hangjai mutatják talán legjobban azt az érzelmi hőfokot, amelyen a szovjet költők a Bolsevik Párt ügyét dalolták:

Ha reszketeg, vén kezeimmel
néha zengő dombrámhoz nyúlok,
úgy szólanak, akár az ember,
a szélben sodrott szálú kúrok.

A szovjet ember értelme, szive zeng ezekben a költeményekben. Micsoda gyűlölet fűti a költőt, amikor *„kulákok, szektánsok, részegesek, talpnyalók és munkahalogatók“* ellen agitál, szinte látjuk ökölbeszorított kezet és haragtól villámló szemét. Gúny, keserűség és izzó düh járja át a Leningrádot védő Tyihonov szivét a városra törő „dühödt ellen“-nel szemben. S napjainkban fokozott erővel — a polgárháború és a második világháború okozta szenvedések, bánatok, veszteségek emlékétől forrósított hangon — leplezik le a szovjet költők az új világháború, az atombomba, a napalm és a baktérium-fegyver apostolait: *„züllött írástudókat“*, a békéről szavaló *„farizeusokat“*, tőkéseket, generálisokat, az egész *„száz nyelven csaholó ronda falkát.“* S tettre szólítják ellenük az egész világ békeszerető, dolgozó népét. A magyar költészet lírai vitáján igen szerencsétlen, megtévesztő nézetek alakultak ki a lírai szenvedélyesség, az őszinteség költészetbeli szerepét illetőleg. Nos, a szovjet költőktől ki tagadná meg a szenvedélyességet, ha a nép ellenségeinek gyűlöletéről van szó? S az őszinteségük is leplezetlen, félreérthetetlen, amikor szemükbe vágják a háborús gyujtogatóknak: *„Le az álarccal, gyilkosok!“* Ezt tanulják el tőlük a magyar költők!

Ugyanebből a forrásból, a nép érzelemvilágának kimeríthetetlen tengeréből fakad — a költői átélésnek, szenvedélyességnek, őszinteségnek hasonló intenzitásával — a szovjet nép, a szovjet haza végtelen szeretete. Puskin, Lermontov, Nyekraszov, Tarasz Sevcsenko, Rusztaveli, a klasszikusok hazaszeretete talál új, magasabbrendű kifejezést a szovjet költészetben. A régi nagyok igazán szerették a hazát — de a szocialista hazát, a kommunizmust építő és védelmező népet ezerszer jobban lehet és kell szeretni, tanítják a szovjet költők.

Nagy, dicső hon népemnek hazája,
benne erdő, hegy, folyó, berek.
A világon nincs seholse párja,
mert lakói boldog emberek.

(Lebegyev-Kumacs: Dal a hazáról).

Keserűség, gúny, megvetés, harag, gyűlölet — az érzelmek minden megnyilvánulási lehetősége kifejezője volt a szovjet költő pártosságának, annak, hogy tollával harcolni kíván minden ellen, ami rossz, ami ellensége az emberi haladásnak, a szabadságnak, minden ellen, ami éppen gyűlöletes a

szovjet embernek, a haladó emberiségnek. A hazaszeretet érzelmeit kifejező hangoknak skálája még szélesebb a szovjet lírikusok lantján. Mennyi báj, kedvesség van — jeleként annak, hogy a költő számára milyen kedvesek egyszerű hősei — Isszakovszkij „Kéz a kézben" című kis néprománcában:

Adjatok harmónikát,
Szóljon szenvedésről...
Hazakísérte a tányt
Legénykе a rétről.

Milyen gyöngéd tud lenni Tyihonov, ha egy szovjet élmunkásnő, „A teaszedőnő kezéről ír: *„Kis karcsú kéz volt s mondhatatlanul — táncolt, suhant a szárakon s a lombban."* Megint más szovjet költő szavaiból az elvtársa iránti bizalom csendül ki, de van nem egy művészi kifejezése a szovjet embereket összefonó barátságnak, bajtársiasságnak, a hűségnek. S mennyi, de mennyi árnyalata a büszkeségnek, a szovjet ember nagyszerűsége fölötti csodálatnak. De szólhat e költő másképpen, mint a komor büszkeségnek a hangján, az életüket a hazáért gondolkodás nélkül áldozó hősökről:

Eddig sem firtatták sokat, mi könnyű s egyszerű,
mit megkívánt a háború, azt tették emberül.
(Tyihonov: A három kommunista balladája)

S nem jogos-e Dzsambul büszkesége, hogy népének olyan vezére van, mint Sztálin:

...zengjétek a munkát, harcot, diadalt,
s kit szivükbe zártak embermilliók,
Sztálint, a gondos apát, a bölcset, a jót.

A szovjet ember mélységes szeretete — ez az egyik jellemzője a szovjet költők hazaszeretetének. S ezzel szorosan egybefonódik a szovjet haza tájainak, Moszkvának, a szülőföldnek a szeretete. Példája ez a kötet annak, hogy a szocialista költészetben igenis van helye a táj, a természet költészetének, de nem öncélúan, hanem úgy, hogy rajta keresztül is a küzdő, harcoló ember, a társadalom, a haza mutatkozzék meg. Szinte az egész szovjet hazával megismerkedünk e versek olvasása közben; látjuk a „szépséges Ukrajna" mezőit, az Ural kohói fényét, a donyeci bányák sorát, az ég felé törő szabad Ararátot, a tundrák vizében fürdő ifjú napot — egy szabad, boldog ország képeit. Hogy még jobban kihangsúlyozzuk azt, hogy a szovjet költők a tájat is mennyire az emberrel, a társadalommal való konkrét történelmi összefüggésében szemlélik, arra hadd idézzünk két jellemző példát, mégpedig ugyanattól a költőtől mind a kettőt, hogy annál világosabb legyen, miről van itt szó. Tyihonov a „Kirov velünk van" c. költemény egyik részében a béke éveinek Leningrádjára emlékszik vissza:

De a Városok Városát
bosevik lélekkel szerette,
Leningrádhoz vonta a vágy,
e munkás boly zsongott felette.

Egy másik háborús versében pedig így ír:

...s nevet a németen Lenin halálszép városa.

Figyeljük meg: mindkét vers büszkének, hatalmasnak, legyőzhetetlennek mutatja Leningrádot, de nem valami időntúli összefüggésben. Mindkét idézetben a hangsúlyos szó éppen az adott korszak főfeladatának lényegét fejezi ki. A békebeli Leningrádot idéző részben a *„munkás"* szón van a hangsúly, a harcoló Leningrád *„halálszép"*, azaz nagyszerű a maga hazájáért való hősies, rettenthetetlen kiállásában.

A nép és a szülőföld szeretete, ha lényegesen más tartalmakkal is, de eleme volt már a cári Oroszország haladó nagyjai hazaszeretetének is. De ennek a hazaszeretetnek alapvető föltétele volt, hogy ugyanakkor mélységesen gyűlölték és megvetették azt a politikai hatalmat, amely a népet el-

nyomta, kizsarolta. A szovjet költők hazaszeretetének viszont lényeges eleme az, hogy szeretik azt az államhatalmat, a szovjethatalmat, amely a népet felszabadította a kizsákmányolás alól és vezeti a kommunizmus felé vezető úton. Majakovszkij adott klasszikus megfogalmazást ennek az eszmének: *„Olvassátok, irigyeljetek; én a Szovjetunió polgára vagyok!"* Ugyanebből a forrásból táplálkozik a Párt szeretete:

Győzelmekben edzett,
Lelkünkből lelkedzett,
Bolsevikok Pártja, dicsőség neked!

Ebben az összefüggésben kell utalnunk arra, hogy a haza szeretete összefügg a szovjet költőknél a szovjet kultúra szeretetével és minden egyes szovjet nép saját nemzeti kultúrájának és nyelvének szeretetével. Ennek az a bizonyítéka, hogy a régi, nem egy népnél már elfeledett, pusztulásnak indult nemzeti kultúrák felelevenedtek s alapjaivá váltak a szocialista kultúrának. Ez a magyarázata annak, hogy az antológia harminckét különféle nemzet költészetét bemutató költők mindegyike, azonfelül, hogy rányomja verseire saját egyéniségének bélyegét, egyszersmind mindig megmutat valamit, ami nemzetének kultúrájára, jellemére, művészi sajátosságaira jellemző: azaz, *nemzeti formában* fejezik ki a közös, valamennyi szovjet népet érdeklő szocialista mondanivalót. Egy néhány példán keresztül szeretném bemutatni, hogyan jelentkeznek egyik vagy másik nép művészetének nemzeti sajátosságai a kötetben bemutatott, ebből a szempontból természetesen legjellemzőbb költőknél.

Kalinyin Majakovszkijt jellemezve rámutat arra, hogy „Majakovszkij a szovjet nép szolgálatának nagyszerű példáját adta... Arra törekedett, hogy művei ne csak tartalmukban, hanem formájukban is eggyé legyenek a forradalmi néppel." Büszkén vallotta magát „agitátor-költő"-nek, költeményeinek nem csak tartalmát, hanem művészi formáját is a politikai tömegagitáció feladataihoz, a forradalomban résztvevő orosz nép igényeihez szabta. Így jött létre az a sajátosan új majakovszkiji költői forma, amelynek hatása (természetesen nem függetlenül az eszmei mondanivalótól, hanem annak közvetítésével) rányomta bélyegét az egész későbbi orosz költészet és más szovjet népek költészetének is nem egy jelentékeny képviselőjére. De szinte valamennyi orosz költő hoz valami újat, valami egyénit, nem csupán mondanivalóban, hanem a művészi kifejezésben is, amely egyszersmind az egész népé is tud lenni. Tyihonov klasszikus tömörségű, romantikus képei, Isszakovszkij remek, az orosz (de a szovjet orosz!) ember lelkialkatát, változatos, gazdag gondolat- és érzésvilágát kifejező, a népdalok hagyományaiból is táplálkozó dalköltészete. Tvardovszkij „Vaszilij Tyorkinjának" eleven életből szakadt realizmusa s még az itt fel nem sorolható példák egész sora bizonyítja ezt.

De ahogyan az egész szovjet költészeten belül az orosz költészet nemzeti jellege kidomborodik, ugyanúgy új, sajátos, a maga nemzeti mivoltában önálló jelleget, más színt jelent a többi szovjet nép költészete is. A sok évszázados nemzeti kultúrával bíró grúz nép kiváló költői, Csikovani, Tabidze, Leonidze, s az ősi, ezeréves örmény költészet mai képviselői, Iszaakjan, Zarjan, Grasi ugyanolyan értékekkel járulnak hozzá a közös szovjet költészet kincseinek gyarapításához, mint a maguk nemzeti jellegét főként a saját népük népdalköltészetéből merítő bjelorusz Janka Kupala, aki bár nagy műveltségű költő volt, mégis elsősorban a nép egyszerű fiaitól, népi mesemondóktól és dalosoktól tanult, a mindig újító, a világirodalmit és népköltészetit egyaránt felhasználó ukrán Ticsina. S van-e a világon olyan költészet, amelyik a huszadik század második negyedében olyan igazi népénekesekkel dicsekedhetne, mint a lezgin Szulejmán Sztálszkij vagy a kazah „akin", Dzsambul? Gorkijt, aki olyannyira fogékony volt minden új és szép iránt, mélyen megrázta a szovjet írók kongresszusán való találkozás a népköltészet ilyen élő megszemélyesítőivel: „Megrázó benyomást tett rám és tudom, nemcsak rám — Szulejman Sztálszkij, az asug. Láttam, amikor ez az írástudatlan, de bölcs öreg az elnökségben ülve suttogott magában, verset költött..." A jakut Tyerjoskin a régi jakut népmesék hangján ír mesét a jakut nép hőséről, „Vaskarú Iván"-ról. S olvassuk csak, jurák népi legenda mondja ezeket a szavakat:

Mindnyájan el fogunk menni,
hogyha Sztálin azt izeni.
Csak szóljon a kolhozoknak,
a kóborló nomádoknak:
„Fegyvereddel indulj hadba,

mintha mennél vadászatra,
úgy célozz az ellenségre,
mintha medvét ölnél véle."
Pusztuljon a gonosz fattya,
ki békés munkánk zavarja. (Visszatért a nap)

A nemzeti formákban szóló szovjet szocialista költészet hazafiságától elválaszthatatlan mély, az egész világ elnyomott és szabad, a haladásért és a nemzeti fügegtlenségüket, szabadságukat védő vagy azért küzdő népeit átfogó internacionalizmusa. Megihleti a szovjet költőket a spanyol szabadságharc. Szvetlov egy névtelen orosz katonáról ír balladát, aki résztvett ebben a hősi küzdelemben, s meghal a Nagy Honvédő Háborúban, spanyol dalt énekelve:

Granáda, Granáda,
te drága vidék. (Szvetlov: Granada)

Vagy olvassuk el csak e címeket, önmagukban is szemléletesen mutatják, a szovjet költők figyelme kiterjed az egész világra: Szurkov: Az amerikai katonához, Dolmatovszkij: A „Sztálingrád" metro-állomás Párisban, Gribacsov: Maranbon — a felszabadulás hegye, Szoszjura: Li, Turszun-Zade: Indiai ballada, Rilszkij: A világ népeihez, stb. Hány vers van csupán ebben a kötetben is, amely rólunk, a magyar népről szól. Verset írtak a szovjet költők Zalka Mátéról (Szimonov: A tábornok, Scsipacsov: Fiúk), Rákosi Mátyásról, (Bezimenszkij, Sztálszkij), szeretik, magukénak vallják Petőfi Sándort (Pervomajszkij). S nemcsak rólunk, hozzánk is szól valamennyi versük:

Ez Rajk László. Jegyezzétek meg arcát
s csontos kezét, mely kést emelt reátok.
Üssétek ki a gyilkos kést kezéből!
(Venclova: Tárgyalás Budapesten)

Fegyver lesz ez a kötet dolgozó népünk s nem utolsó sorban íróink kezében a szocializmus felépítéséért és a békéért vívott harcban. Az Uj Magyar Könyvkiadó, a versek fordítói, a verseket kiválogató Szergej Janov és Hidas Antal, valamint a szerkesztő, Kardos László, nagy szolgálatot tettek kialakuló szocialista kultúránknak ez antológia megjelentetésével. Az antológia ízléses kiállítása (díszítéseit Végh Gusztáv készítette) külsőségekben is méltón illusztrálja, mennyire megbecsüli, szereti, magáénak vallja népünk a szovjet költészetet.

DIÓSZEGI ANDRÁS

József Attilla életműve

József Attila összes művei, I—II. kötet, Akadémiai Kiadó, 1952. Sajtó alá rendezte Waldapfel József és Szabolcsi Miklós.

IRODALMUNK TÖRTÉNETÉBEN először fordul elő, hogy egy költő halála után már másfél évtizeddel megjelenik élete munkásságának csaknem teljes összefoglalása, összes verseinek kritikai kiadása. Múltszázadi két nagy klasszikusunk, Petőfi és Arany csak most, haláluk után majdnem évszázaddal „érik meg", hogy irodalomtudósaink gondos kutatással egybeállítják verseik szövegkritikai változatait, s századunk másik legnagyobb költőjének, Adynak életműve még várja a kritikai földolgozást. Bizonyára hamarosan sor kerül erre is, és elkészül a szegedi egyetem irodalomtörténeti intézetének munkájával Juhász Gyula műveinek kritikai kiadása is, s az ő

oevre-jeik éppoly tanulságos gazdagságban tárulnak majd elénk, mint most József Attiláé.

JÓZSEF ATTILA nemcsak a magyar proletárirodalom legnagyobb értéke, nemcsak nemzeti klasszikusaink egyik legnagyobbika, de a világirodalom nagy költője is, akihez fogható — mint Horváth Márton elvtárs hangoztatta[1] — Majakovszkij kivételével nem született a huszadik században. Költészete — hibáival, megtorpanásaival együtt — hű tükre a magyar munkásosztály Horthy-korszakbeli sorsának, nyomorának, s egyben művészi megörökítése tőkeellenes és antifasiszta harcának is. Vörösmarty reformkori gondolati költészete a marxista elmélet magasabb szintjén született újjá társadalmi-bölcseleti lírájában; Petőfi harcos hazafisága nála lelt meg a proletár-hazaszeretet új tartalmával. Szerelmi költészete, családi lírája először tükrözi vissza híven irodalmunkban a munkásosztály életszemléletét, érzésvilágát, meleg emberi kapcsolatait. Az ő költészete áll talán legközelebb hozzánk „mai magyarokhoz": tanulságai a friss sebekre emlékeztetnek; intései a ma is ugrásra kész ellenségre figyelmeztetnek; a jövőt maga elé idéző sorai a mi sorsunkban válnak eleven életté. Nem lehet véletlen, hogy annyi sora vált napjaink szólásává, közmondásává: mondanivalója egész népünkhöz szól.

KÖLTEMÉNYEI KRITIKAI KIADÁSÁNAK nem közvetlen célja, hogy a széles néptömegekhez jusson; ez majd a nyomában készülő népszerű „összeseknek" és „válogatottaknak" hivatása lesz. Mégis kultúrforradalmunk nagy eseménye ez a gazdag két kötet, amely minden eddiginél teljesebben és hívebben, torzításoktól és a költőtől idegen különféle „szempontokból" mentesen adja kezünkbe a munkásosztály és a nemzet nagy költőjének életművét, költői munkásságának egész kincsestárát. A kritikai kiadásnak legnagyobb érdeme a teljesség: nemcsak az eddig szétszórtan megjelent, de kötetbe mindeddig nem gyűjtött verseket tartalmazza a költői fejlődést is tükröző kronológikus rendben, de sok ismeretlen verskézirat tanulságai alapján eleddig közzé nem tett versekkel vagy változatokkal is gazdagítja a költő életművét. Az eddigi legteljesebb kiadásból, az 1950-ben megjelent Kardos László szerkesztette gyűjteményből is hiányzó, de most fölvett 86 vers között jónehány olyan értékes alkotást is megmentettek a kritikai kiadás munkatársai, amelyek a költő művészetének és világnézetének fejlődésében jelentős szerepet töltöttek be. Ezek legjelentősebbjeit (**Ad sidera, Elköszöntő szelíd szavak, Nagy városokról beszélt a messzi vándor stb.**) a kötetek szerkesztői maguk is kiemelik és joggal remekműnek tartják. Bizonyos, hogy a kötet révén irodalmi köztudatunkba kerülő „új" József Attila-versek jelentősen gazdagítják a költő eszmei-művészi útjáról való ismereteinket. Nem kevésbbé jelentős a kritikai kiadásnak a különféle szövegváltozatokat egybevető, s az irodalomtudomány szempontjai szerint kodifikáló szerepe is, amelynek során az eddigi kiadásokban meglévő, egyikből a másikba vándorló sajtóhibákat, a cenzúra miatt vagy a burzsoá környezet hatására megváltoztatott szavakat, sorokat állít helyre a költő eredeti mondanivalójának szellemében, legtöbbször kéziratának, sajátkezű javításának megfelelően. A versek időrendi közlése, az egyes versek kronológiába illesztése szintén érdeme a kritikai kiadásnak. Az időrend fonalára fűzött költői oevre teszi végre lehetővé, hogy megrajzolhassuk költői fejlődésének mind elméleti, ideológiai útját, mind művészi, mesterségbeli tökéletesebbé válását, sőt hasznosan egészíti ki életrajzát is. A köteteknek mintegy felét kitévő filológiai jegyzetanyag a szövegváltozatok egybeállításával, a költő eddig megjelent versesköteteinek ismertetésével a kritikai kiadást minden további kutatásnak alapvető kézikönyvévé teszi, amely összefoglalása a József Attila költészetével foglalkozó filológiai és esztétikai kutatómunka eddigi eredményeinek, s egyben kiindulópontja minden további vizsgálódásnak. Ha kerül is elő néhány újabb változat, egy-két ismeretlen vers, a költő életművéről alkotott képünk egyetemességéhez képest már nem jelenthetnek lényeges változást. Most az anyag földolgozása, értékelése, közkincsé tétele, aprópénzre váltása a föladat — irodalomtörténészeink, tanáraink és íróink számára egyaránt. Ebben a munkában jelent nélkülözhetetlen segédeszközt a kritikai kiadás két kötetének gazdag anyaga.

AZ ÚTTÖRÉS teszi érthetővé a kritikai kiadás hibáit, hiányosságait, tévedéseit, amelyekre egy következő, újabb kiadás érdekében rá kell mutatnunk. A sok sajtóhiba például, ami kritikai kiadásnál megengedhetetlen, nemcsak a jegyzeteket teszi néhol pontatlanná, de zavaró a versek „hiteles", „betűhív" szövegeinél is. (Pl. a **Drága**

barátaim c. egyik utolsó verstöredékében **gondoltok** helyett **gondoltak** szerepel stb.). A kötetek ortográfiai elve, a jelenlegi akadémiai helyesírás alkalmazása sem érvényesül következetesen, s nemcsak ott nem, ahol ritmikai s egyéb sajátos okok teszik érthetővé. (Ma pl. **utcát, Párizst** írunk, a **vöröshagymát, kurtakocsmát** helyesebb egybeírni stb.) Ez megokolttá teszi a kérdést: nem lett volna-e helyesebb a kritikai kiadásnak a költő mindenkori helyesírásához ragaszkodnia s a népszerű kiadásokra hagyni a maira való átírást? A technikai hibák mellett a jegyzetanyag tartalmaz néhány tárgyi pontatlanságot, tévedést is, s vannak hiányosságai, melyek alaposabb körültekintéssel bizonyára pótólhatók lettek volna. A nyomás közben előkerült, s a kötetekből részben ki is szorult kéziratok „pótlása" például azt is mutatja, hogy a kutatás máig sem teljesen befejezett, s még mindig számíthatunk egy-egy új adalékra, de azt a kételyt is fölveti, vajjon gondosabb utánjárással nem lehetett volna-e ezeket idejében megszerezni s ezzel is teljesebbet, gazdagabbat nyújtani. S ha kéziratok újabb előkerülése „óhatatlan" is, kétségkívül a tervszerű, gondos kutatás hiányosságairól árulkodik, ha előkerül egy-egy olyan vers, amely nyomtatásban már megjelent, mégpedig eléggé ismert helyen. (Így pl. a **Gügyü, gügyü...** c. hiányzó versiket meg kellett volna találniok a munkaközösség tagjainak, ha végiglapozzák a **Színház és Társaság** évfolyamait, amelyekben az idő tájt József Attila rendszeresen közölt verseket.) Pontatlanságra vezetett néhány esetben az is, hogy a közléseket elfogadva, lemondtak a szerkesztők az eredeti kéziratok tanulságairól. A **Kiáltunk Istenhez** c. verset például a Galamb-féle közlésből veszik át, noha ennek eredeti kézirata Tettamanti Béla tulajdonaként a makói József Attila-múzeumban több tanulságot rejt magában.[2] Ugyanott megvan a **Szeged alatt** c. vers kézirata is, pontos kelettel és Juhász Gyulának írott ajánlással.[3] A **Lázadó Krisztus** legkorábbi és pontos keltezésű gépirata,[4] **A legutolsó harcos** c. versnek a kötetben közöltnél egy évvel előbbi gépiratos példánya nemcsak új változatot jelentenek az ismertekhez képest, de kötetbeli helyüket is ettől eltérően határozzák meg. József Attila költői fejlődése szempontjából sem érdektelen, hogy már 1923-ban öntudatosan „az Ucca és a Föld fiának" vallotta magát.[5]

EGYÉB PONTATLANSÁGOK is csúsztak a jegyzetanyagba: téves keltezés, hibás nevek, elhagyott dedikációk, félreértések. Az **Ad sidera** c. vers például nézetünk szerint nem Árva Józsefné, Espersit Cacához, hanem Saitos Valériához, a több versében Riának hívott lányismerőséhez íródott, aki az újságíró Saitos Gyulának nem fogadott lánya, hanem féltestvére, húga. A szerkesztők azt hitték, hogy mindazokat a verseket, amelyek Árva Józsefnétől kerültek elő, József Attila hozzá írta, vagy legalább neki adta. A **Lányszépség dicsérete** című vers esetében bizonyosan így is van; annál sajnálatosabb, hogy a jegyzet épp ennél nem említi a dedikációt, pedig az mindhárom ismert kéziratos változaton szerepel. De Árváné egyébként nem közvetlenül jutott a kéziratokhoz, hanem azok apja hagyatékából maradtak rá. Espersit János, akihez Juhász Gyula is verset írt, legkövetkezetesebb, legmerészebb tagja volt annak az irodalomtörténeti jelentőségű makói republikánus csoportnak, amely magába fogadta és hatása alá vonta az első világháború idején Juhász Gyulát, majd pártfogolta és nevelte a fiatal diákköltő József Attilát. Róluk írta a költő elfelejtett, de a kritikai kiadással életművébe újból beemelt szép versében: „Nagyon szeretlek néhány jó komám." (**Elköszöntő szelíd szavak.**) Versei jórészét makói éveinek végén Espersit ügyvédi irodája lilaszalagú gépjén kopogta vagy emlékezetből diktálva gépeltette a költő, s mindjárt oda is adta „János Bácsinak" bírálatra, véleménykérésre. Így maradt nála, s halála után lányánál szépszámú kézirat, gépirat, levél és az a verscímjegyzék, amely valószínűleg szintén kötet-terv lehetett. Erről a jegyzet következetesen mindenütt tévesen, mint „az Espersit Cacának adott" jegyzékről beszél. E jegyzék alapján[6] volt megállapítható az elveszett versek jegyzéke is, amely sajnos, hiányos is, hibás is. Hiányzik az **Istenjárás** és — ha egy közlésnek hinni lehet[7] — az **Akaszd föl a burzsujt!** c. vers is, melyek szintén nem ismeretesek. A verscímjegyzékben a **Proletárok** c. vers fölkiáltójellel szerepel, s a vers mondanivalója jogosultá teszi kívánságunkat, hogy így váljék közkincsé, hiszen benne a költő megszólítja testvéreit, a proletárokat, s **hozzájuk**, nem róluk beszél.

E VERS JEGYZETE egy helytelen gyakorlatra ad példát: a kritikai kiadás szerkesztői megelégszenek azzal, hogy a legutóbbi kiadást idézik forrá-

sul, s nem vették a fáradságot, hogy a vers első közléséről, közlőjéről említést tegyenek. Pedig a kritikai kiadás egyben summázata is annak a sokágú, nagy kutatói gárdát megmozgató anyaggyűjtésnek, amely József Attila halála óta, de különösen a fölszabadulás óta máig is folyik, s azok, akik ebben bármily csekély mértékben is résztvettek, a költő életművének monumentális épületéhez bármilyen kis téglácskával hozzájárultak, annyit megérdemelnek, hogy első közlésükre hivatkozzanak. Aki például a **Proletárokat** első ízben közzétette,[8] nemcsak ezzel az egy közleménnyel adott új, a szerkesztők által szuverénül hasznosított adatokat, hanem jelentős munkát végzett a Radnóti Miklós által 1941-ben közzétett versek fölkutatásában is. Ezt Radnóti Miklós akkor el is ismerte,[9] helytelen tehát, ha a kritikai kiadás mégis rendre elhallgatja, a forrasul csupán a legutóbbi közléseket idézi. Nemcsak egyesekről van persze szó, ugyanez a helyzet sok más kutató nevének méltatlan mellőzésével is. Nem hiúsági, hanem irodalomtörténeti, tudománytörténeti kérdés, hogy a kritikai kiadás egyben számot adjon a megelőző kutatómunka hatalmas méreteiről. A kötet névmutatójának — amely sajnos, hiányzik — tükröznie kellene ezt a munkát, tartalmazva a kutatók nevének sokaságát, akik a maguk oboluisaival hozzájárultak ahhoz, hogy e kritikai kiadással a nagy költő életműve hamisítatlanul, teljességében népünk szolgálatára álljon. Ugyanez a tudománytörténeti, irodalomtörténeti szempont megokolttá tette volna, hogy többet tudjunk meg a jegyzetek élén a különféle kutatások történetéről, a változatos és érdekes sorsú kéziratok, különféle hagyatékok sorsáról. Radnóti Miklós másolatai, Hajdú László szavalókönyve, Vágó Márta emlékirata közelebbről is érdekelnének mindenkit, aki kíváncsisággal veszi kezébe a kritikai kiadást, s még többet mond az életrajzíró számára.

A JEGYZETEKEN egyébként is érzik a símító, egységesítő szerkesztői kéz hiánya, de a jegyzet természetéről, jellegéről alkotott következetes fölfogás hiánya is. A jegyzetek elején például csak általában van hivatkozás Vágó Márta közléseire, a végefelé már lapszám-föltüntetéssel utal a jegyzetíró Vágó Márta emlékiratára és titokzatos törtszámmal a pesti József Attila-múzeum adattárára. Sajnálatos, hogy a jegyzetek zöme kizárólag a versek közlési helyére és a változatokra vonatkozó adatokat közli, holott ha ezeket tömören, katonás rövidséggel, összekötő szöveg nélkül sorra-rendre fölsorolta volna, nyert volna helyet a versek alaposabb **tárgyi és eszmei** magyarazatára. József Attila költészetének, úgyszólvan minden versének megértése szükségessé teszi, hogy néhány életrajzi mozzanatot, név- és szómagyarázatot, utalást megtudjunk, s még inkább, hogy kételyektől mentesen álljon előttünk egy-egy költemény eszmei mondanivalójának lényege. Lehetséges, hogy ez utóbbiról, a versek világnézeti hátterének tömör összefoglalásáról tudatosan mondtak le a szerkesztők, úgy vélve, hogy éppen a kritikai kiadás teszi majd a jövőben lehetővé az ilyenirányu vizsgálódást, s ma még ez megoldhatatlan, s a kiadást elodázó föladatot rótt volna rájuk. Am néhol mégis jele van, hogy törekedtek erre is, de csak ott, ahol kéznél lévő, lapidáris megfogalmazások idézhetően álltak a szerkesztők rendelkezésére, mint a **Tiszta szívvel** esetében, ahol Horváth Márton elvtárs valóban klasszikus elemzését idézik, vagy a **Tanítások** jegyzetében, ahol a költő leveléből vett idézet ad magyarázatot. Más esetben, mint a **Kakuk Marci** c. versnél utalnak Tersánszky egy cikkére, ahelyett, hogy röviden összefognák ennek lényegét, így adva meg a vers magyarázatát. Hiszen a kritikai kiadás azért összefoglalása is egyben az eddigi kutatásoknak, hogy nélkülözhetővé tegye a forrásokhoz való esetről-esetre való visszatérést. A tárgyi magyarázatok is sokhelyütt következetlenek: néhol fölöslegesek, másutt, ahol ugyanoly joggal várnók, hiányoznak. Sokszor még az is jó, s a további kutatás számára gyümölcsöző lenne, ha a jegyzet megvallaná: ezt vagy azt nem tudjuk, nincs adatunk még rá. Így viszont az olvasó marad bizonytalanságban afelől, mi az, amit csak ő nem tud, s mit nem derített föl még a kutatás.[10] A már tudott dolgokat viszont föltétlenül be kellett volna venni a jegyzetek tárgyi magyarázatába, mint pl. az **Altató** kis Balázsának adatait, a vers megszületésének körülményeit.[11]

TECHNIKAI HIBA, hogy a jegyzetek több ízben nem követik a versek sorrendjét, hanem össze-vissza vannak (pl. **Tiszazúg** és **Bethlen** c. verseknél fölcserélve vannak, az **Akkor** c. vers jegyzete előbbre, a **Szeretném, ha vadalmafa lennék** c. versé hátra keveredett stb.), ami megnehezíti az amúgysem könnyű ide-oda-lapozgatást, a vershez tartozó jegyzet vagy a jegyzethez vágó vers megkeresését. Ha már két kötetre is szakadt a mű, érdemes

lett volna az elsőhöz is külön betűrendes mutatót is készíteni, mert így két könyv három helyével kell bírkóznia a kétkezes embernek, ha együtt akarja látni pl. az első kötet egy versét a jegyzetével, s memóriája nincs berendezkedve két szám fölösleges terhére. Könyvjelző szalag is segítene némileg a bajon, de tán helyesebb lenne a kritikai kiadásoknál, ha a jegyzetek nem a kötet második felére szorulnak, hanem rögtön követik a verset. (Esztétikailag sem hiba ez; példa rá a Kálmány-kötet, praktikus szempontból pedig föltétlenül előnyösebb.)

A KÖTET BEOSZTÁSÁVAL sem lehet teljesen egyetérteni. A zsengéket nem ártott volna a kötet elé csoportosítani, végtére is így adná a költő pályakezdésének helyes képét. A jegyzetek bevezetője meg inkább az egész kiadás elé, az első kötet elejére kerülhetett volna, persze bővebben, a kutatómunka egész történetét, tanulságait kellőképpen összefogva.

A sok kisebb-nagyobb hiba föltárása nem ünneprontás akar lenni. A kritikai kiadás két kötete a botlások ellenére, mint mondottuk, alapvető munkája irodalomtörténetünknek, mai irodalmi köztudatunknak és kultúrforradalmunknak egyaránt. A hibák szinte elkerülhetetlenek az úttörésnél, s ezt megvallották a szerkesztők is. „Tudatában vagyunk annak, — írták — hogy ez a kiadás, amely nemcsak József Attila műveinek, hanem általában XX. századi magyar költőnek első kritikai kiadása, korántsem teljes, korántsem hibátlan. Reméljük, hogy megjelenése újabb ösztönzés lesz még lappangó kéziratok és más ismeretlen szövegek közlésére, azt is, hogy hibái és azok megvitatása új, tökéletesebb kiadás útját készíti majd elő. De bízunk abban is, hogy kiadásunk új szövegeivel, többvers hiteles formájának megállapításával, az időrend megközelítő tisztázásával, a költő művészi fejlődésének megvilágításához bőséges anyagot nyújtó szövegváltozatok közlésével és új történeti adataival hibái és hiányai ellenére hozzá fog járulni a legnagyobb magyar proletárköltő, egyben egyik legnagyobb nemzeti költőnk teljesebb megértéséhez és igazabb értékeléséhez."

A KÖLTŐ ÉLETMŰVE a kritikai kiadás két gazdag kötetében előttünk áll. Irodalomtörténészeink jó munkáját az dícséri majd legjobban, ha nagy költőnk legszebb alkotásai még inkább megterményenyítik kultúrális életünket; költőink és dolgozóink még inkább magukévá teszik költészete és sorsa nagy tanulságait.

Péter László

Jegyzetek

[1] Horváth Márton: Lobogónk: Petőfi. Szikra, 1950., 64. l.

[2] A kéziratban az első sor egyetlen megszólító szava után, a közölt második sor előtt, áthúzva a következő sorok olvashatók:

Lélekbajtárs a szándékolásban,
Kormos mozdonyok sikításával,
Az eke nyomán kiforduló földek
Meg a csákányok tompa dobajában
Kiáltunk Hozzád
És a füledig hajigáljuk magunkat:
Ó, légy a mi érző meleg bőrünk,

A mostani 25. sor után, ugyancsak áthúzva, még egy sor van:

A mezőkön kutyatej sem érik
És a dolgok kegyetlenül fájnak.
Ó, légy a mi érző, meleg bőrünk.

Ennek a versnek, illetve egy részének mégegy kéziratos változata ismeretes, amelyről szintén nem tud a kritikai kiadás, s amely szintén a Kiáltvány Istenhez eredeti, profánabb, bátrabb, harcosabb címet viseli. Ez a versrészlet a Szépség koldusa ajánlásaként szerepel Scheiber Sándornak, a makói múzeum kiállításán bemutatott példányán. A Bosszúság c. versének dedikációjában is szereplő barátjának írott ajánlás közli a vers 9. sortól 19-ig terjedő részét, majd Bp. 1923. dec. 15-i kelettel, teljes aláírással így zárja: Majdnem egyetlen pesti barátomnak, Gerentsér Jóskának nagy szeretettel.

[3] Ajánlás: Juhász Gyula bátyámnak nagy szeretettel. Kelet: 1922. aug. 14.

[4] Keltezése: Makó, 1923. ápr. 29. (Tettamanti Béla tulajdona, a makói József Attila-múzeumban.)

[5] Ezt a változatot a Tiszatájban (1952:224. l.) közöltem. Javítandó sajtóhibák: a 3. versszak 1. sorában a gondolatjel helyett kötőjel a helyes, tehát: Világszabadság-zengő Messiás. A 6. versszak 2. sorában az a névelő törlendő, a helyes sor tehát: Minden forrás végül tengerbe ér. Keltezés a gépiraton: 1923. ápr. 27.

[6] Péter László: A makói múze-

um József Attila-kéziratai. Szeged, 1952. (A Makói Múzeum Füzetei 1. sz.) 5. 1.

[7] Scheiber Sándor: József Attila kiadatlan makói költeményeiből. Bp. 1946. 3, 1,

[8] József Attila kiadatlan verseiből. Irodalomtörténet, 1949: 340—342. l.

[9] Galamb Ödön: Makói évek. Bp. 1941. 108. l.

[10] Említi például, hogy az egyik vers ajánlása Kemény Sándornak szól, de nem mond erről semmit, ami azt is jelentheti, hogy közismert személy, azt is, hogy a jegyzet írója sem tud róla semmit. Valószínű, hogy az utóbbiról lehet szó. Kemény Sándor (1898—1948) érdekes makói egyéniség, polihisztor, József Attila iskolatársa, aki a numerus clausus miatt egyetemre nem juthatva, kereskedő létére is mindennel (irodalommal, zenével, méhészettel, nyelvekkel stb.) foglalkozott. A költővel nemcsak a makói évek alatt, de később Pesten is találkozott. Barátságuk dokumentuma az özvegye tulajdonában lévő Nem én kiáltok kötet XXIV. példánya, a következő ajánlással: Kemény Sándor kedves komámnak, aki mindig csak szid, de mégis szeret: Békülj jön meg a világgal, az én világommal: karcsú gyémánthidak szökkennek homlokainkból mindenfelé, hozzám, hozzád; és szemünkben rejtőzik a torony, melyről belátthatjuk ismeretlen hazánk vidékeit. Makón, 1925. febr. 5. József Attila.

[11] Vö. Szép szó, 1938: 119. l.

Lődi Ferenc: Szeged

Szépirodalmi Könyvkiadó, 1952. Elbeszélő költemény.

Második kötete jelent meg a fiatal szegedi költőnek. Két évvel korábban, amikor **Így akarom** címen első verskötete napvilágot látott, a verskedvelők, új olvasók és szakmabeliek megérezték, hogy komoly tehetségű, új költő jelentkezik irodalmunkban. Erőt, a munkásosztályból magával hozott élményeket, bátor megformálást, jó képalkotást árultak el már akkori versei is.

A Tiszatáj lapjain jelentek meg legelső sikerült alkotásai, s utána a fővárosi folyóiratokban is. Lődi, szegedi költő, s hogy mennyire az, mutatja most megjelent elbeszélő költeményének témaválasztása. Szülővárosának élettörténetét írta meg énekekben, ciklusosan, s ebbe az epikus témába beleágyazva saját életét, a proletárgyerek küzdelmes útját. A huszas évei derekán járó költőnek nem kellett témát „keresnie", saját életének őszinte feltárása tipikus eset is egyben, az új hős története. Így fonódik össze a másfélezer soros műben az epika a lírával, a várostörténet az önéletrajzzal, az egyes eset a tipikussal. A proletárgyerek, aki 6—8 éve, még egyik lábával a cserepessori sárban toporgott, akire 4—5 éve még görbe szemmel néztek befurakodott bizalmiak és mérnökök, ma utolsó tanári vizsgája előtt álló tanácstag. Ezért is meg kell értenünk Lődi erőfeszítéseit, amit azért tett, hogy egy város történetébe az önéletrajzot úgy illessze bele, hogy a kettő szerves egészet alkosson. S már itt meg kell mondanunk, ez sokhelyütt sikerült is.

Lődi kísérlete — ha csupán azt tekintjük is, hogy egy magyar város történetének keretében a város eseményeit azzal az igénnyel írja meg, hogy társadalomrajzot és korrajzot ád, általános magyar képet is fest — igen figyelemreméltó. Nem gondolunk arra, hogy mások, más város hasonló megrajzolásában erőszakkal kövessék, s hogy saját életüket akarják beleerőszakolni művükbe, mégis azt kell mondanunk, hogy Lődi **Szeged**-je úttörő mű, s folytatókra vár.

Tizennyolc részből — ha úgy tetszik: énekből — áll a mű. A részek időrendben soroltak, s általában lazán függnek össze. A részek fején álló címek legtöbbnyire utalnak tartalmukra, de akadnak köztük kevésbbé jellegzetesek, vagy csak az ének elolvasása után világossá váltak is.

Az első és utolsó egészen személyes hangú. A **Te föld**-ben köszönti a várost, szülővárosát, a tavasszal együtt köszönti. A Tiszához szóltában öntudatosan említi meg, hogy ő, az — ember mindinkább urává válik a természetnek. A vasat hajlító ember nagy dolgokat művel itt. Szereti ezt a várost, akár a hazát.

A második résztől megkezdi a város történetének áttekintését. **A pörnyés tájra német ült**-ben Mohácsig lát viszsza. A török ellen szerb és magyar zsellér közösen harcol, Fekete Iván áll a papjahagyott nép élére. Majd a boszorkányperekét idézi. Német ült a pernyés tájra 1727-től, s a jobbágyokat céhlegények szervezik ellenállásra. Kissé homályosan rávillant a boszorkányperek társadalmi-gazdasági hátterére is. Ebben a második részben tűzi ki írásműve célját is: a gyászos mult után végül szebb történetet idézzen. — **Fölszállt a hír.** A XIX. század negyvenes éveinek feszült levegőjében, az idegen érdekekért elhurcolt katonáskodás, a katonafogdosás idejében, a szegénységet támogató, urat fosztogató Bogár Imrék, Angyal Bandik, Rózsa Sándorok világában egy piaci napon Szeged városában is fölszállt a hír: szabadság a népnek és a nemzetnek; a 12 pont! Örömujjongás a nép lelkében, utcát neveznek el Kossuthról, bejön a tanyák népe, s — először választ életében! Szépítő-, árva- és korházbizottmányt választ. „Hazája lett a parasztnak a föld" — írja a költő, kissé túlozva az eredményeket, hiszen föld — **nélkül** szabadult föl a szegény nép nagy része, s csak telkesjobbágyé lett föld, mert ő birtokon belül volt. — Az országos gyüjtésre megnyiltak a szegedi bugyellárisok. Aztán jön **Kossuth.** A. költemény legszebb szakaszai közé tartoznak ezek. Emelkedett, ódai hangrajongás és szeretet a nemzet vezére iránt. Vállon viszi őt Szeged népe a vár elé, ahol kinyitja a börtönzárakat. A különböző nemzetiségű foglyok között az olasz is hazamehet, s „mint búzát szórta szét Kossuth nevét"... Majd a szegedi ezredet dícséri, a III. kéksipkás ezredet, amely Aradtól Vácig, 44 győzelmet aratott.

A bevezetés óta itt jelentkezik először a költő. „Köztük lehetett jóanyám nagyapja is" — írja. Finom lírával mondja: „Tán inget is szőtt neki dédanya, ki lány volt még, nagy barna lány, s hajába kokárdát font, ahogy a többi lány"... Ez az ének eddig a legművészibb: tiszta képek éles profilok, műgond, áradó hazaszeretet. — **A szőregi csata** leírása túlzottan sűrített, zsúfolt volta a közérthetőséget veszélyezteti. — Az **Árvíz**-ben nehéz időkről szól a költő: önkényuralom, kiegyezés. A rókusi Szűcs páter összejátszik a hős Perczel áruló öccsével, aki Bonyhádi néven a megye élén áll. Bonyhádi égette el Szegeden a Kossuth-bankót, száz évig emlegették őt a megyésurak, s „magasztalták a **Hagyományait**". Átjátszotta a kisemberek apró földjeit Pallavicini őrgrófnénak gátépítés ürügyével. A gátat rosszul készítették, s jött Szegedre az árvíz. Ezt megrázóan festi a költő: „És jött a víz, ahogy leszállt az este, lapulva siklott át a városon, a nádtetős kis házakat kereste, és átszökött a ritkás vályogon. Az alvó gyermek mellkasára kúszott, s vad örvény tépte le az ágynemőt..."

A **Késő unoká**-ban újra családjára tér; itt már van adata. Anyai nagyapját említi, az 5 holdas parasztot, akinek tizenkettedik gyermeke Lődi édesanyja. S most már nem is engedi el a fonalat: a **Tizenkilenc parázsvörösé**-ben kitűnően szövi bele a Tanácsköztársaság idejébe apja sorsát. A békési kútásó fia, mint vörös katona, Miskolcnál együtt harcol a bányászokkal. Leírja a Vörös Hadsereg szolnoki csatáját, a románokkal, ahol „vak töltényt kaptak, azt küldött a gyár". Már kilépett Lődi Szeged városának történetéből, elkapta őt a gyűlölet lángja Horthyékkal szemben, akik a Mátyás-téren verbuválták a katonákat. A munkás azonban nem állt be — írja a költő, — pedig „tüdők csúcsára, mint az örlő féreg, kenderpor kúszott irgalmatlanul". Amit itt és a következő énekben apjáról mond, az igen jellemző és tipikus. Az egyéni és általános között kitűnően megtalálta ábrázolás tekintetében az összhangot, s az azonos jegyeket. — A következő kép első négy szakasza meditálás. Az sem szerencsés, hogy az ének harmadik harmadát előkészíti. Ez kissé homályos. Nagy kár ez, mert az ének végén nagy szeretet árad a négy évig itt raboskodó Rákosi elvtárs iránt. — Kitűnő a **Móraváros.** Teljesen reális, éles, mély képek a Cserepes-sorról, a paprikahasító lányokról — itt szól édesanyjáról is —, a paprikás-királyok és hasitó-lányok szomorú szerelméről, a kocsmáról, ahol „kuglit állígatott", az éjtszaka festett vörös sarló-kalapácsról a malomfalon, házkutatásokról, Rákosi elvtárs kiszabadulásáról. Mintha egyszerre szárnyra kapott volna Lődi. A valóság hivatott, művészi rajza ez. A munkásság élete egy a gyermek költő életével. Szervesen él bennük, osztályostárs. A további képekben a költő életútja áll a középpontban. Titkos horgászás a híd alatt, a nyomor miatt bandába verődő proletárgyerekek városi lopásai, hogy éhes gyomrukba ételt rakjanak, átkosemlékű leventefoglalkozásai, majd vasas inaskodása. A városatyákra gyűlölettel gondol. Kár, hogy ezek a részek művészileg nem eléggé kiérleltek.

— Röviden, de tömören ír a város felszabadulásáról, majd újra önmagáról **A híd** című énekben. Kitűnően festi meg a feketézőket, akik a Capri-bárban dőzsölnek, s neki, a tbc-s tüdejű ifjúnak nem jut tejre, s szalonnára. Kinéz a parasztság felé is: „Újságok hozták, hogy először szántott a szegényparaszt szívből, igazán". Még nem párttag, de a párt fejleszti mégis. Itt kezd írni, s tanul, polgárit, majd a dolgozók tanítóképzőt. A híd, az épülő híd, itt jelkép is, amelyet a Kommunista Párt épít az ellenség akarata ellenére és akadályozása közben is. Itt dolgozik a költő. Összeütközik a szocdemekkel és a klerikális reakció-felbújtotta diákifjúsággal. Lődi, itt helytelenül általánosítja, mint egészet, a tanárságot bűnrészesként a szegedi diáktüntetésben. Amit a szocdemekről szól, az igen jellemző, kár, hogy nem cselekményben mutatja be ezeket; félképekkel utal rájuk, vagy csak regisztrál. A fiatal tollforgató munkásifjút a munkásosztály már meggyőzte alkotóképességéről, de a gyermek még nem győzte meg munkásapját költői tehetségéről. Addig még szívós utat kell megjárnia. Ez az út most a konzervgyárba vezeti. E versrészlet kevésbbé sikerült. Mert az Egyesülés küszöbén a munkásosztály nagy többségben már vagy a Kommunista Párt tagja, vagy szimpatizáns. Lődi munkásai itt bátortalanabbak, mint amilyenek a valóságban voltak; tétovázók. Azt mondja, nincs gazda a gyárban! Elhamarkodott, odavetett ítélet. — Majd itt is leleplezik az ellenséget.

A költő mély önkritikával mondja el — sajnos, ismét tényként, nem pedig képekben — sok-sok nehézségeit a **Szakérettségin**, ahova kerül. Itt szól a szovjet katonákról, akik hazájukba „vissza sose tértek", s akiknek köszöni, hogy könyv került a kezébe.

Szállj, szállj, te dal... írja Lődi az utolsó éneke címéül. Minden álma teljesült. S végre meggyőzte apját is. „Neked is szól a választásom" — mondja neki az apja. A költő megilletődötten, de élesen és pártosan idézi első beszédét a városi tanácsban. Grúziába szeretne utazni egyszer, s megköszönni **Néki** a szabadságot.

Lődi elbeszélő költeménye nyereségre irodalmunknak, s fel kell figyelni rá. Merész, és új tett, amit alapjában helyesen oldott meg. A hazaszeretet, városa iránti rajongó szeretete cseng ki minden sorából. De hiányolnunk kell, hogy a párt irányító és alkotó szerepére kevéssé gondolt, a súlypont ehelyett inkább a munkásosztályra esett a művében. Ha kiegyenlítettebben gondol képalkotásra, s még nagyobb gonddal a verselés gördülékenységére, gyorsabbá válik számára a további fejlődés. Jambusai — ötödfeles és ötös — az eseményes részekben jobban, a regisztrálókban nehézkesen lendülnek. Néha trocheusi sorokat is belekever — helytelenül. Ügyeljen enjembementjaira, mert az ötödfeles sorok után nem egyszer megtörik a ritmust. Helyenkint elvonttá, homályossá válik túlzott tömörítése.

A **Szeged** című elbeszélő költeményre s írójára büszkén tekinthetünk. Jó munkája után szívesen várjuk a további még jobbakat.

Ertsey Péter — Somfai László

Pályázat

A Magyar Írók Szövetsége Szegedi Csoportja és a „Tiszatáj" szerkesztősége pályázatot hirdet mai életünkkel foglalkozó szindarabokra, (I.—III. felv.) versekre és elbeszélésekre.

Szindarab:	I. díj: **300** Ft	**Vers:**	I. díj: **300** Ft	**Elbeszélés:**	I. díj: **300** Ft
	II. díj: **200** Ft		II. díj: **200** Ft		II. díj: **200** Ft
	III. díj: **100** Ft		III. díj: **100** Ft		III. díj: **100** Ft

A díjnyertes műveket a „Tiszatáj"-ban tesszük közzé és külön honoráljuk. A legjobb szindarabokra a Szegedi Nemzeti Színház is igényt tart, hogy azokat műsorra tűzze.

A pályaművek beküldési határideje 1953. május 15. A pályaműveket jeligével ellátva a következő címre kérjük: Magyar Írók Szövetsége Szegedi Csoportja, Takaréktár-u. 8., vagy „Tiszatáj" szerkesztősége, postafiók: 46.

HELYREIGAZÍTÁS

A „Tiszatáj" 1952. decemberi (téli) számában megjelent Kiss Lajos Ady Endre című cikkében (221. oldal fentről a harmadik bekezdés 4. sorában) értelemzavaró sajtóhiba van. **Helyesen: Talán csak abban tévedett a költő, hogy nem látta „szükségésnek" e találkozást. E találkozás nem volt más, mint a forradalmi következetességben a végsőkig eljutó költő felismerése: hogy Magyarországon van egy osztály, amely alkalmas a forradalom vezetésére, mely különb erélyben, forradalmiságban, mint a „szétszórt, gerinetelen, úrizáló hajlamú polgárság", és amely egységesebb, mint a történelem során oly sokat „vert, futó parasztság".**